

Átalakulóban a magyar bankrendszer

Vitaindító a magyar bankrendszerre vonatkozó konszenzusos jövőkép kialakításához

MNB-tanulmányok különszám

A tanulmány az MNB Pénzügyi rendszer elemzése igazgatóság és a Makroprudenciális politika és szanalási igazgatóság szakterületeinek közreműködésével készült, Vonnák Balázs, a Pénzügyi rendszer elemzése igazgatóság igazgatója és Fábíán Gergely, a makroprudenciális elemzési főosztály vezetője szerkesztésében, Nagy Márton ügyvezető igazgató általános irányítása alatt. A publikációt dr. Balog Ádám alelnök hagyta jóvá.

A 2. és 3. fejezet elkészítésében közreműködött Balás Tamás, Banai Ádám, Dancsik Bálint, Fábíán Gergely, Hosszú Zsuzsanna, Körmendi Gyöngyi, Oláh Zsolt, Stampfel László, Tamási Bálint, Vágó Nikolett, Vajda Viktor, Winkler Sándor. A 4. és 5. fejezet elkészítésében közreműködött Papp István, Pálvölgyi Zsigmond, Vonnák Balázs és Fábíán Gergely. A 6. fejezetet készítette Sulyok András.

A vitaanyag elkészítése során értékes tanácsokat kaptunk a Pénzügyi Stabilitási Tanácstól, amely 2014. február 3-i ülésén, valamint a Monetáris Tanácstól, amely 2014. február 10-i ülésén tárgyalta az anyagot. A vitaanyagban található megállapítások a közreműködő szakterületek véleményét tükrözik, és nem feltétlenül azonosak a Pénzügyi Stabilitási Tanács, a Monetáris Tanács vagy az MNB hivatalos álláspontjával.

A jelentés a 2013 végig terjedő időszak releváns információit dolgozta fel. Egyes nemzetközi összehasonlításra használt adatok 2013 első félévére, vagy pedig 2012 végére állnak csupán rendelkezésre.

Tartalom

Vezetői összefoglaló	5
1. Bevezetés.....	8
2. Stilizált tények a magyar bankrendszerrel nemzetközi összehasonlításban	9
2.1. A magyar bankrendszer mérete és hitelezési aktivitása	9
2.2. Sérülékenységi mutatók	11
2.3. Tulajdonosi és irányítási szerkezet	18
2.4. Koncentráció és verseny	21
2.5. A stilizált tényekből levonható következtetések	24
3. A hitelintézeti rendszer átalakulása.....	28
3.1. Klaszterek a magyar hitelintézeti rendszerben	28
3.2. A bankrendszer átrendeződésének tendenciái	31
4. Egy jól működő magyar bankrendszer 10 ismérve	34
4.1. Versenyző bankrendszer	35
4.2. Tisztességes profitot termelő bankrendszer	37
4.3. A profit nagyobb részét visszaforgató bankrendszer	39
4.4. Nagyobb mértékben önfelfinanszírozó bankrendszer	39
4.5. Növekedést támogató, prudens vállalati hitelezés	40
4.6. Egészséges lakossági hitelezés	43
4.7. Hatékony bankrendszer	44
4.8. Átlátható és felelős bankrendszer.....	47
4.9. Likvid bankrendszer.....	48
4.10. Tőkeerős bankrendszer	49
5. Javaslat egy konszenzusos jövőkép kialakítására	50
6. Melléklet: A hitelintézeti rendszer strukturális kérdései a szakirodalom fényében.....	52
6.1. Piaci szerkezet	52
6.2. Tulajdonosi szerkezet és irányítási forma	55
6.2.1. Külföldi tulajdonú bankok.....	55
6.2.2. Állami tulajdonú bankok.....	57
6.2.3. A takarékszövetkezeti szektor	59
7. Hivatkozások.....	61

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A magyar hitelintézeti rendszer jelentős mértékben járult hozzá a gazdaság sérülékenységének felépüléséhez, jelenleg pedig nem támogatja kellőképpen a válságból történő kilábalást. A szektort a válság kitöréséig a hitelezés, ezen belül különösen a vállalati projekt-, és a lakossági devizahitelezés felfutása, illetve az abból fakadó magas jövedelmezőség jellemezte. Ebben az időszakban a bankrendszer viselkedése az egészségesnél közel 1 százalékponttal nagyobb gazdasági növekedést eredményezett. A rossz eszközszerkezet és a reálgazdaság teljesítményének visszaesése miatt a bankrendszer kiugróan magas veszteségeket szenvedett el a válság éveiben, aminek hatására hitelezési aktivitása számottevően visszaesett, mindez lassította a gazdasági kilábalást. A válság éveiben a bankrendszer átlagosan 1-2 százalékponttal fogta vissza a GDP növekedési ütemét.

Elemzésünk szerint több tényező együttes jelenléte vezetett az egészségtelen szerkezetű hitelezéshez. A globális likviditásbőség, illetve a magas kockázati étvágy miatt a bankrendszer, különösen a külföldi tulajdonú bankok, olcsón tudtak devizaforráshoz jutni. A válság előtt azonban nem létezett makroprudenciális politikáért egyértelműen felelős hatóság, így az ügyfelekért folytatott versenyben a bankok kontroll nélkül enyhíthettek hitelezési feltételeiken. A devizahitelek iránti keresletet erősítette a jövedelemkonvergenciára vonatkozó optimista lakossági várakozás, a forintbitelek magas kamatkülönbözete, valamint a forint stabilnak tűnő árfolyama. A magas kamat részben az ország és az állam eladósodása miatti kockázatoknak, részben pedig a megrekedt dezinflációnak tulajdonítható. Az árfolyam viszonylagos stabilitása pedig az inflációs célkövetés és az árfolyamsáv inkonzisztens együttlétével jellemezhető monetáris politikai rendszernek volt a következménye.

Az egészségtelen szerkezetű hitelezésben szerepet vállaló bankok a válság éveiben jelentős hitelezési veszteségeket szenvedtek el, és döntően ennek következtében jövedelmezőségük tartósan és számottevően romlott. A hitelezésből és kormányzati intézkedésekből származó veszteségek közel 15 százalékát tette ki a végtörlesztés (13 százalékát a bankadó), ötöde a normál üzletmenetből következik, 20-35 százaléka azonban a válság előtti felelőtlen hitelezés, 15-30 százaléka pedig a reálgazdaság gyengélkedésének volt a következménye. A bizonytalan jövedelmezőségi kilátások miatt a devizahitelezésben aktív külföldi tulajdonú bankok hitelezési aktivitása folyamatosan csökken, piaci részesedésük zsugorodik. Emiatt néhány szereplő újragondolhatta stratégiáját, ami a bankrendszer konszolidációjához vezethet. Az átalakulás lehetőségeket teremt egy kevésbé prociklikus, prudens bankrendszer kialakulására, ugyanakkor kockázatot is rejt, amennyiben a kivonuló vagy leépítő bankok gyorsabban és erőteljesebben fogják vissza hitelezési tevékenységüket, mint ahogy más szereplők képesek vagy hajlandók átvenni szerepüket.

Az átmenet évei után a reálgazdaságot fenntartható módon támogató, egészséges bankrendszer eléréshez a gazdaságpolitikai környezet stabilizálása, a negatív ösztönzők megszüntetése, valamint a verseny és a makroprudenciális szabályozás együttes erősítése szükséges. Ezen feltételrendszeren belül az ideálisnak tekinthető bankrendszer legfontosabb ismérvei az alábbi 10 pontban foglalhatók össze, melyeknek nemcsak a rendszer egésze szintjén kell megfelelni, hanem lehetőség szerint egyedi banki szinten is:

1. A hazai bankrendszer legyen **versenyző**. A három legnagyobb szereplő részaránya egyik fontos piaci szegmensben se haladja meg az 50 százalékot. A verseny árban, és ne kockázattalállásban nyilvánuljon meg. Ennek megfelelően a kamatfelárak süllyedjenek az európai átlagnak megfelelő szintre, ami a vállalati hitelek esetében 1-2, a lakáscélú hiteleknél pedig 3-4 százalékpont.
2. A bankrendszer termeljen **tiszteletes profitot**. A jövedelmezőségnek középtávon olyan szinten kell stabilizálódnia, ami biztosítja a tulajdonosok tartós érdekeltségét a magyar piacon, de egyúttal megfelelő verseny és prudens hitelezési gyakorlat eredményeképpen valósul meg. Ez évi 10-12 százalékos tőkearányos nyereséget jelenthet.
3. A bankok **profitjuk nagyobbik részét forgassák vissza tevékenységükbe**. A jövedelmezőség helyreállása után a bankok Magyarországon megtermelt nyereségük legalább 50 százalékát forgassák vissza itteni tevékenységükbe, mert ez szolgálhatja leginkább a bankszektor felzárkózását és a pénzügyi közvetítés mélyülését.

4. *Nagyobb mértékű **önfinanszírozás** jellemezze a bankrendszert. A bankok hitel/betét mutatója ne térjen el tartósan és számottevően a 100 százaléktól. Ezáltal nem feltétlenül szűnik meg a külföldi devizaforrásokra való ráutaltság, azonban lényegesen mérsékli azt.*
5. ***Növekedést támogató, prudens vállalati hitelezést** folytassanak a bankok. A hitelintézeti szektornak a hitelezési korlátok fokozatos leépítésével képesnek kell lennie arra, hogy folyamatosan ki tudja szolgálni a vállalati szektor mindenkori hiteligényét. Rövidtávon a hitelkínálati korlátok lazítása szükséges. Hosszabb távon évi 6-8 százalékos vállalati hitelnövekedési ütem tekinthető a konvergenciapályával konzisztensnek.*
6. *A bankok folytassanak **egészséges lakossági hitelezést**. A fenntartható gazdasági növekedés biztosítása és a háztartások túlzott tehervállalásának elkerülése érdekében egészséges szerkezetű lakossági hitelezésre van szükség. A lakossági devizahitel állomány természetes leépülése után hosszú távon évi 6-8 százalékos hitelnövekedési ütem lenne kívánatos.*
7. *A bankrendszer legyen **hatékony és innovatív**. A bankok árképzését a verseny mértéke mellett a működési hatékonyságuk befolyásolja. A hatékony bankrendszer egyfelől alacsony működési költségekkel funkcionál, másfelől jó kockázatkezelési rendszerrel rendelkezik. A hazai bankrendszer hatékonyságát ezért fokozatosan közelíteni kell az európai országok átlagához. Az innováció a költséghatékonyság növelésében nélkülözhetetlen.*
8. *A hazai bankrendszer legyen **átlátható és felelős**. Az innovációra való törekvés mellett a bankoknak biztosítaniuk kell, hogy a konstrukciók árazása és a benne rejlő kockázatok transzparenssek és világosak legyenek ügyfelek számára.*
9. *A bankrendszer legyen **likvid**. A bankok rendelkezzenek elegendő likviditással ahhoz, hogy alapfeladataik ellátása egy kedvezőtlen makrogazdasági forgatókönyv esetén is biztosított legyen. Ennek érdekében a BASEL III keretében bevezetésre kerülő LCR és az MNB által bevezetett DMM mutatóknak – fokozatosan emelkedve – el kell érniük a 100 százalékot.*
10. *A hazai bankrendszer legyen **tőkeerős**. A bankok rendelkezzenek akkora tőkével, hogy egy kedvezőtlen makrogazdasági forgatókönyv esetén is fedezni tudják várható veszteségeiket. Ezért a bankok nem teljesítő hiteleinek aránya csökkenjen 5 százalék alá, valamint tőkemegfelelése a válságból történő kilábalás utáni években is maradjon tartósan 10 százalék felett.*

Az általunk megfogalmazott kritériumokat kiindulópontnak, vitaindítónak szánjuk egy közösen, minden érintett bevonásával kialakítandó jövőképhez. A kritériumok egy része javaslat, mely a pénzügyi rendszer résztvevőinek magatartás-változása által teljesülhet, egy része viszont a jogalkotó és a szabályozói hatóságok által kikényszeríthető.

1. táblázat: A bankrendszeri mutatók viszonya a 10 kritériumhoz

Elérendő célok	Célváltozó	Válság előtt	Jelenleg	Célérték
1. Versengő bankrendszer	A 3 legnagyobb bank részesedése (mérlegfőösszeg)	45% (2007)	45% (2013)	50 % maximálisan
	Vállalati kamatfelár	1,5%	2,1%	1-2%
	Lakáscélú kamatfelár	4,5% (2006-2007 átlaga)	5,4% (2013 H2)	3-4%
2. Tisztességes profit	ROE	21 % (2003-2008 átlaga)	1,8 % (2013 H1)**	10-12 %
3. Profitot Magyarországon tartó bankrendszer	Visszaforgatott profit aránya	73 % (2003-2008 átlaga)	nem értelmezhető	50%
4. Önfinanszírozó bankrendszer	Hitel/betét mutató	156 % (2009. március)	110 % (2013)	100 % körül
5. Növekedést támogató prudens vállalati hitelezés	Éves növekedési ütem	17 % (2008.nov./2007.nov.)	-1,4 % (2013.dec./2012.dec.)	6-8 %
6. Egészséges lakossági hitelezés	Éves növekedési ütem	30 % (2008.nov./2007.nov.)	-5,9 % (2013.dec./2012.dec.)	6-8 %
7. Hatékony és innovatív bankrendszer	Működési költség / mérlegfőösszeg	2,6 % (2008)	3 % (2013)	1,5-2 %
8. Átlátható és felelős bankrendszer				
9. Likvid bankrendszer*	DMM (devizamegfelelési mutató)	nincs adat	65 % (2014)	100 % (2017-re)
	LCR (likviditás fedezeti mutató)	nincs adat	60 % (2015)	100 % (2018-ra)
10. Tőkeerős bankrendszer**	NPL (Nemteljesítő hitelek aránya)	3,7 % (2008)	14,7 % (2013 H1)	5 % alatt
	TMM (tőkegyfelelési mutató)	12,9 % (2008)	16,5 % (2013 H1)	10 % felett tartósan

Megjegyzés: *a jelenlegi oszlopban a szabályozói minimum található**Magyarország esetén nemzetközileg összehasonlítható konszolidált adat, mely tartalmazza a pénzügyi vállalkozásokat és külföldi érdekeltségeket is, NPL esetén, pedig magánszektoron kívüli egyéb hiteleket. Nem-konzolidált bankrendszeri TMM: 11.2% (2008), 17,4% (2013), belföldi bankrendszeri magánszektor NPL: 4,1% (2008), 19,5% (2013). ROE: 3,4%.
Forrás: MNB.

1. BEVEZETÉS

A magyar hitelintézeti rendszer¹ jelentős mértékben járult hozzá a válság előtt a gazdaság sérülékenységének felépüléséhez. A szektort a válság kitöréséig a hitelezés, ezen belül különösen a vállalati projekt-, és a lakossági devizahitelezés felfutása, illetve az abból fakadó magas jövedelmezőség jellemezte. Ebben az időszakban a bankrendszer viselkedése az egészségesnél közel 1 százalékponttal nagyobb gazdasági növekedést eredményezett (1. ábra).

A globális válság kitörése súlyos zavarokat okozott a hazai pénzügyi rendszerben. A rossz eszközszerkezet és a reálgazdaság teljesítményének visszaesése miatt a bankrendszer kiugróan magas veszteségeket szenvedett el a válság éveiben, aminek hatására hitelezési aktivitása számottevően visszaesett, lassítva ezzel a gazdasági kilábalást. A válság éveiben a bankrendszer átlagosan 1-2 százalékponttal fogta vissza a GDP növekedési ütemét.

1. ábra: A magyar GDP éves reálnövekedése, és hipotetikus pályája egy semleges, nem prociklikus bankrendszer esetén

Forrás: KSH, MNB.

Megjegyzés: A bankrendszer ciklikus növekedési hozzájárulását az MNB pénzügyi kondíciós indexe alapján számszerűsítettük.²

Tanulmányunkban megkíséreljük feltárni a magyar pénzügyi rendszer gyengeségeinek okait, jellemezzük jelenleg is zajló átalakulásának főbb tendenciáit. Annak érdekében, hogy a jövőben elkerülhetőek legyenek a válságban tapasztalható hasonló súlyos megrázkódtatások, kísérletet teszünk annak felvázolására, milyen bankrendszer támogathatná leginkább a magyar gazdaság fenntartható növekedését.

Az anyag felépítése a következő: a második részben nemzetközi összehasonlításban mutatjuk be a magyar hitelintézeti rendszer főbb tulajdonságait, és beazonosítjuk azokat a tényezőket, amelyek miatt a régió egyik legrosszabb teljesítményét nyújtotta. Ezután felvázoljuk a bankrendszer várható átalakulásának főbb irányait és kockázatait. A negyedik részben megfogalmazunk 10 olyan elvárást, amelynek egy, a magyar gazdaság hosszú távú érdekeit szolgáló bankrendszernek meg kell felelni. Mellékletünkben az olvasó egy kiterjedt irodalom-feldolgozást talál arra vonatkozóan, hogy az egyes pénzügyi rendszerek strukturális tulajdonságai milyen mértékben járulnak hozzá a társadalmi jóléthez.

¹ Az anyagban, amikor nem okoz értelmezési zavart, a „bankrendszer”, „hitelintézeti rendszer” és „pénzügyi rendszer” kifejezéseket – némileg eltérő tartalmuk ellenére - szinonimaként használjuk.

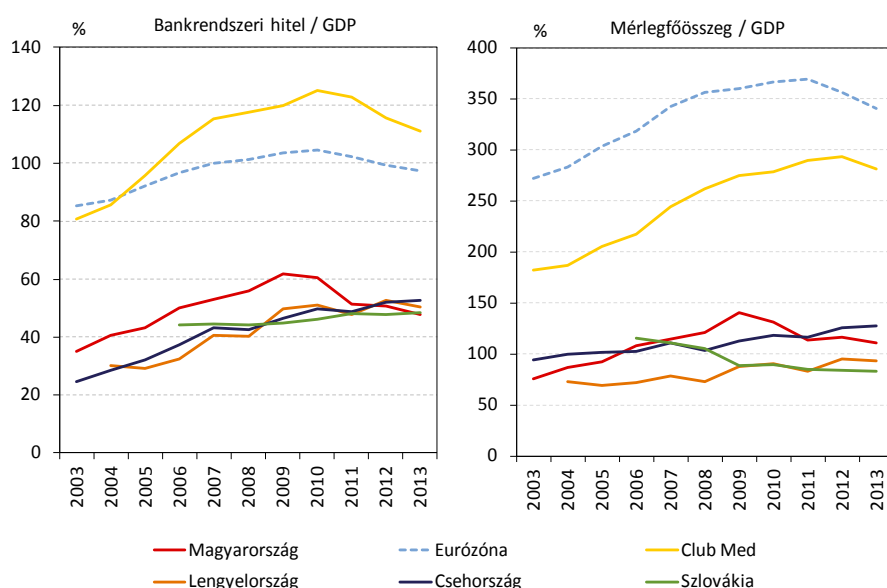
² Bővebben: Holló és szerzőtársai (2014).

2. STILIZÁLT TÉNYEK A MAGYAR BANKRENDSZERRŐL NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

2.1. A magyar bankrendszer mérete és hitelezési aktivitása

A modern magyar bankrendszer negyedszázados történelmét a bankkonszolidáció és az átmeneti éveket követő pénzügyi mélyülés jellemezte. A bankrendszer mérete folyamatosan nőtt: a kétezres évek elején a bankrendszer mérlegfőösszegének GDP-hez viszonyított aránya 60 százalékról 120 százalék fölé emelkedett, mely növekedésnek a 2008-as pénzügyi válság kitörése vetett véget. A magánszektor banki hitelállománya 2002-től a gazdasági növekedés ütemét érdemben meghaladó mértékben növekedett, így 2008-ra megduplázódott a magánszektor GDP-arányos banki hitelállománya. A válság során azonban jelentősen, több mint 10 százalékponttal csökkent a GDP-hez viszonyított hitelállomány, aminek következtében hazánkban az arány már alacsonyabb, mint a többi Visegrádi országban (2. ábra).

2. ábra: Egyes bankrendszerek GDP-arányos mérlegfőösszege és a magánszektor hitelállománya

Forrás: EKB, Eurostat.

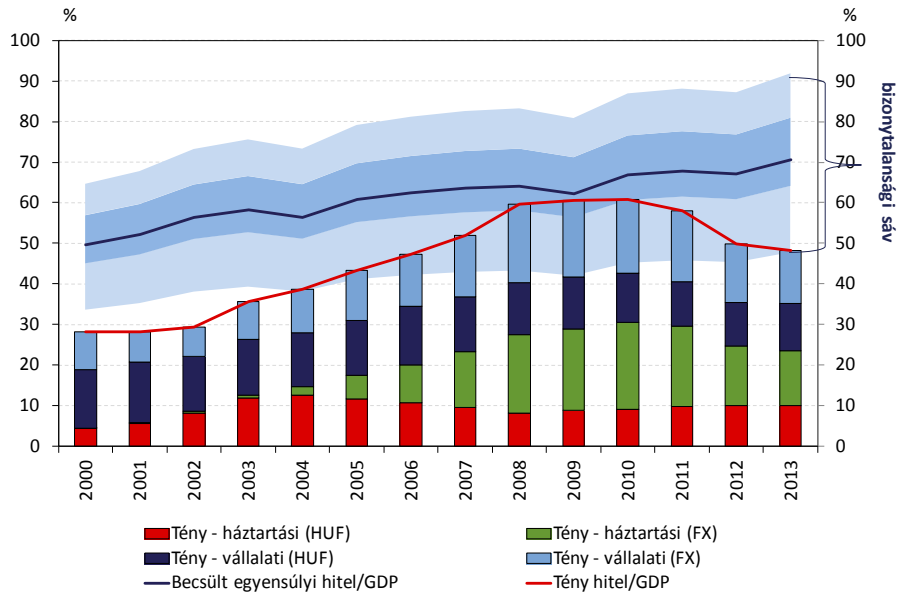
Megjegyzés: Club Med: Görögország, Spanyolország, Olaszország, Portugália.

A magánszektor mérlegfőösszegének és hitelállományának növekedése általános jelenség volt mind a KKE-régióban, mind pedig Nyugat-Európában, de annak dinamikája eltérő volt. A hitelállomány és a mérlegfőösszeg GDP-hez viszonyított arányát nézve azonban a régió jelentősen elmarad a nyugat-európai országoktól, ami igaz a teljes vállalati hitelállományra – banki hitelek, külföldi hitelek, egyéb pénzügyi közvetítőktől hitelek és vállalati kötvények – is. Ezt a magasabb gazdasági fejlettség és az ezzel párosuló mélyebb pénzügyi közvetítés, illetve a nyugati intézmények kiterjedt nemzetközi tevékenysége jelentős részben magyarázza. Figyelembe véve a fejlettségbeli, valamint a kamatkörnyezeti különbségeket, becslésünk szerint³ a KKE-országok többségében jelenleg még az egyensúlyi szint alatt tartózkodik a bankrendszeri hitel/GDP ráta.

Magyarország esetében az egyensúlyi hitelállomány megközelítése egészségtelen szerkezetben valósult meg. A válságot megelőzően elsősorban a háztartási hitelállomány növekedett dinamikusabban, GDP arányosan 8 százalékról 30 százalékra, ami a becslések alapján túlzott mértékűnek tekinthető, mivel az egyensúlyi háztartási hitelállomány 20 százalék közelében lehet. Mindeközben a banki vállalati hitelállomány GDP arányosan 21 százalékról 32 százalékra emelkedett, és jelentősen megnőtt a projektfinanszírozású hitelek aránya (3. ábra).

³ Kiss és szerzőtársai (2006) modellje alapján.

3. ábra: Egyensúlyi és tényleges bankrendszeri hitel/GDP arány Magyarországon

Megjegyzés: Az egyensúlyi állomány körüli sávok a becslési bizonytalanságot jelenítik meg.

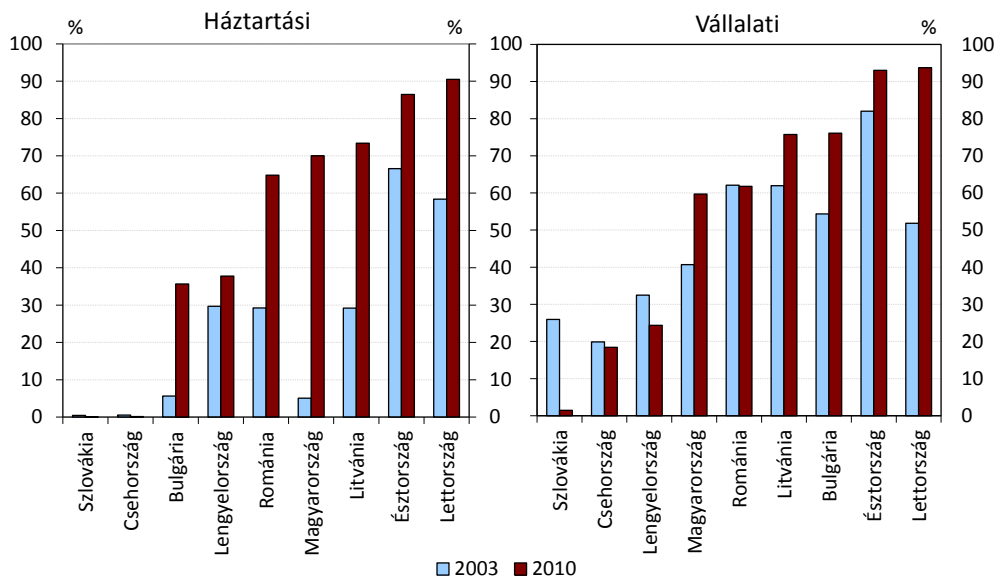
Forrás: MNB, Kiss és szerzőtársai (2006) alapján saját számítások.

Ezzel szemben a válság kitörését követően a vállalati hitelállományban is folyamatos és erőteljes leépülés figyelhető meg (3. ábra): a vállalati hitelállomány negyedével zsugorodott, aminek hatására GDP-arányosan a 2004 előtti szintre esett vissza. A hosszú lejáratú jelzáloghitelek miatt a háztartási szegmensben csak lassú leépülés figyelhető meg, ugyanakkor a végtörlesztés hatására 2012 elején számottevő volt a visszaesés.

A magánszektor hitelállományának növekedése Magyarországon erőteljesen bővülő devizahitelezéssel valósult meg. A háztartási hitelezésben korábban nem létező devizahitelek néhány év után az állomány több mint kétharmadát adták, ezen belül is a svájci frankhitelek domináltak. Ekkora mértékű devizahitelezés csak Romániában és a rögzített árfolyamrendszerrel rendelkező balti államokban történt. Hazánkban a hitelezés felfutásában a lazuló hitelezési feltételek is szerepet játszottak: hosszabb futamidő, magasabb hitel/fedezeti érték és nagyobb jövedelemarányos törlesztőrészlet mellett nyújtottak hiteleket egyre kockázatosabb ügyfeleknek.

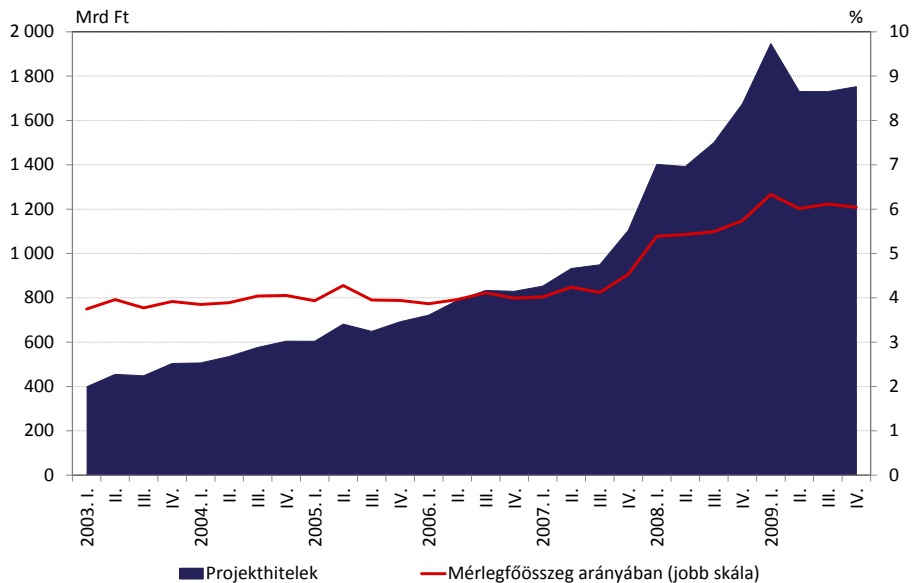
A vállalati szegmensben is növekedett a devizahitelezés súlya, de lassabb ütemben, valamint itt a régiós országok között is kisebbek a különbségek (4. ábra). Kedvezőtlen jelenség, hogy hazánkban a kereskedelmi ingatlanok (projektfinanszírozás) (5. ábra) és kkv-hitelezésben a természetes fedezettel nem rendelkező ügyfelek devizahitelezése is felfutott.

4. ábra: A devizahitelek aránya az adott portfólióban

Forrás: Nemzeti jegybankok.

5. ábra: Projektfinanszírozású hitelek alakulása hazánkban a válság előtti időszakban (2003-2009)

Forrás: MNB.

A válságot követően a devizahitelezés visszaszorulása elsősorban a háztartási, de a vállalati szegmensben is megfigyelhető volt, amiben a bankok és ügyfelek kockázatkerülése, valamint a háztartási szegmensben a szabályozás szigorítása is jelentős szerepet játszott. Azonban nem minden egészséges a devizahitelezés visszaszorulása: a csökkenés kedvezőtlen tendencia azon vállalatok számára, melyek tevékenységükből kifolyólag devizabevételekkel és így természetes fedezettel rendelkeznek. Tekintettel arra, hogy hazánk kis nyitott gazdaság, az exportáló vállalkozások súlya jelentős a gazdaságban, és a természetes fedezettségéből adódóan a devizahitelek iránt van inkább keresletük.

2.2. Sérülékenységi mutatók

A hitelexpanzió és annak devizális szerkezete három csatornán keresztül növelte a bankrendszer sérülékenységét: (1) devizális eltérés („currency mismatch”), (2) finanszírozási kockázatok növekedése, (3) lejárat eltérés („maturity

mismatch”). A devizális eltérés a devizahitelezés felfutásával nőtt meg, míg a mérleg szerinti nyitott pozíció fedezésére szolgáló devizaswapok kockázatossága a válság során bizonyosodott be: a sérülékeny piac következtében jelentkező megújítási és likviditási kockázatok ugyanis egyaránt jelentősek. Ezzel párhuzamosan nőtt a külföldi forrásokra, azon belül pedig a rövidebb forrásokra ráutaltság, miközben az eszközoldalon a hosszúlejáratú jelzáloghitelek súlya nőtt. (2. táblázat)

2. táblázat: Bankrendszeri sérülékenység a régióban (2008)

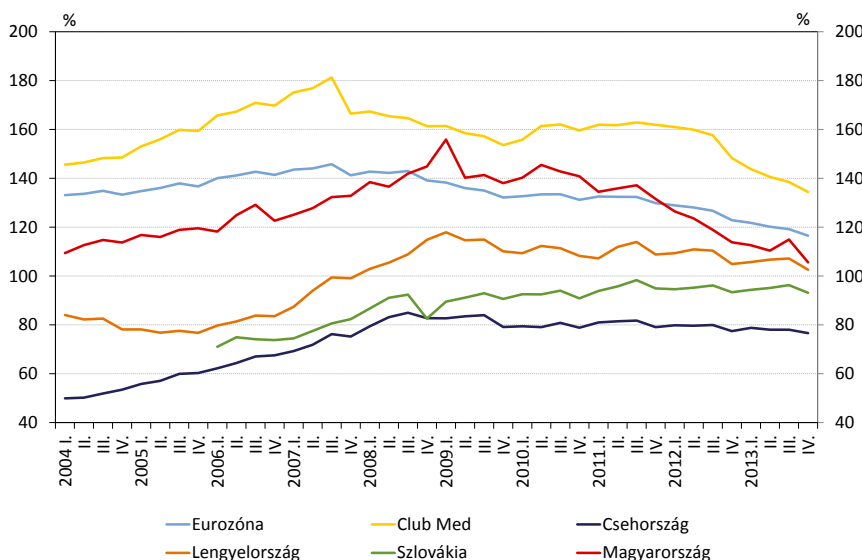
2008	Devizahitelek aránya (%)*	Hitel - betét (%)	Külföldi források aránya (%)**	NPL (%)	TMM (%)
Magyarország	65	156	26	3.7	12.9
Lengyelország	34	115	7	3.4	11.3
Szlovákia	19	83	5	1.7	11.2
Csehország	9	83	10	4.7	11.6
Románia	58	131	30	1.5	14.1
Bulgária	56	131	26	4.8	14.9

Megjegyzés: * magánszektor hitelállományának arányában ** mérlegfőösszeg arányában.

Forrás: EKB.

A magyar hitel-betét mutató a válság előtt dinamikusan emelkedve a válság eszkalálódásakor megközelítette a 150 százalékot, ami regionális összehasonlításban magasnak számított (6. ábra). A devizahitel expanzióra nem volt elég belföldi devizaforrás, így a finanszírozási kockázatok emelkedését még jobban tükrözi a devizahitel/devizabetét mutató kiugróan magas értéke (7. ábra). Mindezek következtében megnőtt a ráutaltság a külföldi, valamint az egyéb piaci devizaforrásokra. Magyarországon a külföldi források súlya 17 százalékról 25 százalék fölé emelkedett 2003 és 2008 között, ami a GDP 30 százalékának felel meg. A közvetlen finanszírozás mellett megugrott a szintetikus – forint betétek és FX swap ügyletek által történő – finanszírozás; a forinttal szembeni nettó FX swap állomány a GDP 10 százalékát is meghaladta.

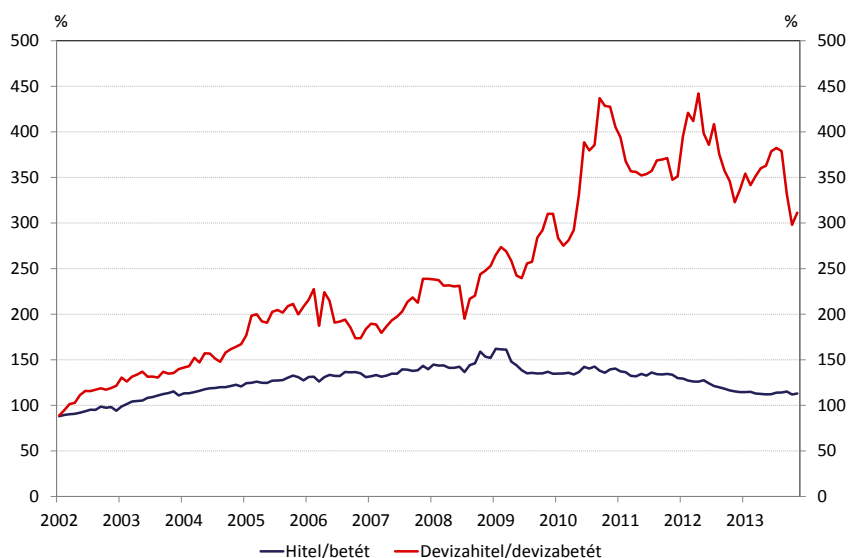
6. ábra: Hitel-betét mutató nemzetközi összehasonlításban

Megjegyzés: Club Med: Görögország, Spanyolország, Olaszország, Portugália.

Forrás: EKB.

7. ábra: Devizahitel/devizabetét mutató Magyarországon

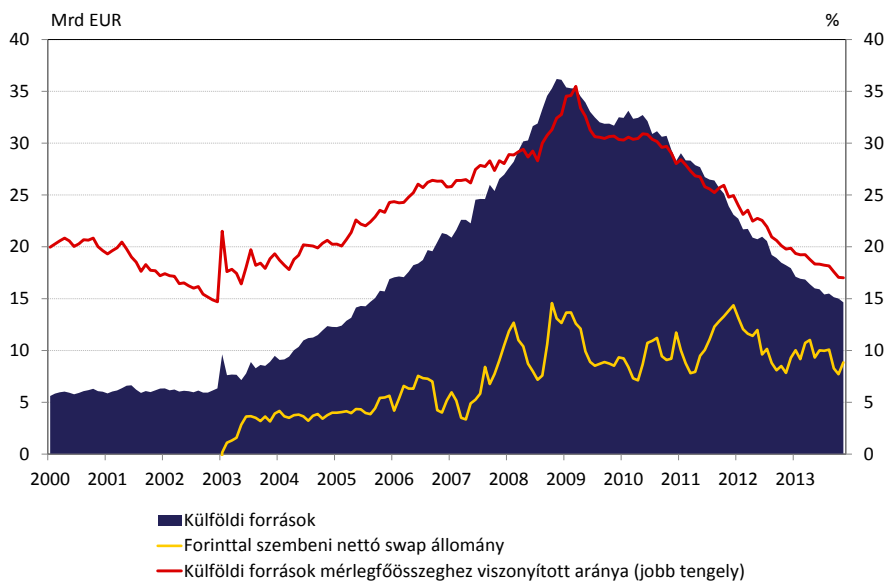

Megjegyzés: belföldi hitelek és betétek.

Forrás: MNB.

A válság után jelentős alkalmazkodás ment végbe, és a bankrendszer sérülékenysége érdemben mérséklődött. A hitel-betét mutató Magyarországon 110 százalék körüli szintre süllyedt. Ezzel párhuzamosan a külföldi forrásokra való ráutaltság is érdemben csökkent azok nagymértékű visszafizetése miatt: állományuk a válság kitörése óta több mint 50 százalékkal csökkent, így jelenleg 15 milliárd euro körüli szinten van. A forinttal szembeni nettó FX swap állomány 10 milliárd euró alá süllyedt. A válságot követően a lejáratú összhang javulása is megfigyelhető, amit szabályozói változtatások is ösztönöztek: Magyarországon bevezetésre került ugyanis a devizafinanszírozási megfelelési mutató (DMM), ami stabil devizaforrásokat, illetve hosszabb futamidejű swapokat írt elő a devizaeszközök mellé (8. ábra). A likviditási helyzet javulását a rövid távú mérlegfedezeti és betétfedezeti likviditási mutatók bevezetése is segítette.

8. ábra: A devizafinanszírozás alakulása a magyar bankrendszerben

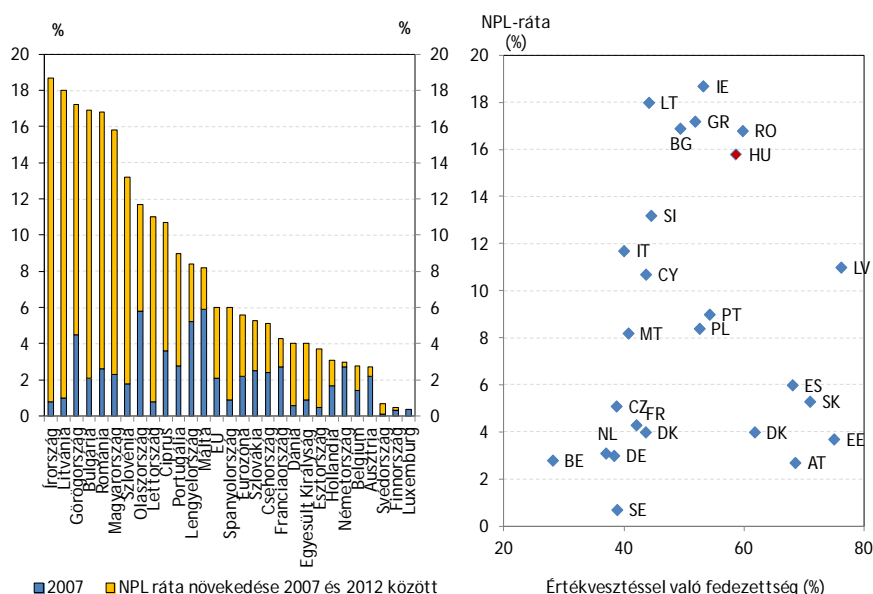

Forrás: MNB.

A hitelexpanzió nemcsak a likviditási kockázatokat növelte a bankrendszerben, hanem a hitelkockázatokat is, ami a válság kitörésével felszínre került. A válságot követően a makrogazdasági folyamatok romlásával párhuzamosan

jelentősen nőtt az ügyfelek hitelkockázata, ami az NPL-ráta megugrását eredményezte. 2007 és 2012 között néhány országban, köztük Magyarországon is a nemteljesítő hitelek aránya többszörösére duzzadt. Magyarország NPL-rátája jelenleg egyike a legrosszabbaknak, ráadásul a csökkenő hitelállomány és a lassú portfólió tisztítás is a mutató mérséklődése ellen hat. A portfólió-minőségnél fontos szempont még a fedezettség: a nemteljesítő hitelek értékvesztéssel való fedezettsége szempontjából a vizsgált országok heterogén képet mutatnak, a nagyobb NPL-rátával rendelkező országok fedezettsége jellemzően a 40-60 százalék közötti tartományban mozog. Magyarországon a magas NPL-ráta relatíve magas fedezettséggel párosul (9. ábra).

9. ábra: Nemteljesítő hitelek aránya egyes országokban 2007-ben és 2012-ben és az értékvesztéssel való fedezettség

Forrás: IMF FSI, EKB CBD.

Hazánkban 2009 óta a hitelezési veszteségek és a fiskális intézkedések együttesen 2393 milliárd forinttal csökkentették a bankrendszer eredményét. Ebből a nemteljesítő hiteleken elszendvedett hitelezési veszteségek a válság óta eltelt öt évben megközelítették a 1700 milliárd forintot. A hitelezési veszteségek felmerülése a banki kockázatvállalásból következik, így normális időszakokban, gazdasági növekedés mellett is jellemző. A válság előtti időszakra jellemző értékvesztés-képzésnek⁴ a válság éveire történő kivetítésével közelíthetjük a normál üzletmenet által indokolt hitelezési veszteségek mértékét. Ennek összege 2009 eleje óta megközelítőleg 500 milliárd forintot tehet ki (20 százaléka a hitelezésből és a fiskális intézkedésekből származó veszteségeknek). A válság éveiben kialakuló gazdasági recesszió addicionálisan még 350 milliárd forint veszteséget okozott. Összesen így a makrogazdasági környezet a veszteségek közel harmadáért felelt.

A fennmaradó részből felosztásunk szerint legalább 4-500 milliárd forint tulajdonítható a bankok válságot megelőző felelőtlen hitelezési politikájának. Ide soroltuk a vállalati hitelezésben a svájci frank alapú hitelek és a nemteljesítő projekthitel-portfólió után képzett értékvesztést, míg számításunk szerint a lakossági hitelek esetében az elsősorban devizahitelekre képzett értékvesztés – végtörlesztéssel csökkentett – értékének megközelítőleg a felét okozták a gazdasági környezet változásán kívül eső tényezők.⁵

A hitelezési veszteségek szétbontását jelentős bizonytalanság övezi. Nehéz számszerűsíteni, hogy az egyes hitelek bedőlése mennyiben köszönhető a hibás banki döntéseknek, és milyen mértékben következménye a súlyos és

⁴ Az értékvesztés éves eredményrontó hatása ebben az időszakban átlagosan 1 százalék körül alakult.

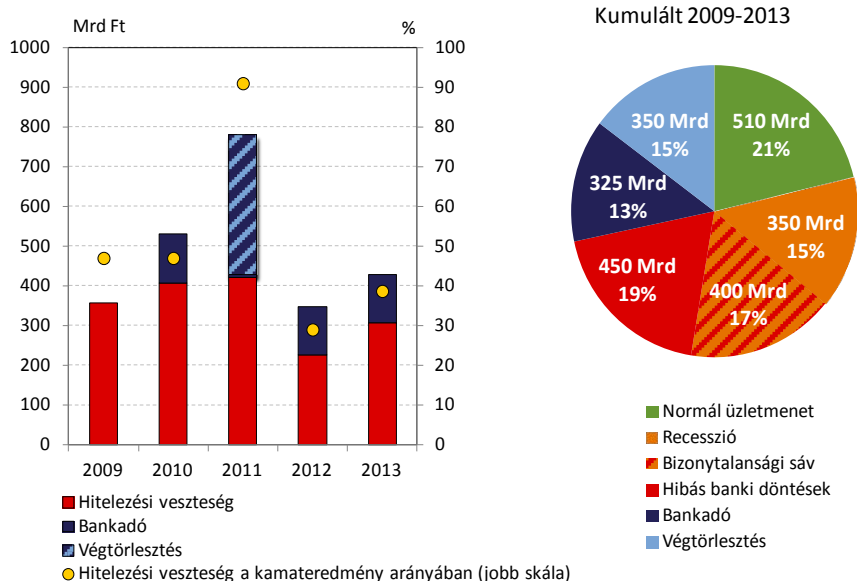
⁵ Ezen feltételezés alapja a 2012 tavaszi „Jelentés a pénzügyi stabilitásról” című kiadványban publikált 6. keretes írásban (A deviza-lakáshitelek nemteljesítésének okai) bemutatott számítások és módszertana.

hosszan tartó recesszióknak, melyet a hitelezési döntések meghozatalának pillanatában még nem láthattak előre. Másrészt az is vita tárgya lehet, hogy a devizahitelek folyósítása mennyiben tekinthető önmagában felelőtlen tevékenységnek, mivel érvelni lehet amellett, hogy a svájci frank alapú hiteleken elért veszteségek a bankok laza hitelezési feltételeknek, azaz a felelőtlen hitelezésüknek tulajdonítható. A hitelezési veszteségekből körülbelül 400 milliárd forint sorolható ebbe a bizonytalansági tartományba. Összességében tehát a felelőtlen hitelezés a teljes hitelezési veszteségek 20-35 százalékát adhatják.

A hitelezési veszteségeken kívül fiskális, szabályozói intézkedések is rontották a bankok jövedelmezőségét: a végtörlesztés mintegy 350 milliárd forinttal, míg a bankadó 325 milliárd forinttal sújtotta a szektort (10. ábra), melyek a teljes veszteség 28 százalékát teszik ki.

A válság előtti kockázatos hitelezés és a fiskális banki terhek sem különíthetők el teljesen. A bankok korábbi üzleti döntései jelentős alkalmazkodási kényszerrel jártak a válságot követően, ami a hitelezési aktivitás csökkenéséhez vezetett. A csökkenő aktivitás a gazdasági növekedésre is mérséklően hatott, ami viszont a költségvetés egyenlegét is negatívan befolyásolta. Ennek tükrében a bankadó bevezetése, bár nem szükségszerű következménye, mégsem függetleníthető a bankok korábbi üzleti döntéseitől. Hasonlóképpen a devizahitelek okozta pénzügyi és szociális problémák kezelése érdekében tett intézkedések részben szintén a banki döntésekre adott válasznak tekinthetők. Ugyanakkor a másik irányban is vélelmezhető ok-okozati összefüggés, ugyanis a kormányzati intézkedések növelhetik a bankrendszer prociklikusságát, ami végül a költségvetésre is visszahat. E folyamatok tehát szoros interakcióban állnak egymással, ami tovább nehezíti a banki veszteségek okainak pontos dekomponálását.

10. ábra: Hitelezési veszteségek és fiskális terhek alakulása a hazai bankrendszerben

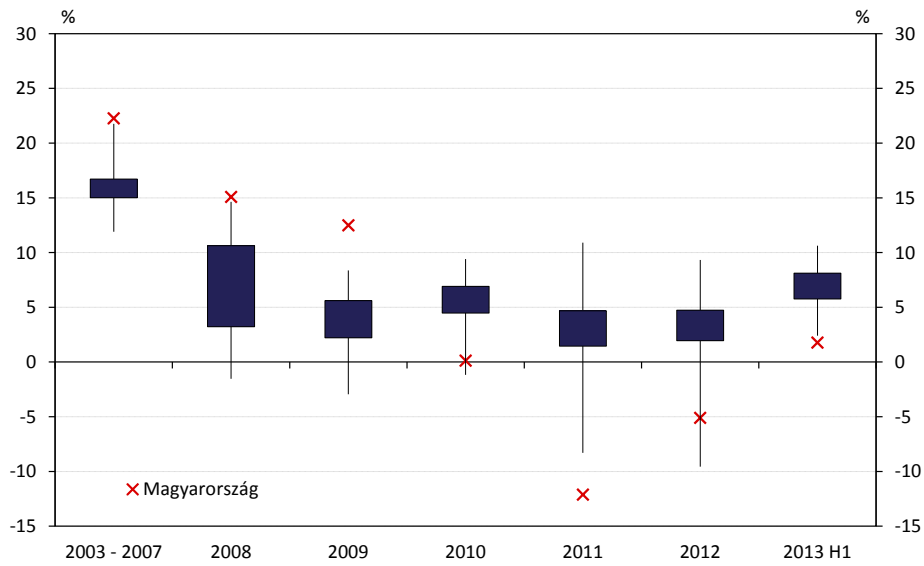

Forrás: MNB alapján saját számítások.

A hitelezési veszteségek és a fiskális, szabályozói terhek hatására jelentősen romlott a jövedelmezőség hazánkban. Bár a megugró forrásköltségek és hitelezési veszteségek hatására más országokban is romlott a jövedelmezőség, nálunk ez nagyobb mértékű volt. Hazánkban a bankrendszer jövedelmezősége (20 százalékot meghaladó átlagos tőkearányos jövedelmezőség 2003 és 2007 között) a válság előtt regionális összehasonlításban is kiemelkedő volt, ami a növekedési kilátások mellett a külföldi bankok terjeszkedésének egyik meghatározó oka volt. Ugyanakkor a válságot követően a magyar bankrendszer jövedelmezőségi szempontból már az európai mezőny sereghajtói közé került (11. ábra). Az eszközarányos jövedelmezőség eloszlása nálunk mutatja a legnagyobb kontrasztot: míg a bankrendszer jelentős része veszteséges, addig európai viszonylatban is kedvező a kiemelkedően teljesítő bankok jövedelmezősége (12. ábra). Szintén erős kontraszt nemzetközi összehasonlításban, hogy a veszteséges bankok

javarészt külföldiek. Mindez növeli annak a kockázatát, hogy a hazai bankrendszer hátrányba kerül az anyabanki forrásokért és tőkékért folytatott versenyben.⁶

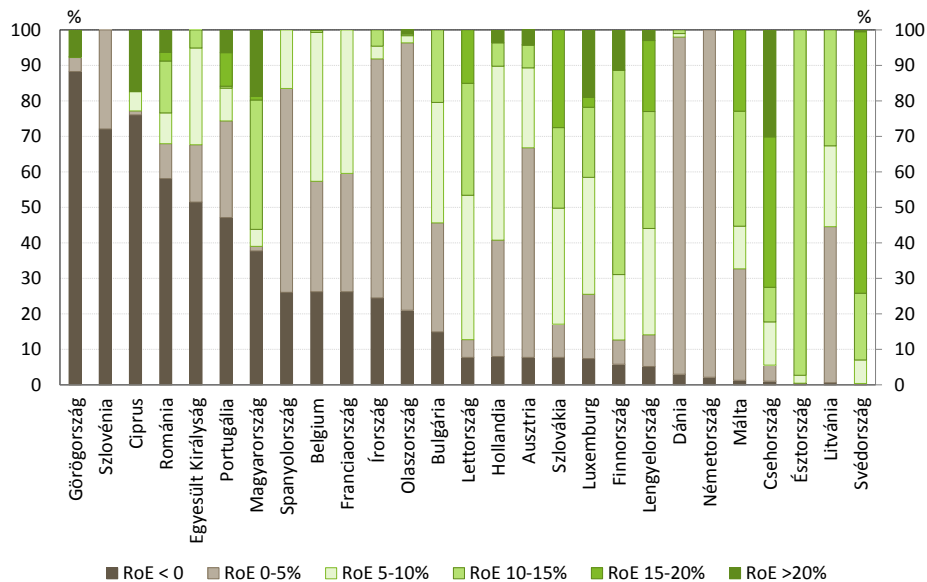
11. ábra: Sajáttőke arányos jövedelmezőség az európai bankrendszerek körében (ROE)

Megjegyzés: Az európai országok értékeinek keresztmetszeti eloszlása, ahol a doboz a 40-60, a vonal a 20-80 percentilisek között húzódik. 2003-2007 átlaga a Világbank, míg 2008-tól EKB konszolidált adatok alapján készült, így csak kvalitatív összehasonlításuk javasolt.

Forrás: EKB, Világbank.

12. ábra: A jövedelmezőség eloszlása a mérlegfőösszegből való részesedés szerint (2012)

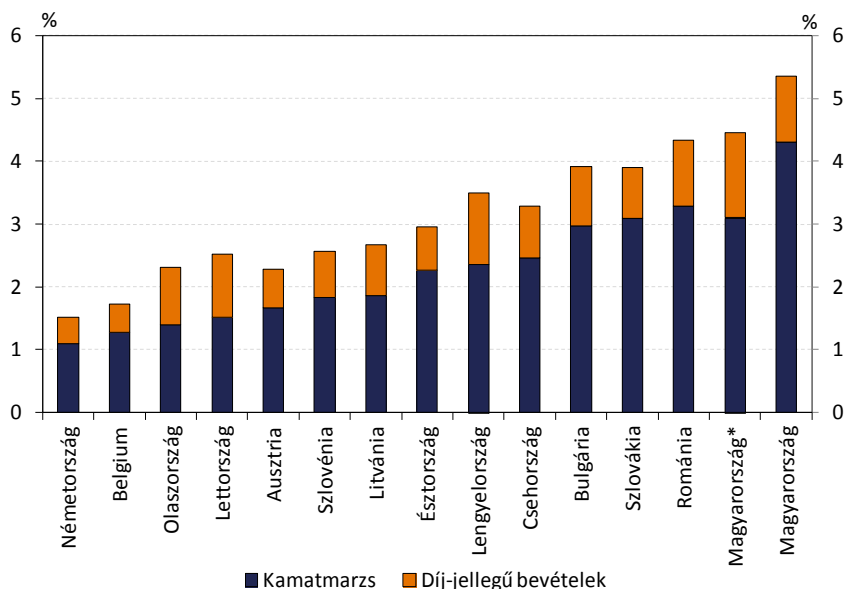
Forrás: EKB.

A legfontosabb eredménytétel a kamatmarzs (kamatbevétel és kamatköltségek különbsége a kamatozó eszközök százalékában), mely ezen veszteségeket ellensúlyozni hivatott. Bár az eltérő számviteli szabályok torzíthatják a nemzetközi összehasonlítást, az jól látszik, hogy Magyarországon konszolidált és konszolidálatlan adatok szerint is

⁶ De Haas- Van Lelyveld (2008) tanulmánya rámutat a jövedelmezőség fontosságára az anyabanki forrásallokáció szempontjából.

igen magas a kamatmarzs, meghaladja a 3 százalékot, miközben az európai átlag 2 százalék alatti (13. ábra). Ebben szerepet játszhat, hogy egyrészt a magasabb nominális kamatkörnyezet miatt az alacsony kamatozású látra szóló betétek mellett magasabb marzsot tudtak elérni a hazai bankok. Emellett nemzetközi összehasonlításban a díj és jutalékbevételek aránya is magasnak tekinthető. Ennek magyarázata, hogy az egyoldalú kamat- és díjemelések a meglévő állományon is lehetőséget biztosítottak a bankoknak a fiskális terhek és hitelezési veszteségek kompenzálására.

13. ábra: Eszközarányos nettó kamateredmény, illetve jutalék- és díjbevétel (2013. I. félév)

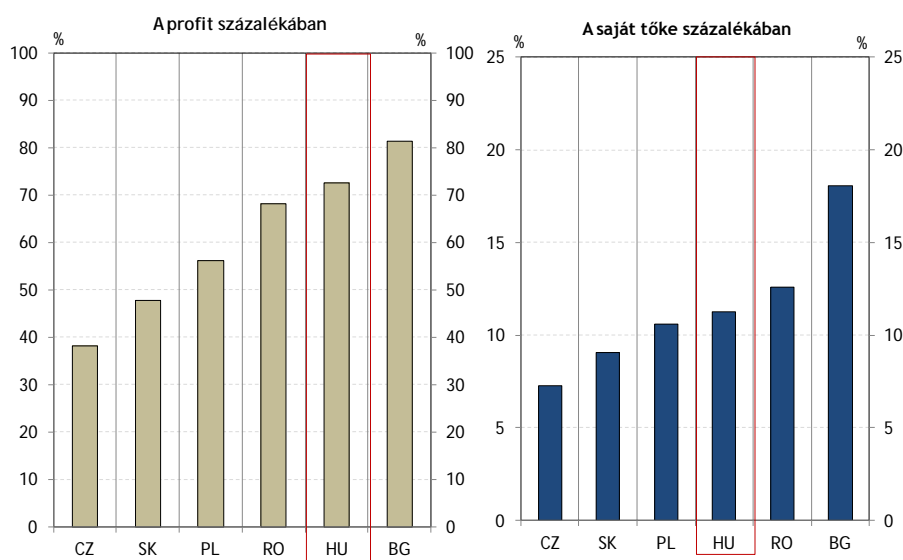

Forrás: MNB, EKB.

Megjegyzés: Magyarország* konszolidálatlan adat 2013 vége, mely így nem tartalmazza a magyarországi bankok pénzügyi vállalkozásainak és külföldi leánybankjainak adatait.

A jövedelmek felhasználását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a külföldi bankok 2008 előtt nyereségük több mint kétharmadát visszaforgatták a régióban, ami tőkét biztosított aktivitásuk növelésére. A Magyarországon tapasztalt arány a régióban a legmagasabb értékek közé tartozott (14. ábra). A válság során az anyabankok veszteséges leánybankjaik tőke megfelelését tőkeemelés (tőkepótlás) révén biztosították, ami hazánkban mindeztől 2009 és 2013 vége között meghaladta az 1000 milliárd forintot. Elsősorban Magyarországon és a Baltikumban volt erre szükség, a többi országban mindez minimális volt, hiszen másutt a bankrendszerek nyereségesek voltak és a profit visszaforgatásának gyakorlata fennmaradt.

14. ábra: A külföldi bankok éves visszaforgatott nyeresége (2003-2008 átlag)

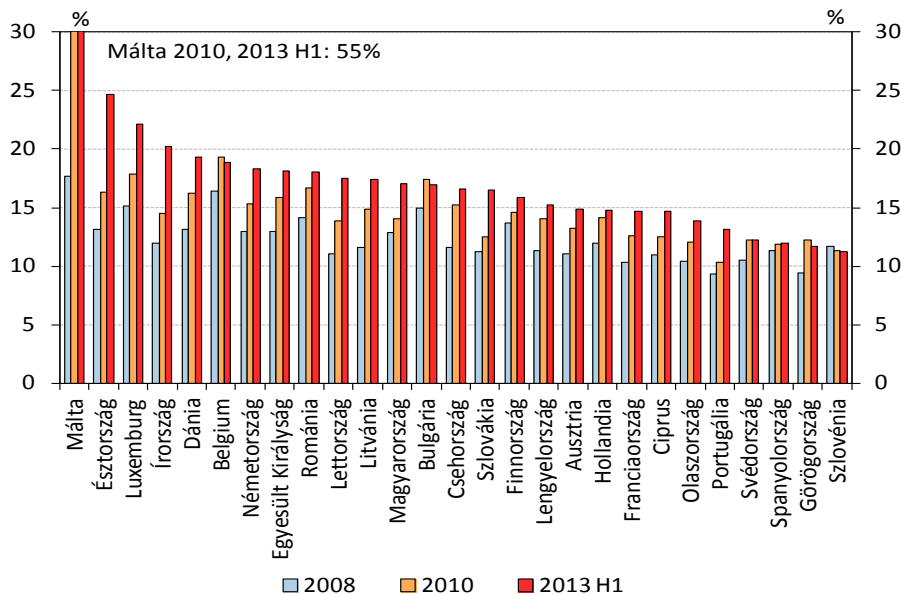

Megjegyzés: A külföldi stratégiai tulajdonban lévő bankok országonként legalább 75%-át lefedő minta alapján.

Forrás: Bankscope alapján saját számítások.

A tőkeemelések és a mérlegalkalmazkodás hatására a magyar bankrendszer tőke megfelelési mutatója a veszteségek ellenére növekedett, és 2013 végén már meghaladta a 17 százalékot, ami nemzetközi összehasonlításban megfelelő. Az időbeli összehasonlításból jól látható annak hatása, hogy az országok túlnyomó többsége a válság után lépéseket tett a bankrendszer tőke megfelelésének megerősítésére tőkebevonás, a jövedelmező bankok esetében a jövedelem tőkésítése, vagy az eszközállomány leépítése révén. A tőkehelyzet javulása szempontjából csak az akut válsággal küzdő országok képeznek kivételt (15. ábra).

15. ábra: Aggregált tőke megfelelési mutató

Forrás: EKB.

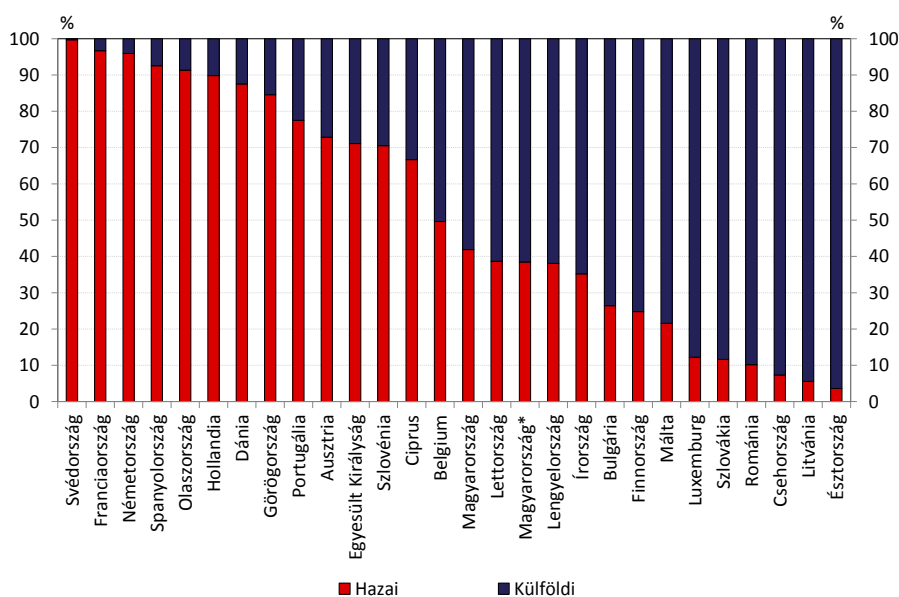
2.3. Tulajdonosi és irányítási szerkezet

A 90-es években végbement bankprivatizáció óta a magyar bankrendszer szerkezetének egyik legfontosabb tulajdonsága a külföldi bankok jelentős súlya, ami a külföldi bankok válság előtti terjeszkedése következtében még

erőteljesebbé vált. Nemzetközi összehasonításban - Szlovéniát leszámítva - ilyen téren nem térünk el a régiós országoktól. A hazai irányítású nagybankok dominanciája a nagy lélekszámú nyugati országokra jellemző, illetve ott, ahol a hazai bankok jelentős külföldi leánybanki hálózatot voltak képesek kiépíteni (pl. Svédország, Hollandia). Az európai mércével mérve közepes méretű hazai bankokkal rendelkező országokban általában már jelentősebb a külföldi tulajdonú leánybankok, illetve fióktelepek aránya (16. ábra).

A régiós országokhoz képest Magyarországon viszonylag jelentős a hazai irányítás aránya. Ennek egy része azonban az OTP külföldi tevékenységét tükrözi. Hasonló hazai aránnyal még Lettország rendelkezik a KKE régióban. Lengyelországban és Szlovéniában a legnagyobb bank(ok) ugyan még hazai, de állami többségi tulajdonban vannak, ami miatt aktivitásukban erőteljes a hazai fókusz. A régió többi országában a legnagyobb bank külföldi tulajdonba került, és a domináns bankok között sincs hazai tulajdonú.

16. ábra: A bankrendszerek összetétele konszolidált adatokon (2012)

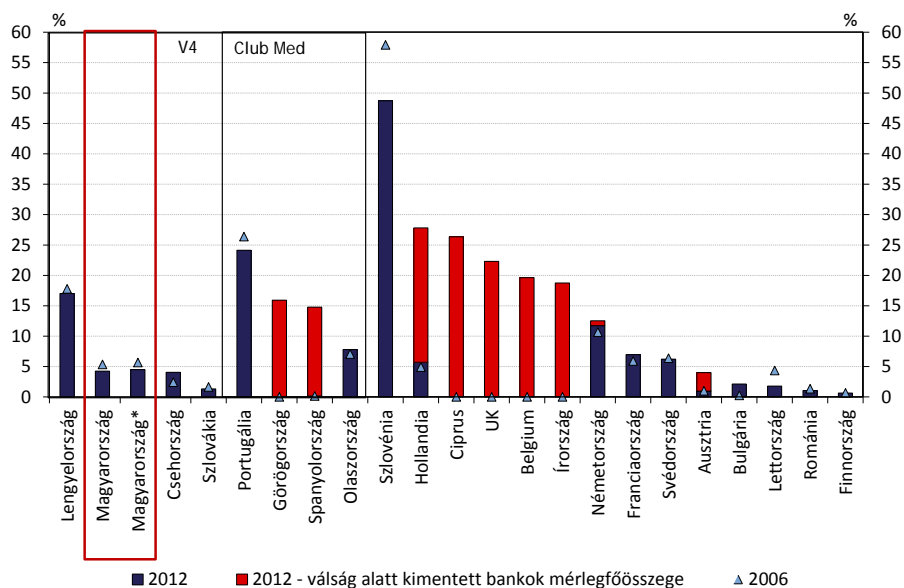

Megjegyzés: Magyarország* a szövetkezeti hitelintézeti szektor nélkül számítva.

Forrás: EKB.

A külföldi tulajdon mellett fontos kérdés még az állami tulajdon szerepe, ami Európában és azon belül a KKE régióban igen változatos képet mutat. Magyarországon az állam fejlesztési és exportot elősegítő bankon keresztül vett részt a bankrendszerben. Bár az elmúlt időszakban még kisebb bankoknál és közvetve a takarékszövetkezeti integrációban is szerzett tulajdonrészt, összességében kismértékű a szerepe. Az állami bankok súlya más országokban jelentősen megnőtt az elmúlt időszakban, amiben főként az állami mentőakciók játszottak szerepet. Számos országban (Csehország, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Bulgária) a kimentéseken kívül is nőtt a súlyuk, azaz valamelyest élénkebb aktivitást mutattak, mint más kereskedelmi bankok; míg más országokban (Magyarország, Portugália, Szlovénia, Lettország) kisebb aktivitást mutattak, mint a bankrendszer átlaga. Az utóbbi 3 országban jelentős fiskális kiigazításra volt szükség, ezért az állam nem tudta forrásokkal és tőkével erősíteni bankjait (17. ábra).

17. ábra: Az állami tulajdonú bankok részesedése mérlegfőösszeg-arányosan (2013 végéig rendelkezésre álló információk alapján)

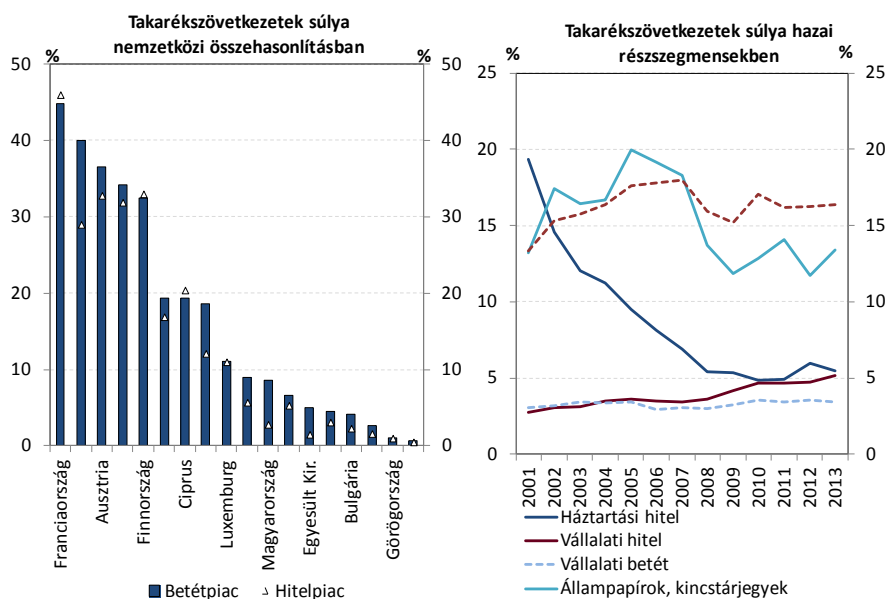
Megjegyzés: Magyarország* a szövetkezeti hitelintézeti szektor nélkül számítva. A takarékszövetkezeti szektor nem állami tulajdonként van feltüntetve, ugyanis új szövetkezeti hitelintézeti integrációs törvény szerint az államnak el kell adnia.

Forrás: EKB, Bankscope.

A bankrendszer szerkezetével kapcsolatban további fontos tényező a takarékszövetkezeti szektor súlya, mert több fejlett országban jelentős a súlya ennek a hitelintézeti formának, másrészt kiemelt szerepet tölt be a szegmens a vidéki régiók pénzügyi közvetítésében. A magyar takarékszövetkezetek elsősorban a háztartási betétgyűjtésben (17 százalék) rendelkeznek jelentős részesedéssel, míg eszközoldalon az állampapíroknak van nagy súlyuk. A háztartási hitelezésben a fellendülés éveit megelőző időszakban a takarékszövetkezeti szektor súlya még a 20 százalékot is elérte, azonban az állami kamattámogatásos programban és a devizahitelezésben kevésbé voltak aktívak, mint a bankrendszer, így súlyuk mára 5 százalék környékére süllyedt. A vállalati hitelezésben a súlyuk a korábban marginális 3 százalékról a válság során 5 százalékra emelkedett, vagyis náluk kevésbé esett vissza a hitelezés, mint a bankrendszer egészében.⁷ Nemzetközi összehasonlításban főleg a hitelezésben tekinthető alacsonynak a hazai takarékszövetkezeti szektor súlya: több nyugat-európai országban részesedésük eléri a hitel és betéti piac harmadát (18. ábra).

⁷ A vállalati hitelezésben belül elsősorban a mikrovállalkozásokat finanszírozzák, ottani súlyuk eléri a 20 százalékot.

18. ábra: A takarékszövetkezeti szektor súlya a hitelintézeti szektoron belül Magyarországon és más európai országokban (2010)

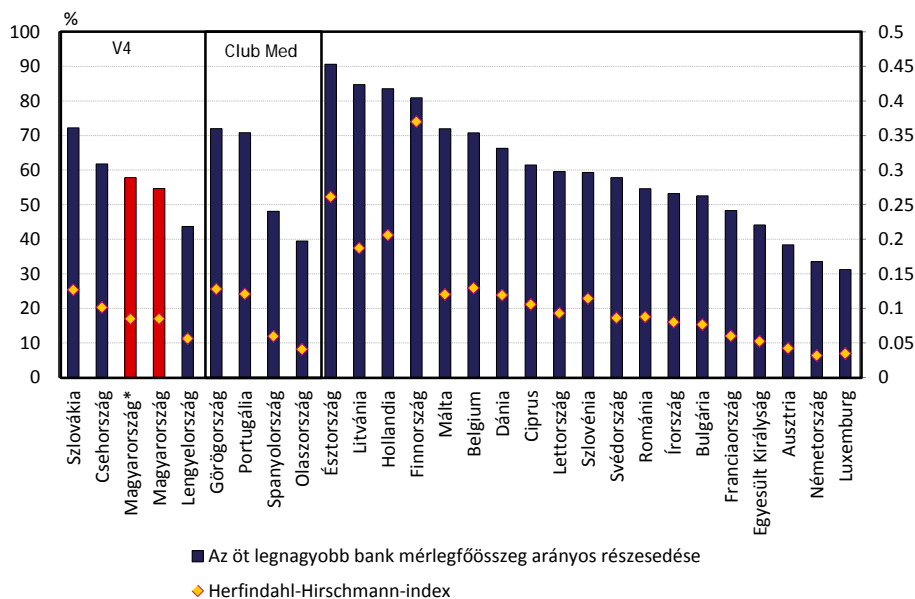

Forrás: MNB, Birchall, J. (2013), 'Resilience in a downturn: the power of financial cooperatives', Report, International Labour Office.

2.4. Koncentráció és verseny

A bankrendszer koncentrációja több mutatóval is mérhető. Akár az öt legnagyobb bank mérlegfőösszeg-arányos részarányát (piaci részesedését), akár a Herfindahl-Hirschmann-indexet (HHI) nézzük, a magyar bankrendszer koncentrálttsága uniós összehasonlításban és a környező országokat nézve is a középmezőnybe tartozik. A koncentráció változásában nem rajzolódik ki egyértelmű kép: egyes országok esetében a konszolidáció következtében erősödik a koncentráció, míg másoknál csökken. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a konszolidált banki adatokból készített statisztikákban a nagybankok külföldi szerepvállalásának visszaszorulása elfedheti a belföldi piacon zajló folyamatokat (19. ábra).

19. ábra: A hitelintézetek koncentrációs mutatói mérlegfőösszeg alapján – 2012.

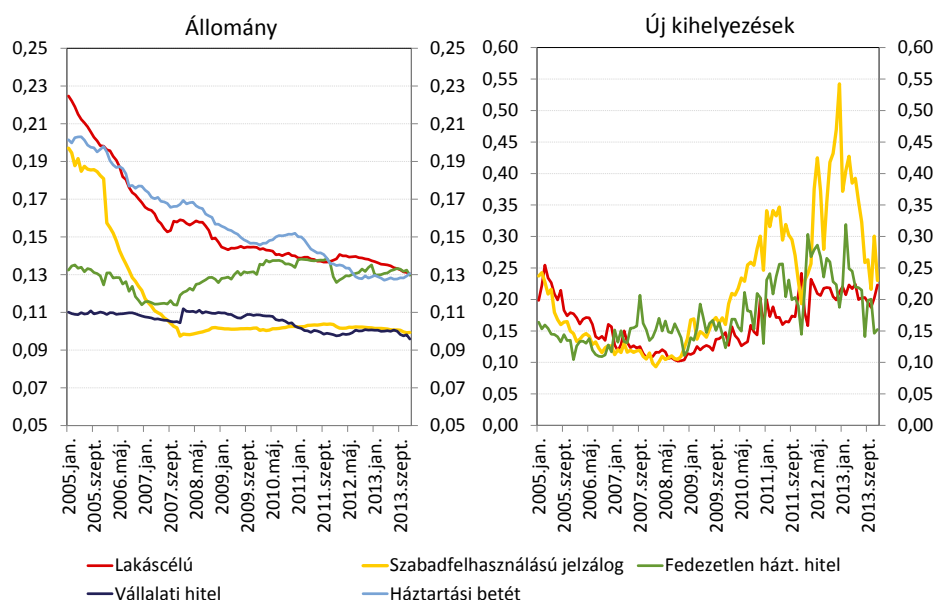
Megjegyzés: Magyarország* a szövetkezeti hitelintézeti szektor nélkül számítva.

Forrás: EKB.

Csak a hazai adatokat nézve, lehetőség van hosszabb időszakot átölelő, mélyebb vizsgálatára különböző szegmensekben is. A válság előtti évekhez képest a legtöbb szegmensben csökkent a koncentráció. Míg a vállalati szegmens hagyományosan alacsony koncentrációjú szegmensnek számít (a HHI értéke 2005 óta stabilan 0,095 és 0,11 között mozog), addig a 2005-ben mérsékelten koncentrálnak számító háztartási szegmensek közül több is alacsony koncentrációjúvá vált, mind hitel-, mind pedig betéti oldalon.

Az állományi szinten alacsonyabb koncentrációval szemben az új kibocsátásoknál több szegmensben is megfigyelhető magas koncentráció. A szabad felhasználású jelzáloghitelek új kibocsátása esetében például a HHI értéke jelenleg 0,4 körül tartózkodik, és a három legaktívabb bank piaci részesedése meghaladja a 80 százalékot, ami erős koncentrációra utal. Mivel a nagyfokú koncentráció alacsony mértékű új kibocsátás mellett valósul meg, az új kibocsátásokban megfigyelhető koncentráció egyelőre szinte egyáltalán nem okoz változást az állományi koncentrációs mutatókban. A lakáscélú hitelek esetében a piacot két intézmény dominálja, együttes részesedésük eléri a 64 százalékot az új hiteleken belül (20. ábra). Részben a magas koncentrációra vezethető vissza, hogy a lakáscélú forinthitelek felára kiugróan magas nemzetközi összehasonlításban.

20. ábra: Herfindahl-Hirschmann-indexek az egyes hitel- és betétszegmensek állományában és új kibocsátásában

Megjegyzés: a HHI 0,15-ös érték alatt alacsony, 0,15 és 0,25 között közepes, míg 0,25 felett magas koncentrációra utal.

Forrás: MNB.

A koncentráció foka utalhat a verseny erősségére, azonban az alacsony koncentráció nem feltétlenül jár a verseny magas fokával. Utóbbi meghatározásához a bankok árazási magatartását is vizsgálni kell.

A hazai bankverseny intenzitásának becslését két nem-strukturális megközelítésen alapuló modell alapján végeztük el.⁸ Az első megközelítés a Panzar-Roose (1987) féle H-statisztika, ami azt mutatja, hogy a banki jövedelmeket milyen mértékben határozzák meg az inputtényezők (kamatráfördítés, személyi és anyagi ráfordítások). Minél nagyobb mértékben, annál közelebb vagyunk az optimális verseny állapotához.⁹ Becslésünk szerint a válságot megelőző időszakban a banki jövedelmek mértékét alapvetően a vizsgált ráfordítások határozták meg, a válság periódusában

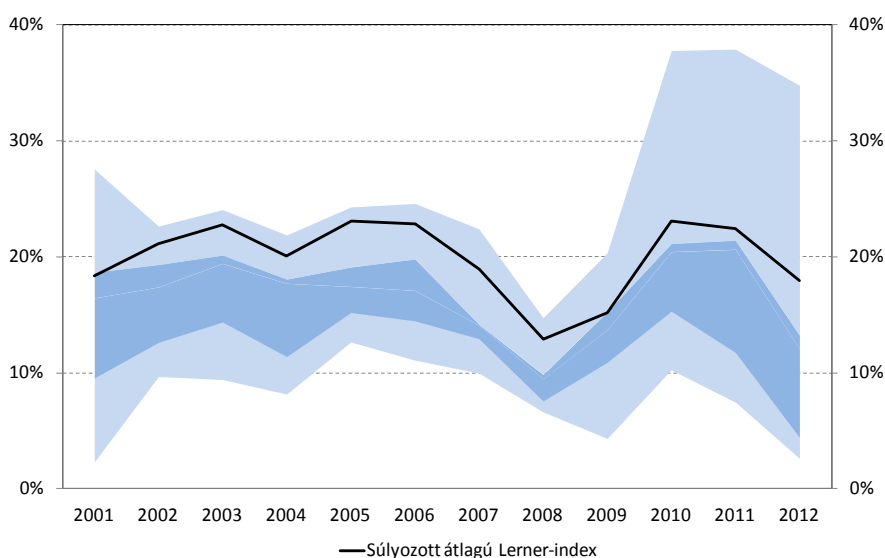
⁸ A vizsgálatba bevont tíz bank a bankrendszer több mint 80 százalékát reprezentálta. A fix hatású panelbecslést a PR-modell esetében két különböző időintervallumra végeztük el, a válság előtti (2001 és 2007 közötti), valamint a válság (2008 és 2012 közötti) időszakát összehasonlítva, míg a Lerner-indexet évenként becsültük meg az elemzett intervallumon.

⁹ A H-statisztika a fajlagos banki kamattörlesztés inputjaira vonatkozó rugalmassági együtthatóinak összege. Amennyiben a H értéke negatív vagy nulla közeli értéket vesz fel monopolista árképzésről, nulla és egy között monopolisztikus versenyről, egy esetén pedig tökéletes versenyzői piacról beszélhetünk.

azonban eltávolodott a két tényező egymástól: a H-statisztika értéke 0,73-ról 0,35-re csökkent, ami a verseny gyengébb fokára utal.

Míg a Panzar-Rosse-modell a verseny fokát egy időszakra vetítve képes mérni, az ár-költség rés (Lerner-index) meghatározásával pontosabb képet kaphatunk a verseny intenzitásának időbeli alakulásáról. A Lerner-index az adott bank által meghatározott árnak a hozzá tartozó határköltségtől való százalékos eltérését méri.¹⁰ Tökéletes versenyzői piac esetében a határköltség és az ár megegyezik, így a Lerner-index nulla közeli, míg az index magasabb értékei nagyobb piaci erőt jeleznek. A Lerner-index alapján az előző évtized első felében a bankok átlagos piaci ereje nem változott, majd a hitelpiac telítődésének közeledtével a bankok közötti verseny növekedésének köszönhetően csökkent. Bár az átlagos Lerner-index továbbra sem utal kedvezőtlen fejleményekre, az index bankok közötti szóródása viszont mostanra megemelkedett, ami azt sejteti, hogy az elmúlt években egyre nagyobbak lettek a különbségek az egyes bankok között a piaci erőt tekintve (21. ábra).

21. ábra: A Lerner-index alakulása

Megjegyzés: egyedi banki értékek mediánja körüli 30-70, 10-90 percentilis látható. Piaci részesedéssel súlyozott.

Forrás: MNB.

A magatartási modellek eredményeinek értelmezésekor egyrészt figyelembe kell vennünk, hogy a bankok nem csak az árak tekintetében tudnak versenyezni, hanem a kockázatvállalás mértékében (valamint a szolgáltatások elérhetőségében, illetve minőségében) is. Másrészt ehhez kapcsolódóan az alapvetően árazásra fókuszáló magatartási modellek nem képesek teljes mértékben kezelni a kockázati jellegből fakadó egyedi hatásokat. A válság előtti periódusban feltehetően az ilyen jellegű költség- és kockázatalapú verseny erőteljesebb volt, és ez is szerepet játszott a bankok piaci erejének csökkenésében. A válság előtti periódusban a kereskedelmi bankok hitelkihelyezésük növelése érdekében egyre kockázatosabb ügyfeleknek nyújtottak hitelt, amit viszont nem a valódi kockázatosságuknak megfelelően áraztak. A hitelfortfolio megnövekedett kockázatának hatásai a válság időszakában rövid idő alatt egyszerre jelentkeztek az értékvesztés kiugró emelkedésében.¹¹

¹⁰ A mutató becslésénél az árat az összes bevétel eszközhöz viszonyított arányával közelítettük, a határköltséget pedig a szakirodalomban általánosan használt translog költségfüggvény becsléséből számítottuk (Lerner 1934 és Fungáčová et al. 2013 alapján).

¹¹ A becslés során megpróbáltuk az egyedi tényezőket (pl. értékvesztés, bankadó) is figyelembe venni közvetlenül vagy közvetett módon (kontrollváltozókkal), azonban mivel ezek nem a kamatjövedelmekre hatnak, a verseny intenzitását mérő modellekbe nem építhetők be. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a bankok jövedelmezőségére nincsenek jelentős hatással ezek az egyedi tényezők.

További fontos probléma, hogy a bankok egymástól eltérő szintű piaci erejét az is okozhatja, hogy különböző részesedéssel rendelkeznek az egyes piaci szegmensekben, amelyek között eltérhet a verseny intenzitása. Az alacsonyabb koncentrációjú vállalati részpiacon erősebb lehet a verseny, amire a nemzetközi szinten szokásos, alacsonyabb kamatfelárak utalhatnak. Ugyanakkor a koncentráltabb lakossági szegmensben nemzetközi összehasonlításban is magasak a felárak, ami a verseny alacsonyabb intenzitását jelezheti. Ebben szerepet játszhat a piaci kereslet alacsony rugalmassága, amit erősít a bankváltás és a hitelkiváltás nehézsége. Ahogy az MNB korábban már jelezte (Jelentés a pénzügyi stabilitásról 2013. május), hitelkiváltás esetén számos olyan versenyt torzító korlát áll fenn, mint az előtörlesztési díj felső határának indokolatlan emelkedése, az állami kamattámogatás elvesztése, vagy a folyószámlákkal való termékcapcsolás, amelyek akadályozzák a verseny élénkülését.

2.5. A stilizált tényekből levonható következtetések

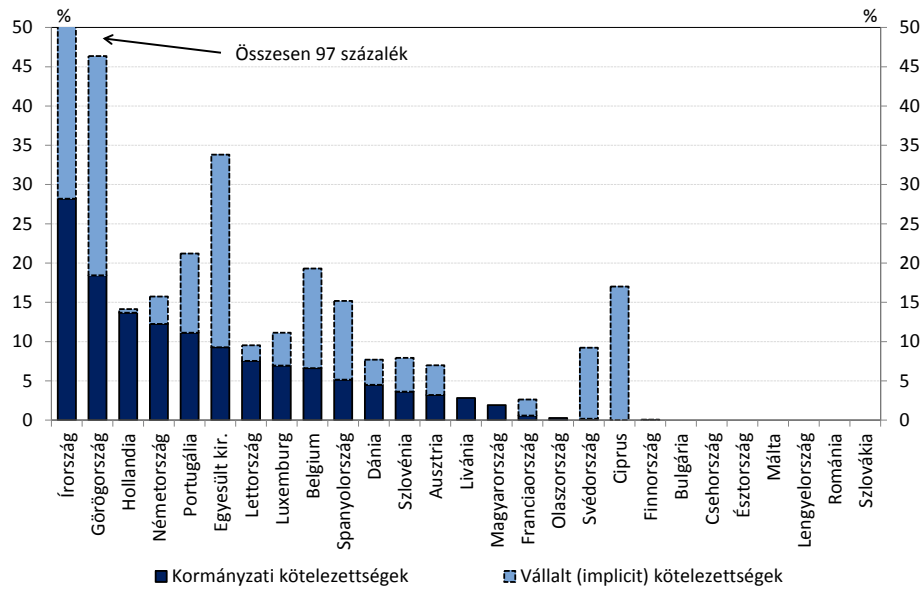
A stilizált tények vizsgálatokor két kérdés merülhet fel:

- A bankrendszerek közötti strukturális különbségek magyarázatot adhatnak-e az egyes bankrendszerek válságok alatti eltérő sokktűrő képességére, azaz mely bankrendszeri jellemzők növelik egy ország sérülékenységét, és melyek azok, amik javítják az ellenálló képességet?
- Figyelembe véve, hogy a magyar bankrendszer szerkezete alapvetően hasonlít a környező, visegrádi országok bankrendszeréhez és a globális likviditásbőség mindenkit érintett, nálunk miért épültek fel regionális összehasonlításban ennyire magas kockázatok a válság kitörése előtt?

Az egyes bankrendszerek teljesítménye mérhető azzal, hogy a válság alatt mekkora fiskális kiadásokra volt szükség a rendszer stabilizálására. A bankmentéshez kapcsolódó fiskális költségek magyarázatára (európai országokra) végzett becsléseink alapján¹² a bankrendszer alacsonyabb szintű stabilitása (alacsonyabb ROA magasabb szórással és rosszabb tőkeellátottság, valamint rosszabb likviditás) szignifikánsan járult hozzá a válság során a bankmentésekhez kapcsolódó magasabb fiskális költségekhez. Fontos eredmény emellett, hogy a külföldi bankok magasabb aránya átlagosan alacsonyabb válság utáni fiskális költséggel párosult. Ez annak köszönhető, hogy míg a külföldi tulajdonban lévő pénzügyintézetek a válság alatt elsősorban anyabanki forrásokra támaszkodtak, addig a hazai bankok forráshiány esetén kizárólag a költségvetésre számíthattak. A bankrendszer esetében a koncentráció (ami részben a piaci verseny mértékét is megragadhatja) mértékét is vizsgáltuk, az eredmények azonban nem bizonyították, hogy a banki koncentráció hatással lenne a válság során felmerülő bankmentésekre és így a fiskális többletkiadásokra.

¹² A becslést regresszióban felhasznált magyarázóváltozókat egymással szoros kapcsolatban lévő változók első főkomponenseként számítottuk, a változócsoportok definíciójánál pedig a Világbank által használt pénzügyi mutatók csoportosítását vettük alapul. Ennek tükrében a fiskális költségeket a „pénzügyi mélyülés”, a „tőkepiaci fejlődés”, valamint a „pénzügyi stabilitás” nevű változókkal, és kontrollváltozóként a külföldi bankok arányával és a piaci verseny mértékével regresszáltuk. A fiskális költségek mellett a kibocsátási veszteséget is vizsgáltuk mint eredményváltozót, az eredményeket azonban helyhiány miatt nem közöljük. Az összes változó (magyarázó-, és eredményváltozó) standardizálva került be a regresszióba. Az eredményváltozóból fakadó adathiány miatt a regresszió 16 megfigyelésre (országra) támaszkodik. Az adatok forrása: Világbank, EKB, Nemzeti jegybankok, Eurostat.

22. ábra: A 2008-as válság fiskális költségei néhány európai országban (a GDP százalékában)

Forrás: Eurostat

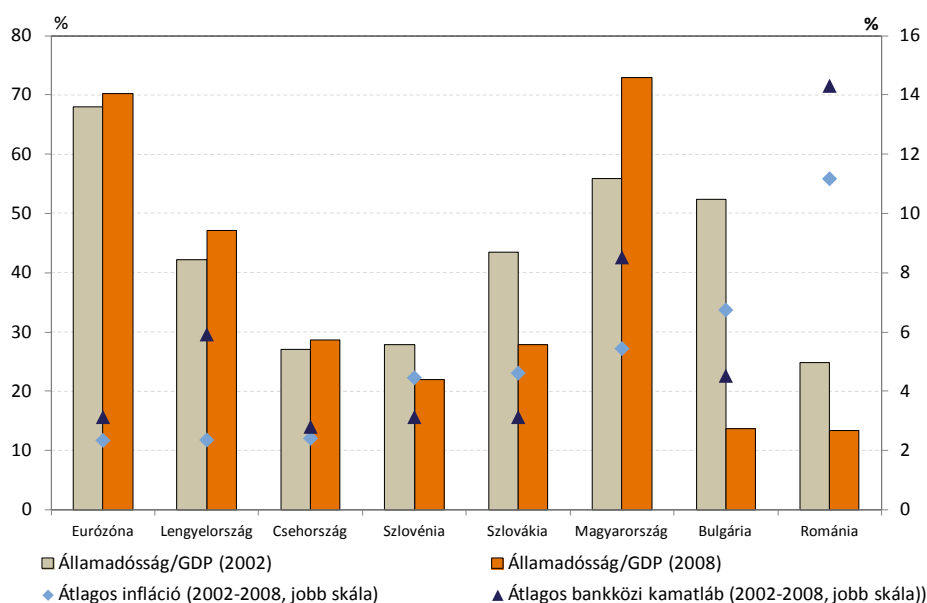
A rosszul működő bankrendszernek azonban lehetnek közvetett, a fiskális kiadásokkal nem mérhető társadalmi költségei is. Magyarország esetében például a belföldi szektorok devizakitettsége korlátot jelentett a monetáris politika számára, így kevésbé volt képes anticyklikusan viselkedni. A bankrendszer válság alatt tanúsított prociklikus hitelezési viselkedése is ide sorolható.¹³ Mindazonáltal az említett elemzés a társadalmi jólét szempontjából vélhetően releváns szempontokat ragad meg.

Magyarországon – szemben más Visegrádi országokkal – szinte minden olyan keresleti és kínálati feltétel kialakult¹⁴, ami a devizahitel-állomány felfutását segítette. Ez vezethetett a nagyobb sérülékenységhez és kibocsátási veszteségekhez. Ezen tényezők közül a monetáris politikával függ össze a magas nominális kamatszint, valamint a válság előtt viszonylag stabil árfolyam, ami az árfolyamkockázat alulbecsléséhez vezethetett a hitelfelvevők részéről. A magas kamatszint részben az ország és az állam eladósodása miatti kockázatoknak, részben pedig a megrekedt dezinflációnak tulajdonítható (23. ábra). Az árfolyam viszonylagos stabilitása pedig az inflációs célkövetés és az árfolyamsáv inkonzisztens együttlétével jellemezhető monetáris politikai rendszernek volt a következménye.

¹³ Borio és Lowe (2002a) a pénzügyi válságokat leggyakrabban megelőző folyamatként a magánszektor hitelexpanzióját azonosította. A túlzott hitelexpanzió miatt a magánszektor szereplőinek mérlege kifeszítetté válik, aminek következtében érzékenyebbé válnak az üzleti ciklusok okozta gazdasági sokkokra.

¹⁴ Ezen tényezőkről áttekintést ad például Csajbók és szerzőtársai (2010) tanulmánya.

23. ábra: Az infláció, a kamatszint és az államadósság válság kitörését megelőző regionális tendenciái

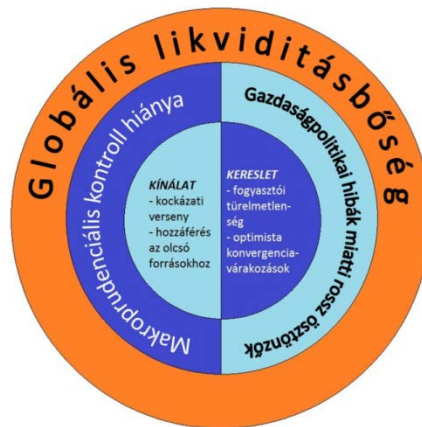
Forrás: Eurostat.

További fontos tényező, hogy a 2000-es évek elején hazánkban beindított állami kamattámogatási program jelentős hitelkeresletet generált a háztartási szegmensben. Az évtized első felében az EU-csatlakozással és az egyre optimistábbá váló hosszú távú jövedelemvárakozásokkal párhuzamosan a lakosság korábban elhalasztott fogyasztását és lakásberuházását igyekezett hitelfelvétellel megvalósítani. A kamattámogatás megszűrése után a bankok a megnövekedett keresletet az alacsony kamatozású devizaalapú hitelkonstrukciókkal elégítették ki, amivel egyre nagyobb kockázatot vállaltak az ügyfelekért folytatott versenyben. A válság előtti években a makroprudenciális felelősségi körök és jogosítványok intézményi leosztása nem volt tisztázott, így egyik hatóság sem lépett fel hathatósan a folyamat ellen. Máshol a régióban nem volt ekkora impulzus, ráadásul hazánk kilógott a 2002-től kezdődő jelentős fiskális expanzió miatt is, ami fenntarthatatlanul táplálta a keresletet, amit a 2007-ben induló konszolidációt követően hitelből történő fogyasztással lehetett csak biztosítani.

A keresletet – a törlesztő részleteken keresztül – jelentősen meghatározta a nominális kamatkülönbség. Csehországban a korona és az euró kamata nem tért el lényegesen egymástól, ezért a kamatkülönbözöt ott nem táplálta a devizahitelek iránti keresletet. Szlovákia 2007-ben rögzítette a korona euróval szembeni árfolyamát, s az euró bevezetése céljából belépett az ERM II-be, majd 2009-ben be is vezette az eurót. Szlovénia pedig már 2007 óta eurót használ, ezért ott sem terjedtek el a devizahitelek. Ezen országoknál a konvergencia következtében szintén jóval mérsékeltébbek voltak a kamatkülönbségek. Ausztriában is volt svájci frank alapú devizahitelezés, de az osztrák felügyelet és jegybank korai figyelmeztetései, ajánlásai, valamint a mérsékelt kamatkülönbségek eredményeképpen nem vált tömegessé.¹⁵

¹⁵ Lengyelországban is elterjedt a devizahitelezés, de ellentétben a hazai gyakorlathoz a bankok referenciakamatokhoz kötötték a devizahitelek kamatait, s amikor az euro és a svájci frank kamatok csökkentek, akkor ez kedvezően hatott a lengyel adósok havi törlesztőrészletének alakulására, mérsékelve ezzel a makroprudenciális kockázatokat.

24. ábra: A magyar bankrendszer sérülékenységének felépüléséhez vezető okok a válság előtt

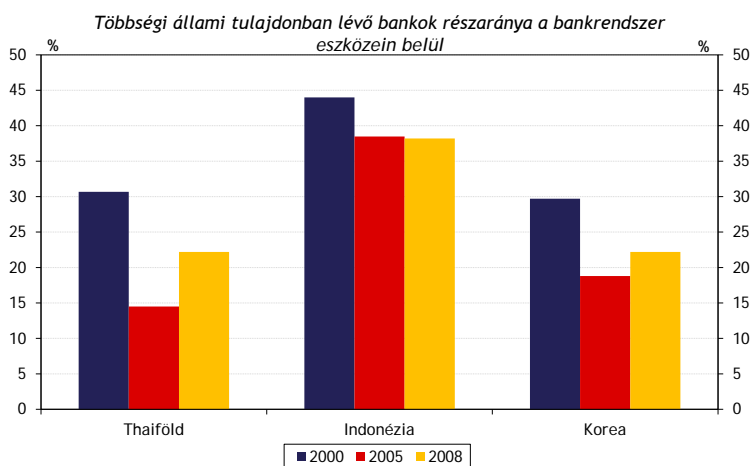

Forrás: MNB.

1. Keretes írás: Pénzügyi válságok után átalakuló bankrendszerek

A pénzügyi válságokat gyakran követő állami beavatkozás, illetve korrekciós folyamatok jellemzően átrajzolják a bankrendszer szerkezetét. A korábbi válságtapasztalatok (1991-es skandináv válság és 1997-es kelet-ázsiai válság) során az általunk vizsgált hét ország¹⁶ döntő többségében az állami beavatkozás jelentős volt és tartalmazott teljeskörű banki államosítást is, még ha eltérő számban is.¹⁷ A 2008-as válság által sújtott KKE országokban szintén megváltozott a bankrendszer szerkezete, de ez elsősorban nem a tulajdonosi hátteret érintette.

A korábbi válságtapasztalatok során az államosítás egyértelműen átmeneti jelenségnek bizonyult. Az északi országok válságait követően már a 90-es évek közepén megtörtént az átvett intézmények (re)privatizációja. A kelet-ázsiai országokban a jelentős mértékű bankállamosításokat a legtöbb esetben néhány éven belül szintén magánkézbe adás követte. Az állami bankok szerepe így csökkent a válságot követő korrekció éveiben, azonban az

Forrás: World Bank Banking Regulation Survey.

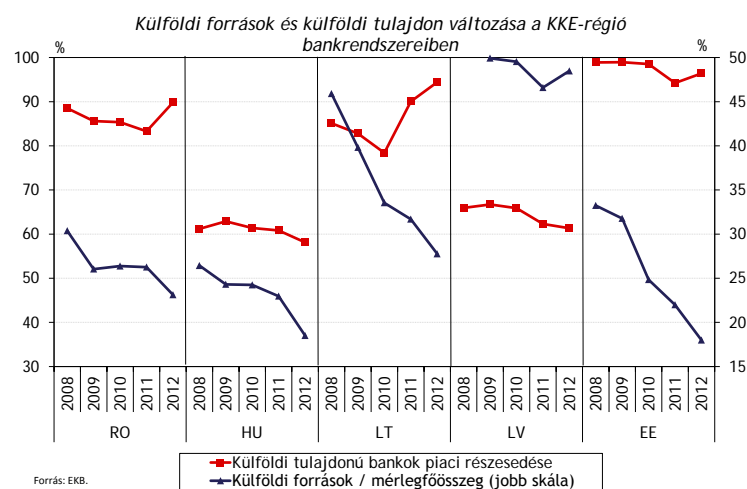
ázsiai bankrendszerek sajátos struktúrájának, az állami tulajdonban lévő fejlesztési bankok kitüntetett szerepének köszönhetően azóta is jelentős maradt (World Bank 2013). A 2008-as válság által leginkább érintett KKE-országokban (Románia, Horvátország, Lettország, Litvánia, Észtország) a teljes körű államosítások száma mérsékelt maradt és a Balti államokra koncentrált.

A kelet-ázsiai országokban a konszolidációval párhuzamosan a külföldi bankok által nyújtott források szerepe is csökkent. Egyes országokban azonban az állam által ideiglenesen átvett kereskedelmi bankok válságot követő privatizációja, a magas növekedési potenciál, illetve a növekvő hazai megtakarítások kedvező környezetet teremtettek a külföldi bankok térnyerésének. A külföldi bankok Indonéziában és Koreában az évtized eleji jelentéktelen szintről az évtized végére 30, illetve 70 százalékot meghaladó eszközarányos piaci részesedést értek el, alapjaiban megváltoztatva ezzel e bankrendszerek szerkezetét. Az északi országok heterogén képet mutattak: míg Svédországban és Norvégiában megmaradt a hazai tulajdonú

¹⁶ Thaiföld, Indonézia, Dél-Korea, Malajzia, Svédország, Finnország, Norvégia. Ezen válságok viszonylag jól dokumentáltak, ezért szerepelnek a vizsgálatunkban.

¹⁷ Finnországban 41 takarékpénztárt olvasztottak egy állami bankba, Svédországban a Gotabank került állami tulajdonba, amit egy másik állami bankkal való egyesítés követett, Norvégiában három, Thaiföldön két, Koreában szintén három, míg Indonéziában 12 bank államosítására került sor. Malajziában nem történt államosítás.

bankrendszer dominanciája, Finnországban a 2000-es években jelentős piaci részesedéshez jutottak a külföldi bankok.

A KKE-országokban tapasztalt korlátozott mértékű állami beavatkozás részben a külföldi bankok stabilitást elősegítő szerepének köszönhető. A külföldi anyabankok által a leánybanknak juttatott tőkeinjekció az állami feltőkésítés helyettesítőjeként szolgált. A külföldi bankok eszközalapú piaci részesedése a válság által nagyobb mértékben sújtott országok egyikében sem csökkent jelentősen. Bár a külföldi források ezekben az országokban is mérséklődtek, ezt részben ellensúlyozták az emelkedő hazai megtakarítások, továbbá a bankok viszonylag gyorsan helyreállították

jövedelmezősége nyomán növekvő belső források is.

3. A HITELINTÉZETI RENDSZER ÁTALAKULÁSA

A hazai hitelintézetek eltérő mértékben vettek részt a válság előtti rossz szerkezetű hitelezésben, és ezért a válság alatt is heterogén viselkedési formákat figyelhetünk meg. Az egyes csoportok vizsgálata segíthet abban, hogy a szektoron belül várható átrendeződésekről képet kapjunk.

3.1. Klaszterek a magyar hitelintézeti rendszerben

A hazai hitelintézeti szektor szerkezetében, egyes részcsoportjainak viselkedésében beállt változások feltérképezésére formális klaszterelemzést is végeztünk a rendelkezésünkre álló mérleg- és eredményadatokból.¹⁸ A vizsgálat a hazai pénzügyi közvetítők elmúlt közel 10 évet felölelő jellemzőire terjedt ki, amelyek alapján hasonló karakterisztikák mentén csoportokba oszthatók az egyes intézmények. A klaszteranalízis során egyaránt figyelembe vettük mind a keresztmetszeti, mind pedig az idődimenziót, így az egyes csoportok nemcsak egymáshoz képest hasonlíthatók össze, hanem az egyes csoportok dinamikájának, a különböző struktúrák (pl. hitelezés, betétgyűjtés, külföldi finanszírozás) időbeli alakulásának vizsgálatára is mód nyílik.

A vizsgált mutatók felhasználásával az alábbi csoportok képezhetők a hazai hitelintézeti szektoron belül:

1. klaszter: A külföldi tulajdonú nagybankok

Ebbe a meglehetősen homogén csoportba tartozik a kilenc legnagyobb külföldi tulajdonú leánybank. A válság előtt nagymértékű hitelezés jellemezte őket, míg a válság kitörése óta a vállalati és háztartási hitelek masszív leépülése zajlik ezen intézményeknél. Jellemző rájuk, hogy ebben a csoportban a legmagasabb a vállalati svájci frank hitelek aránya, továbbá jelentős a háztartási devizahitelek mérlegen belüli aránya is. Az összes forráson belül jelentős a külföldi források aránya, illetve a válság előtt nagymértékben emelkedett a hitel/betét mutató is. Az ide tartozó bankokat magas nemteljesítő hitelállomány, illetve veszteséges működés jellemzi a válság alatti időszakban. Jelenleg a hitelállományok és a külföldi források leépülése (hitel/betét mutatóban történő alkalmazkodás) jellemző erre a csoportra, ugyanakkor változatlanul ennek a csoportnak a legnagyobb a piaci részesedése mind a magánszektor hitelezésében, mind pedig a betétgyűjtésben.

¹⁸ Az eljárás során hierarchikus klaszterelemzést végeztünk, ún. véletlen erdők (random forests) felhasználásával számított különbözőségi mátrix alapján. A módszertanról részletesebben ld. Shi és Horvath (2006) valamint Breiman és Cutler (2003).

2. klaszter: Döntően hazai tulajdonú, nagy és közepes, a háztartási devizahitelezésben aktív bankok

A hitelezési aktivitást, és sok más tulajdonságot tekintve heterogénebb – 21 hitelintézetből álló - csoport az előzőnél, de itt is jellemző a háztartási devizahitelezés jelentős felfutása a válság előtti időszakban, majd annak leépülése a válság alattiban. A csoport tagjai a vállalati devizahitelezésben kevésbé voltak aktívak. Ezt a csoportot is a hitel/betét mutató nagymértékű emelkedése jellemezte 2008 előtt (sok esetben jelentéktelen betétgyűjtési aktivitás mellett), és sok bankra ugyancsak jellemző a külföldi források magas aránya. Tőke megfelelésük és jövedelmezőségük átlagosan jobb az első csoporténál.

3. klaszter: A kisebb, háztartási deviza- és vállalati hitelezésben kevésbé aktív, a válság előtt kisebb hitelnövekedést mutató bankok

A kisebb bankok, fióktelepek és speciális hitelintézetek heterogén halmaza alkotja ezt a 16 hitelintézetet kitevő csoportot. A válság előtt alacsony piaci részesedés mellett nem jellemezte őket jelentős hitelaktivitás, így mind a vállalati, mind pedig a háztartási devizahitelek alacsony részarányt képviselnek mérlegükben. A válság alatti időszakban azonban mindkét szegmensben bővülő hitelezés jellemzi a csoportot, mindazonáltal továbbra is egy alacsony induló piaci részesedés és volumen mellett. Tőke megfelelésük kiugróan jó a többi csoporthoz képest, és esetükben a legalacsonyabb a nemteljesítő hitelek aránya, illetve a legmagasabb a tőkearányos jövedelmezőség.

4. klaszter: A nagyobb, bankközi forrásokhoz is hozzáférő, a devizahitelezésben is résztvevő takarékszövetkezetek

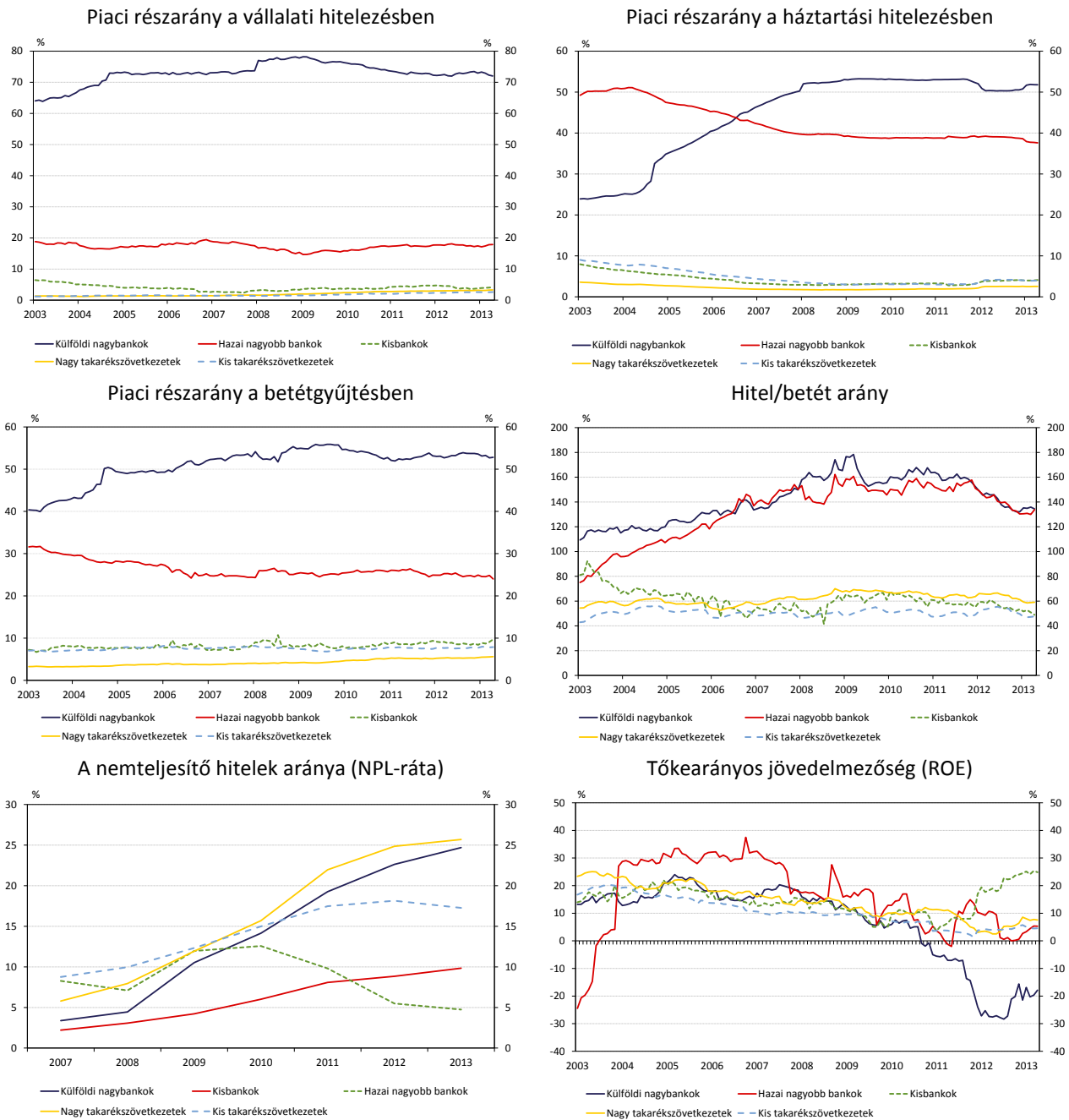
A takarékszövetkezetek közül ez a bankokra leginkább hasonlító csoport. Méretük alapján a nagyobb (esetleg már bankká alakult korábbi) takarékszövetkezetek sorolhatók ide. A bankokhoz hasonló módon ezek a takarékszövetkezetek a válság előtti időszakban aktívak voltak a háztartási devizahitelezésben, így a többi takarékszövetkezettől eltérően e csoport tagjainak forrásszerkezetében számottevő súlyt képviselnek a bankközi- és devizaforrások. A csoport tőke megfelelése átlagosan rosszabb, mint a másik takarékszövetkezeti csoporté, míg a nemteljesítő hitelek aránya átlagosan magasabb az összes többi csoporthoz viszonyítva is.

5. klaszter: Egyéb takarékszövetkezetek

Az ebbe a csoportba tartozó takarékszövetkezeteket piaci részesedésükön kívül elsősorban forrásszerkezetük különbözteti meg a többitől: jellemzően rendkívül alacsony súlyúak, vagy egyáltalán nincsenek bankközi- és devizaforrásaik. Tőke megfelelésük átlagosan magasabb a hitelintézeti szektor legtöbb szereplőjéhez képest, míg tőkearányos jövedelmezőségük döntően pozitív, azonban átlagosan rosszabb a 4-es csoporthoz viszonyítva.

Az egyes alcsoportokat tekintve két nagyobb csoport is elkülöníthető aszerint, hogy az egyes intézmények mennyire voltak ráutalva a külföldi (deviza) forrásokra, illetve mennyire voltak aktívak a háztartási devizahitelezésben. A külföldi bankok, valamint a hazai nagy és közepes bankok (1-es és 2-es csoportok) jellemzően magas hitel/betét aránnyal működtek a válság előtt, és jelentős volt a devizaforrások aránya a mérlegükben. A hazai bankok forrásszerkezetére ráadásul egy viszonylag alacsony induló hitel/betét arányról és devizaforrás állományról indulva alakult át radikálisan, vélhetően azért, hogy tartani tudják a háztartási hitelezésben meglévő piaci részesedésüket a külföldi bankok térnyerése közepette. A többi csoportba besorolt intézményt, tehát a háztartási devizahitelezésben kevésbé aktív csoportokat mind 100 százalék alatti hitel/betét arány jellemezte végig a vizsgált időszakokban, és esetükben nem volt tapasztalható a külföldi (deviza) források jelentős emelkedés sem. (25. ábra)

25. ábra: Bankrendszeri mutatók alakulása a klaszter-elemzés során talált csoportoknál

Forrás: MNB.

A banki adatokon elvégzett klaszterelemzés tehát megerősíti, hogy a külföldi leánybankok üzleti modellje hasonló volt a válságot megelőzően és a válság éveiben is. A hitelintézeti rendszeren belül a takarékszövetkezetek alkotnak még viszonylag homogén csoportot, bár azon belül megkülönböztethető a „bankszerűen” viselkedő, a (deviza)hitelezésből is részt vállaló, valamint a betétgyűjtő és jelentős arányban állampapírt tartó szövetkezeti hitelintézetek alcsoportja. Az eredmények alapján tehát indokolt a külföldi leánybankokat és a takarékszövetkezeteket viselkedés, motiváció, üzleti modell szerint markánsan elkülönülő csoportként kezelni. Ezzel szemben a többi hitelintézet tulajdon, méret és irányítási forma szerint is heterogén, üzleti modelljükben, stratégiájukban kevés közös elem mutatható ki, így a jövőben várható viselkedésükre vonatkozóan is nehezebb következtetni.

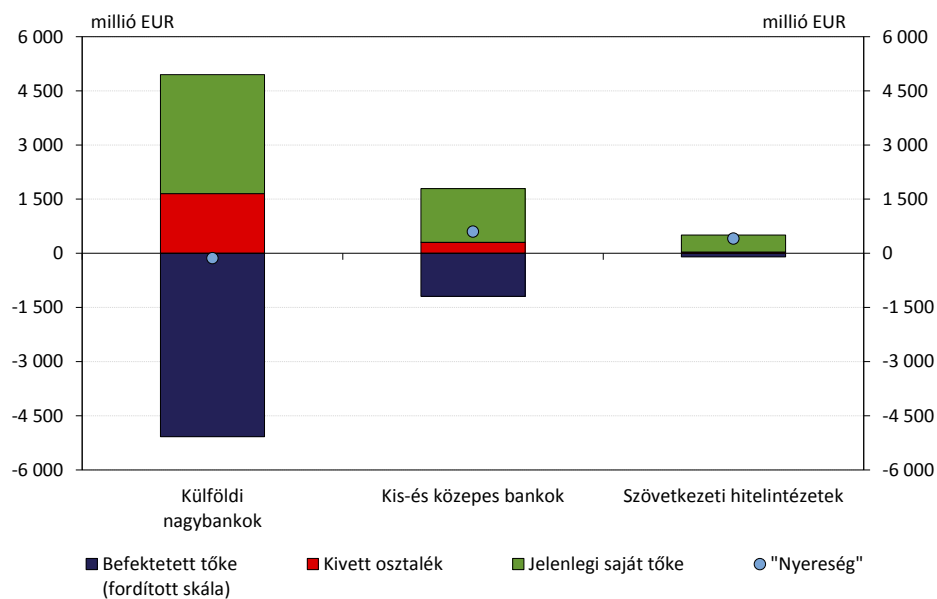
3.2. A bankrendszer átrendeződésének tendenciái

A klaszterelemzés eredménye rávilágít arra, hogy a külföldi bankok – a hitelintézeti rendszer többi szereplőjétől markánsan elkülöníthető viselkedésű homogén csoportja - a válság előtt jelentős kockázati étvágy melletti magas jövedelmezőség után jelentős veszteségeket értek el a hitelállományukon. A válság után folyamatosan és jelentősen építik le a kitettségeiket, igaz, az új kihelyezések döntő részét továbbra is ők biztosítják. Magyarországon a leánybankok közül az elmúlt 15 év tevékenységét vizsgálva a külföldi bankok összességében, míg több külföldi bank összességében erőteljesen veszteséges volt a magyar piacon (26. ábra). Ezzel szemben a hazai kis- és közepes bankok, valamint a takarékszövetkezetek pozitív eredményt tudtak felmutatni.

A következő éveket is gyenge jövedelmezőség jellemzi a válság előtt feltételezettnél lassabb gazdasági konvergencia miatt. A nagyobb külföldi bankoknak ez halmozottan problémás a fiskális terhek (bankadó a 2009. év végi mérlegfőösszeghez van kötve), valamint a problémás hitelek magas aránya miatt. A bankrendszernek hosszabb távon kihívást jelenthet a nemteljesítő portfólió a lassú tisztítás (problémás követelések eladása vagy leírása) következtében. Bár az MNB előrejelzése szerint további érdemi portfólióromlás már nem várható, a jövedelmezőségre így is több csatornán keresztül hat negatívan a nemteljesítő állomány:

- A fedezetek értékében beálló változás (jellemzően az ingatlanárak csökkenése miatt), és a devizahitelek esetében a forint gyengülését követő kitettség növekedés egyaránt új értékvesztés képzését indokolhatja.
- A portfólió ezen részének is van finanszírozási költsége, miközben a bank nem jut bevételhez a finanszírozott eszköz után. Vagyis az elmaradt bevétel ugyancsak negatívan befolyásolja a banki jövedelmezőséget.
- Utóbbi alternatívája lehetne a gyorsabb portfólió tisztítás, azonban jelentős kockázattal jár, hogy a mostani nyomott piacon alacsony növekedés mellett ez csak nagyobb veszteségek realizálásával lenne lehetséges

26. ábra: Az egyes bankcsoportok befektetett tőkéjének viszonya a saját tőkéhez és a kivett osztalékhoz

Megjegyzés: 1997 és 2013 június között, nem jelenértéken számított összegek. Befektetett tőke alatt az induló saját tőke és az időszak alatt végrehajtott tőkeemeléseket értjük.

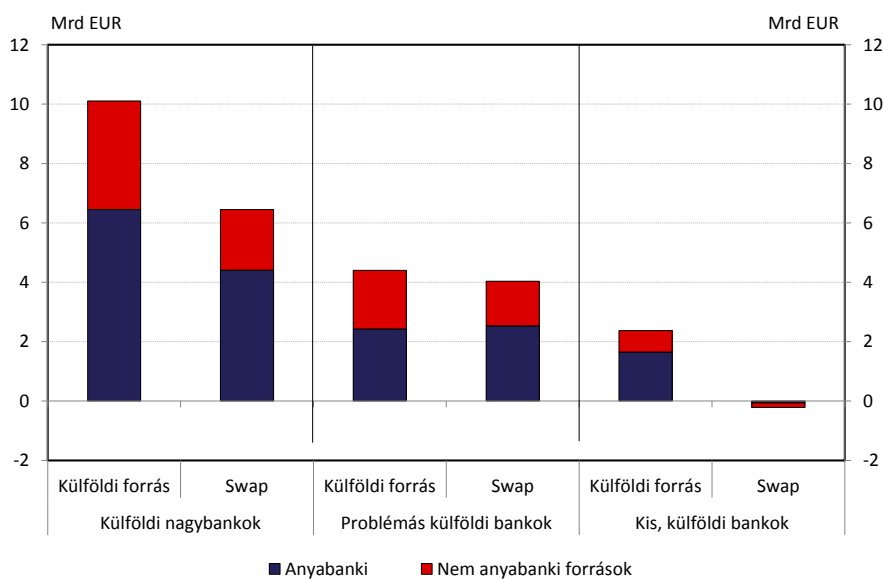
Forrás: MNB.

Elemzésünk alapján a hazai bankpiacon egy koncentrációs folyamat indulhat be. Értékelésünk arra a feltételezésre épül, hogy a hitelezés visszaesése, a nem teljesítő portfólió emelkedése, az anyabanki források kivonása, illetve az alacsony múltbeli jövedelmezőség oka, vagy jele lehet a kivonulásnak. Jelenleg a kivonulást azonban a külföldi, részben anyabanki források (9,1 Mrd, illetve 5,6 Mrd euro), valamint az FX-swapok magas állománya érdemben akadályozzák, ugyanis azt a finanszírozást pótolni kell a felvásárlónak (27. ábra).

A bankrendszer átalakulása lehetőségeket teremt egy kevésbé prociklikus, prudens bankrendszer kialakulására ugyanakkor kockázatokat is rejt. A konszolidációnak negatív makrogazdasági következményei lehetnek, ha a kivonuló vagy leépítő bank(ok) gyorsabban és erőteljesebben fogja vissza a hitelezést, mint ahogy más szereplők képesek vagy hajlandóak betölteni az űrt. Emellett a konszolidáció a koncentráció növekedésével is járhat, ami nem kívánatos. A potenciális „vásárlók” lehetnek már bent lévő bankok, kisebb fiókok, takarékszövetkezeti szektor vagy új belépők.

A hazai piacon jelen levő nagybankok M&A keresztüli növekedése nem egészséges. Ezen szereplők az összeolvadás következtében ki tudják aknázni a sinergiákat és növelni a mérhető hatékonyságukat, ami magasabb jövedelmezőséget jelent. Ugyanakkor egy ilyen összeolvadás piac- és versenytorzító lenne, olyan erősen koncentrált piaci struktúrák alakulnának ki az egyes részszegekben, amelyek aláásnák a versenyt és súlyosbítanák a rendszerkockázatilag túl nagy bankok („too-big-to-fail”) problémáját.

27. ábra: A külföldi bankok külföldi forrás és FX swap állománya (2013 vége)

Megjegyzés: problémás külföldi bankok, azon bankok, melyek az elmúlt 15 évben összességében érdemi veszteséget értek el itteni tevékenységük során.

Forrás: MNB.

A külföldi szereplők piaci részesedését a már „bent lévő” közül a kisebb hazai szereplők részben át tudnák vállalni, azonban ezek a szereplők egyrészt egy nagyobb bővülés esetén tőke és likviditási korlátokkal szembesülhetnek, igaz, ez utóbbit a Növekedési Hitelprogram (NHP) enyhítheti. Míg a kkv-szegekben a kisebb hazai bankok képesek lennének érdemben bővülni, a nagyvállalatok finanszírozására méretükből adódóan csak igen korlátozott lehetőségük lenne. Végezetül, kockázatkezelési hatékonyságuk és meglévő infrastruktúrájuk is jelentős fejlesztésre szorul.

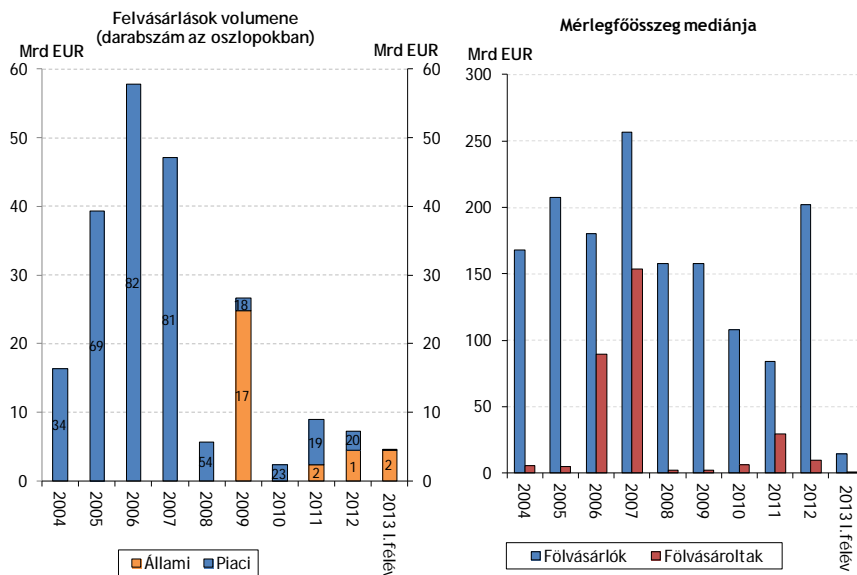
A takarékszövetkezeti szektor erős tőke és likviditási pufferrel rendelkezik. Ugyanakkor a szektor jelenleg az integráció erősítésével fáradozik, ami szükséges is a piaci pozíció megszilárdításához és a szektor egészséges növekedési pályára állításához. Véleményünk szerint 2-3 év múlva azonban a takarékszövetkezeti szektor is az M&A (felvásárlási) piacnak aktív szereplőjévé válhat.

A fiókok hazánkban erős treasury és nagyvállalati üzletágat üzemeltetnek. A lakossági, kisvállalati üzletágak átvétele új kihívást jelentene, bár ez a tudás a csoporton belül, más országban már rendelkezésre áll. A fiókok hazai tulajdonosai nagyon erős tőke és likviditási helyzettel rendelkeznek, így a lakossági piacra való belépés a stratégiájuk újragondolásával megtörténhet.

Számos új szereplő is meg jelenhet a magyar piacon, ugyanakkor ehhez szükség van a gazdasági növekedés megerősödésére, valamint egy tiszta bankrendszeri jövőkép kialakulására, melyben látszik a bankrendszer

tisztességes profitot kínáló szerepe a gazdasági konvergenciában. Jelenleg az új belépést magas eseti, fiskális terhek korlátozzák. Ugyanakkor vannak európai korlátok is, az európai banki felvásárlási piac (M&A) ugyanis jelentősen befagyott a válság kitörése óta (28. ábra) .

28. ábra: Az európai bankszektorban a felvásárlási piac alakulása (M&A)

Forrás: Bloomberg.

2. Keretes írás: A szövetkezeti szektor szerepének változása

A takarékszövetkezeti szektornak kiemelt szerepe van a vidék pénzügyi közvetítéssel való ellátásában, ugyanakkor a szektor jövedelmezősége hagyományosan alacsonyabb, mint a bankrendszeré, elsősorban mérethatékonysági okok, valamint alacsony színvonalú termékfejlesztés és kockázatkezelési gyakorlat miatt.

Mindezen problémák kezelésére lehet megoldás a szövetkezeti szektor integrálását célzó, idén nyáron elfogadott törvény (2013. évi CXXXV. törvény). Az új szövetkezeti hitelintézeti integrációs törvény megjelenése előtt is többször felmerült a mélyebb, akár kötelező jellegű integráció igénye. A legnagyobb integrációt (OTIVA) is az állam kényszerítette ki. Az állam által kikényszerített integráció az üzleti együttműködésben, és a közös sinergiák kihasználásában nem tudott érdemben előre lépni az egyedi szereplők sokszor ellentétes egyéni érdekei miatt. A Takarékbank, az integráció csúcspanza, kellő felhatalmazás nélkül nem tudott a közös üzleti fejlődés motorjává válni, mivel az őt tulajdonló takarékszövetkezetek egy részének az nem volt érdeke.

Az Országgyűlés a szövetkezetek integrációjáról szóló törvényben egyértelműen egy erősen központosított, kötelező tagsági viszonyt előíró, egymás felé keresztgaranciákat tartalmazó, üzletileg összehangolt, a közös sinergiákat felszabadító integráció irányába mutató törvényt fogadott el. A törvény definiálja a Szövetkezeti Hitelintézetek Integrációs Szervezetét (Integrációs Szervezet) aminek a tagja a szövetkezeti hitelintézet, a Takarékbank valamint az MFB. (3. táblázat)

3. táblázat: Az Integrációs Szervezet feladatai

<p>Integrációs szervezet Szabályozza: - számviteli rendet, - belső ellenőrzést - vezető tisztségviselők alkalmasságát, - tagok megsegítésének szabályait, - biztonsági tartalék feltöltését, A tagok fizetőképességét egyedi alapon monitoringolja. Tulajdont szerezhet a tőkehiányos tagban. Csatlakozó és kizáró tagokról dönt. Hozzájárulása szükséges a tag vezető tisztségviselőjének kinevezéséhez 2013. december 31- Válság megelőzés, válságelhárítás</p>	<p>Takarékbank Szabályozza: - kockázatkezelést, - hitelengedélyezést, - kockázati monitoringot, - betételhelyezést, - készpénzgazdálkodást, - befektetési politikát, - minősítés és értékvesztést, - egyedi tőkekövetelményeket, Kialakítja: - a követendő üzletpolitikát, - a közös marketinget, - az egységes informatikai rendszert. Kötelező jelleggel vezeti a tagok számláját. Jóváhagyják a tagok számviteli beszámolóit. Hozzájárulása szükséges a tag vezető tisztségviselőjének kinevezéséhez 2014. január 1-től.</p>	<p>Szövetkezeti hitelintézet Köteles a mintaszabályzatokat alkalmazni. Köteles adatot szolgáltatni a szervezetnek. Az üzleti intézkedéseket köteles végrehajtani. Számlájukat a Takarékbanknál vezeti. Le nem kötött pénzeszöveiket a Takarékbanknál illetve általa forgalmazott instrumentumokban tartja.</p>
---	--	--

Az Integrációs Szervezet tagjaira kötelező szabályzatokat fogad el, nyomon követi a Takarékbank és a szövetkezeti hitelintézetek fizetőképességének és tőkeellátottságának az alakulását, válságkezelési funkciókat is ellát. A Takarékbank az Integrációs Szervezet központi bankja. Legfőbb feladata, többek között, az egységes üzleti működés kialakítása. A szövetkezeti hitelintézetek kötelesek az Integrációs Szervezet és a központi bank (Takarékbank) mintaszabályzatait alkalmazni, az üzleti intézkedéseket végrehajtani, számlájukat a Takarékbanknál vezetni, illetve szabad pénzeszközeiket a Takarékbanknál, vagy az általa forgalmazott instrumentumokban tartani.

Az Integrációs Szervezetnek és a Takarékbanknak a törvény erős jogokat ad. A Takarékbank igazgatósága akár fel is mentheti az utasításokat, törvényi rendelkezéseket megszegő takarékszövetkezetek vezetőit, korlátozhatja azok működését. Az Integrációs Szervezet igazgatósága magát a tagot is kizárhatja az integrációból, ami a működési engedély elvesztését is jelenti, tekintettel arra, hogy a tagság kötelező.

Az erős integráció előnye, hogy az megfelel a tőkemegfelelésre vonatkozó nemzetközi szabályoknak, így a központi bankkal (Takarékbankkal) szembeni kitétségekre nem kell tőkét allokálni. Hosszabb távon kialakulhat egy egységes informatikai rendszerrel, termékpalettával, kockázat- és likviditáskezeléssel rendelkező, lényegesen költséghatékonyabb szervezet, amely fel tudja venni a versenyt a kereskedelmi bankokkal. Mindez a szövetkezeti szektor jelentőségének felértékelődését és piaci részesedésének bővülését eredményezheti.

4. EGY JÓL MŰKÖDŐ MAGYAR BANKRENDSZER 10 ISMÉRVE

Korábbi fejezeteinkben bemutattuk, hogy Magyarországon a bankrendszer prociklikusan viselkedett. A válságot megelőzően túlzott kockázatokat vállalt, ami a pénzügyi rendszer sérülékenységéhez vezetett. A válságban a pénzügyi rendszer meggyengült, funkcióját gyakran csak korlátozott mértékben volt képes ellátni. A hitelintézeteknél jelentős veszteségek keletkeztek, és hitelezési aktivitásuk visszafogása hátráltatta a gazdasági kilábalást.

Annak érdekében, hogy a pénzügyi közvetítés prociklikussága csökkenjen, és a jövőben elkerülhetőek legyenek hasonlóan súlyos megrázkódtatások, kísérletet teszünk annak felvázolására, milyen bankrendszer támogathatná leginkább a magyar gazdaság fenntartható növekedését. Egy egészséges hitelintézeti rendszernek az alábbi tulajdonságokkal kell rendelkeznie:

1. *Versenyző bankrendszer*
2. *Tisztességes profitot termelő bankrendszer*
3. *A profit nagyobb részét visszaforgató bankrendszer*
4. *Nagyobb mértékben önfinanszírozó bankrendszer*
5. *Növekedést támogató, prudens vállalati hitelezés*
6. *Egészséges lakossági hitelezés*
7. *Hatékony bankrendszer*
8. *Átlátható és felelős bankrendszer*

9. *Likvid bankrendszer*

10. *Tőkeerős bankrendszer*

Az általunk megfogalmazott kritériumokat kiindulópontnak, vitaindítónak szánjuk egy közösen, minden érintett bevonásával kialakítandó jövőképhez. A kritériumok egy része javaslat, mely a pénzügyi rendszer résztvevőinek magatartás-változása által teljesülhet, egy része viszont a jogalkotó és a szabályozói hatóságok által kikényszeríthető. A fenti célok a teljesség igénye nélkül kerültek megfogalmazásra a legfontosabb dimenziók mentén, jól megfogható, egyszerű mutatókkal. A célok nem különállóak, hanem összefüggnek, együtt koherens rendszert alkotnak. A kereskedelmi bankok számára iránymutatást adnak arról, hogy a jegybank mit gondol, miként lehet a pénzügyi közvetítést prudensebbé tenni, a bankrendszer fenntartható gazdasági növekedést támogató szerepét növelni, valamint a fogyasztók bizalmát visszanyerni. A hitelintézeti rendszer megfelelő működéséhez nem csak arra van szükség, hogy a szektor egésze megfeleljen ezen elvárásoknak, hanem minden szereplőknek törekedni kell egyedi szinten is a megfelelésre. Az alábbiakban ezen célok kerülnek részletezésre.

4.1. Versenyző bankrendszer

A verseny fenntartása és ösztönzése fontos ahhoz, hogy a bankrendszer hatékonyan és rugalmasan működjön. A bankok közötti verseny ösztönzi a beruházásokat, javítja a hatékonyságot és kedvezőbb kamatokat eredményez az ügyfelek számára, továbbá növeli a fogyasztói jólétet. Ugyanakkor a túl erőteljes verseny káros lehet a bankok működésére, mert ha a bevételek nem fedezik a kockázati költségeket, akkor veszélybe kerülhet a pénzügyi stabilitás.

A bankok versenyezhetnek árban, kockázatban és költségekben:

- Az árverseny kedvező az ügyfeleknek, ugyanis csökkenti a hitelek felárát, a díjakat és jutalékokat, valamint emeli a betétekre fizetett kamatot. A túlzott árverseny azonban káros is lehet, amennyiben az alacsony jövedelmezőség aláássa a bankok tőke megfelelését.
- A kockázatalapú verseny keretében a bankok egyre kockázatosabb ügyfeleknek nyújtanak hitelt, miközben a magasabb kockázatokat nem érvényesítik magasabb kockázati felárakban. Ez lényegében egy rejtett árverseny, melynek során úgy tűnik, hogy kellő profitmárga van a bankrendszerben, de idővel nagyobb veszteséggráthoz vezethet.
- A költségalapú verseny a bankok agresszívabb terjeszkedésére utalhat, melynek során a kapacitásukat növelik (fiókok kialakítása, értékesítők számának növelése), valamint a marketingre fordított kiadásait növelik.

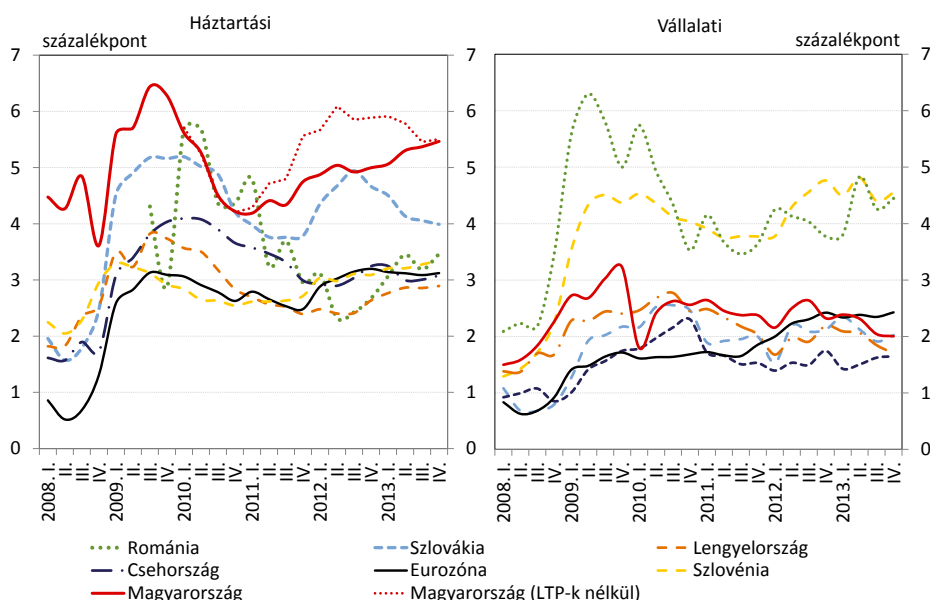
A magyar bankok a válság kitörése előtti években elsősorban nem árversenyt, hanem kockázati versenyt folytattak egymással, azaz egyre kockázatosabb feltételek mellett és egyre kockázatosabb ügyfeleknek nyújtottak hiteleket. Ezen gyakorlat a válság alatt eltűnt, sőt a bankrendszer számottevően kockázatkerülővé vált. A magyar bankrendszernek azonban árban versenyzőnek kell lennie, mert ez szolgálja leginkább a gazdaság érdekeit. A bankok versenyét mindaddig kívánatos növelni, amíg az a pénzügyi közvetítő rendszer hatékonyságát, a fenntartható gazdasági növekedést és a fogyasztók érdekeit szolgálja, a pénzügyi stabilitás veszélyeztetése nélkül. A stilizált tények alapján van tér a verseny élénkülésére anélkül, hogy az a pénzügyi stabilitást veszélyeztetné, ugyanis a magyar bankrendszer kamateredménye az egyik legmagasabb Európában.

Elégtelen versenyre leginkább a háztartási szegmensben utalnak jelek, ahol a felárak (3-hónapos bankközi hozam feletti felár díjakkal együtt, azaz THM) nemzetközi összehasonlításban kiugróan magasak (29. ábra). A bankok korábbi hitelezési gyakorlata az egyoldalú kamatemelések lehetőségével jelentős erőfölényt biztosít számukra a fennálló hitelállományon. A bankrendszer a kamatemelésekkel próbálta meg ellensúlyozni a megemelkedett hitelezési veszteségeket és fiskális intézkedéseket, súlyosbítva ezzel az adósok terheit. Hozzá kell tenni, hogy a szabályozói környezet ezt lehetővé tette, míg ha nem lett volna lehetőség egyoldalú kamatemelésre, akkor a bankok eleve magasabb felár mellett kínálhatták volna a hiteleket, ami fékezhetné a túlzott hitelkiáramlást.

A magas felárakban elviekben szerepet játszhat ha a forrásköltségek és a hitelkockázatok szignifikánsan magasabbak, mint a környező országokban. Ezek közül a hitelkockázatnak lehet relevanciája, mivel a forrásköltségeknél a betétek kamatlába a referenciakamat közelében alakul. Figyelembe kell venni azonban, hogy a válság kitörése óta érdemben szigorodtak a hitelezési feltételek, a megkövetelt 40-50 százalékos önerőt pedig a háztartások közül a jobb hitelképességűek tudják fizetni, akik esetén a pozitív adólista is a felárak csökkenésének irányába mutathat a jó hiteltörténet miatt. A magas felárakban a gyenge verseny is érdemi szerepet játszhat: a lakáscélú hiteleknel 3 szereplő teszi ki a piac több mint kétharmadát, miközben a fogyasztási hiteleknel egyes szegmensekben ennél jóval nagyobb a koncentráció. Az aktív bankok jövedelmezősége erős, míg az erősen veszteséges bankok jelentősen visszafogták háztartási hitelezésüket. Itt nemcsak a magasabb profit, hanem a hitelkiváltások csökkentése is cél lehet.

Ezzel szemben a vállalati szegmensben a felárak az európai átlagnak megfelelően alakulnak (ez alól a harmadik negyedév a kivétel, amikor az NHP hitelek jelentősen csökkentették az aggregált kamatfelárat). Bár indokolható, hogy a jelenlegi recessziós környezetben magasak a kockázati felárak, hosszabb távon kedvező lenne, ha nagyobb potenciális gazdasági növekedés mellett a kamatfelárak nem haladnák meg a lakáscélú hiteleknel a 3-4 százalékpontot, míg a vállalati szegmensben az 1-2 százalékpontot.

29. ábra: Kamatfelárak hazai devizában denominált új hitelek esetén (rövid bankközi hozam felett)

Megjegyzés: háztartási szegmens esetén lakáscélú THM, vállalati szegmens esetén aggregált változó kamatozású vagy legfeljebb egy éves kamatfixálású vállalati kamat. LTP: lakástakarék-pénztárak.

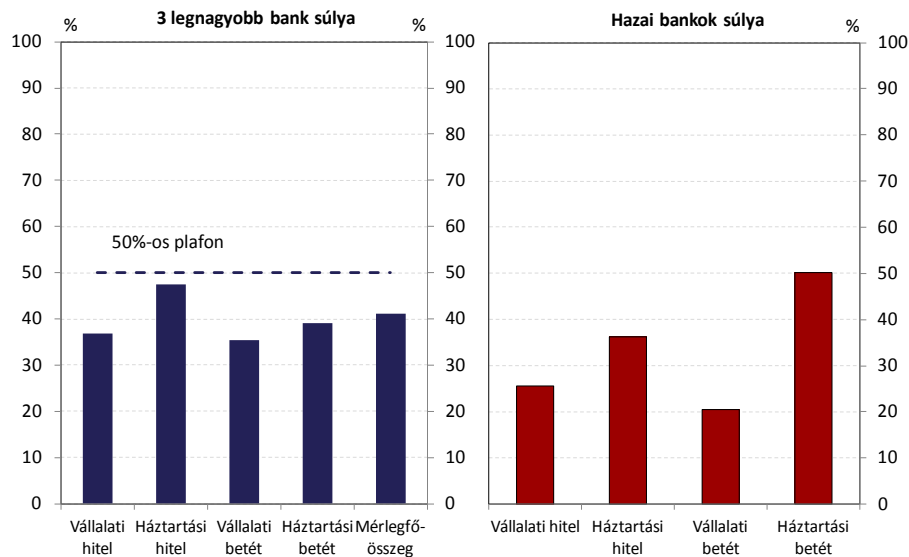
Forrás: EKB.

A verseny szempontjából releváns tényező lehet a koncentráció, ugyanis a magas piaci részesedés erőfölényhez vezethet. Ezen felül a túl nagyméretű bankok kialakulása rendszerszinten is kockázatot jelent, mert működési zavarainak súlyos társadalmi költségei lehetnek. Mindazonáltal az állományt nézve a magyar bankrendszer jelenleg még nem tekinthető túlzottan koncentrálnak; a három legnagyobb bank részesedése a releváns részszegekben az állományában nem éri el az 50 százalékot (30. ábra). A verseny szempontjából kockázatot jelentene, ha a magyar piacot esetlegesen elhagyni szándékozó bankokat az összeolvadás szinergiahatásai miatt másikká, a piacon maradó nagybank venné meg, hiszen ez jelentősen növelhetné a koncentrációt, korlátozhatná a versenyt. Az ilyen formában történő nagyra növés a „too big to fail” kockázatát is növelné.

A koncentráción belül fontos még a diverzifikáltság is. A versenyző bankrendszernek fontos ismérve, hogy nyitott a külföldi szereplők és az új belépők iránt. A külföldi bankok fontos szerepe lehet a verseny élénkítésében, igaz a pro-ciklikusságot is súlyosbíthatják mind a felfelé, mind pedig a lefelé ívelő szakaszában a gazdaságnak. Kockázatot

jelenthet, hogy az anyabank országában jelentkező problémák megfertőzhetik a fogadó ország pénzügyi rendszerét is. Éppen ezért fontos, hogy a külföldi bankok anyaországi földrajzilag kellően diverzifikáltak legyenek, és a magyar bankok kellő súllyal rendelkezzenek az ország bankrendszerében. Utóbbi főleg a vállalati hitelezésben fontos, melyben alacsony a hazai bankok súlya, miközben ez a gazdaság motorja.

30. ábra: A piaci koncentráció és a hazai bankok súlya a releváns szegmensekben (2013)

Forrás: MNB.

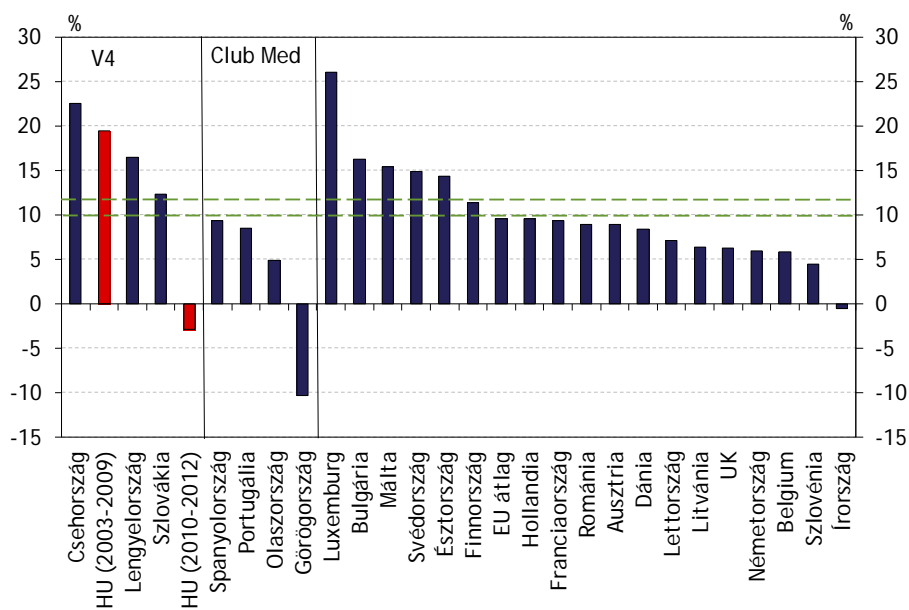
Cél: A 3 legnagyobb bank piaci részesedése a jelentős piaci szegmensekben a jövőben se haladja meg az 50 százalékot. A bankok árban versenyezzenek, ne pedig kockázatokban. Hosszú távon a jelenlegi 5 százalék feletti kamatfelár helyett a lakáscélú hiteleknel 3-4 százalékpont, a vállalati hiteleknel pedig a jelenlegi 2 százalék feletti felár helyett 1-2 százalékpont között lehet az egészséges szint.

4.2. Tisztességes profitot termelő bankrendszer

A bankszektorban képződő profitok tisztességes mértékéhez versengő, hatékony bankrendszerre van szükség, amelyben a kamatok és a díjak képzése átlátható módon történik. Hosszú távon kedvezőtlen mind a túl magas, mind a túl alacsony profit. Ha a profit túl alacsony, akkor a bankok nem tudnak elegendő tőkét képezni, és gyenge lesz a sokkellenálló képességük. A magas jövedelmezőség származhat abból, hogy a bankok bizonyos részpiacokon erőfölénnyel rendelkeznek, de rövidtávon abból is, hogy túlzott kockázatokat vállalnak (hasonlóan a devizahitelezéshez).

A válság kitörése előtti években a hazai bankrendszer 20 százalék feletti tőkearányos nyereséget ért el, ami nemzetközi viszonylatban is igen magasnak számított, ugyanakkor a válság éveit jellemző alacsony jövedelmezőség gátolja a szektor egészséges működését. (31. ábra)

31. ábra: A magyar bankrendszer jövedelmezősége nemzetközi összehasonlításban

Forrás: EKB.

A tisztességes mértékű profitnak elégségesnek kell lennie ahhoz, hogy a tulajdonosok a bankokat prudensen működtessék, valamint fedezze a szektorba befektetett tőke költségét. A magyar bankrendszer profitjának egészséges szintjére csak áttételesen következtethetünk. Egy lehetséges megközelítés a banki részvények hozamából indul ki. Az anyabanki országok bankjainak tőzsdei árfolyamából származtatott hozamok alapján az állampapírhozam felett elvárt felár 6-8 százalék¹⁹. A magyarországi leányintézményeik eredményének fedeznie kell a magasabb országkockázatot, amit a 6 százalék körüli 10 éves állampapírhozamban tükröz. Ez alapján jelenleg a tulajdonosok által Magyarországon elvárt hozam 12-14 százalék körül lehet. Egy, az EBA²⁰ által készített felmérés alapján az európai bankoktól átlagosan elvárt hozam 10-12 százalék körüli, azonban itt is figyelembe kell venni a magyar bankrendszer addicionális kockázati prémiumát. Középtávon, a gazdaság fenntartható növekedési pályára történő állása, és az egészséges bankrendszer megszilárdulása után országkockázati felárunk mérséklődhet, így az elvárt hozam is. A tőke hozamát a Basel III. tőkeemfelelési előírása is csökkenti a következő években.

A magyar bankrendszer által megtermelt nyereségnek másfelől biztosítania kell a pénzügyi rendszer fenntartható mélyüléséhez szükséges tőkeigényt is. Kiss és szerzőtársai (2006) becslése alapján egy 2-3 százalékos potenciális növekedés és 3 százalékos infláció mellett a nominális hitelállomány trendszerű éves növekedési üteme 6-8 százalék, ami 50 százalékos visszaforgatás mellett 12-16 százalékos jövedelmezőséget implikál. A következő 5-10 évben azonban a magánszektor hitelnövekedés egészséges dinamikája a lakossági devizahitelek kívánatos leépülése miatt ennél alacsonyabb lehet. Amennyiben az osztalékfizetési arány 50 százaléknál alacsonyabb, az ezzel összhangban lévő pótlólagos tőkeigényt egy némileg 10 százalék feletti tőkearányos nyereség már biztosítani tudja.

A hosszabb idősorokon végzett nemzetközi összehasonlítás, valamint a különböző modellalapú megközelítések alapján Magyarországon egy 10-12 százalékos tőkearányos nyereség fedezi a tulajdonosok hozamelvárását, egyúttal kiegyensúlyozott növekedést tesz lehetővé a bankrendszer számára.

Cél: A magyar gazdaság fejlődését 10-12 százalék körüli tőkearányos nyereséggel (ROE) működő bankszektor szolgálja legjobban.

¹⁹ King (2009) alapján végzett számítások. Az elvárt értékek az adott országok tíz éves futamidejű államkötvényeinek átlagos éves kamatlába és bankszektorokra jellemző piaci prémiumok összegeként kerültek kiszámításra; a piaci prémiumok a banki részvények és a piaci részvényindexek kockázatmentes hozamon felüli extra hozamának együttmozgását kifejező béta értéknek és az adott országok történeti tőkepiaci hozamának szorzataként adódtak.

²⁰ <http://www.eba.europa.eu/documents/10180/16145/EBA+July+2013+Risk+Assessment+Report.pdf/6582a6f7-c217-4fc8-851e-ead68f6e327f>

4.3. A profit nagyobb részét visszaforgató bankrendszer

A tőkeakkumuláció egyik fontos forrása a belső tőkeképződés, amelynek során a tulajdonosok visszaforgatják a bankok működése során képződött nyereséget, ami a bankok sokkellenálló és hitelezési képességének javulását eredményezi. Fontos azonban, hogy az így növekvő tőkét fenntartható hitelezésre fordítsák a bankok.

A válság előtti években a külföldi bankok éves visszaforgatott nyeresége Magyarországon meghaladta a 70 százalékot, ami nemzetközi összehasonlításban is magasnak számított, az így növekvő tőkeellátottság azonban egy fenntarthatatlan hitelezést táplált. A válság kitörését követő években a külföldi bankok jelentős részének eltűnt a nyeresége, így a belső tőkeakkumulációs képessége is. Mindazonáltal, a válság tapasztalatai nyomán szigorodó tőke és likviditási szabályozásnak magasabb a tőkevonzata, miközben a pénzügyi közvetítés mélyülése is tőkeintenzívebb szektort követel. Éppen ezért kívánatos, hogy miután a bankok jövedelmezősége helyreáll, a válság kitörését megelőző évek gyakorlatához hasonlóan visszaforgassák nyereségük nagyobbik részét.

Cél: A bankoknak az elkövetkező évtizedben a Magyarországon megtermelt nyereségük legalább felét vissza kell forgatniuk magyarországi tevékenységükbe.

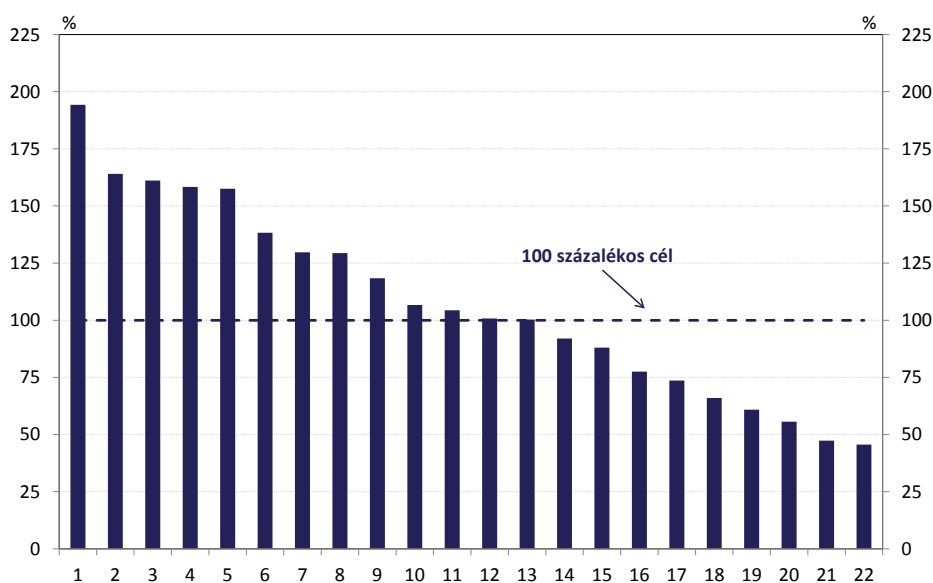
4.4. Nagyobb mértékben önfinanszírozó bankrendszer

A hitel/betét mutató azt mutatja meg, hogy egy országban a hitelezési szükségletet milyen mértékben lehetséges betétekből fedezni. 100 százalék feletti hitel/betét mutató mellett a hitelezési tevékenységet részben piaci forrásokból kell finanszírozni, ami megújítási kockázatokat rejthet magában, és növeli a bankrendszer sérülékenységét.

A hitel/betét mutató csökkenésének kedvező aspektusa egyrészt a megújítási kockázat csökkenése, másrészt a külföldi forrásokra való kisebb ráutaltság, ami kisebb jegybanki tartalékszükséglettel jár együtt. A belföldi finanszírozás nagyobb szerepe azért is kívánatos, mert a pénzügyi ciklusok felívelő szakaszában az olcsó külföldi források növelik a kockázatvállalási hajlandóságot, s táplálják a prociklikus viselkedést. Válságok alatt azonban a külföldi források jelentősen megdrágulhatnak, illetve hirtelen elapadhatnak.

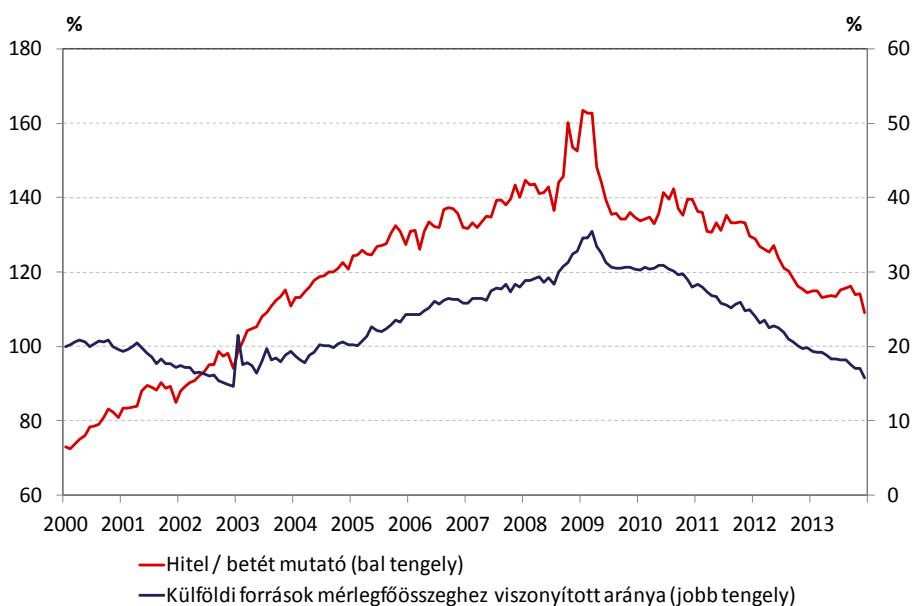
A korábbi fejezetben láthattuk, hogy a finanszírozás tekintetében jelentős kockázatok épültek fel hazánkban, ami legjobban a megemelkedett hitel/betét mutatóban érhető tetten. Ezt követően jelentős alkalmazkodás következett be, de a magyar bankrendszer 110 százalék körüli szintre csökkent hitel/betét mutatója nemzetközi összehasonlításban még mindig magasnak számít. Emellett, a bankok között jelentős aszimmetria található, több nagyobb bankoknak még mindig jelentős 100 százalék felett van a hitel/betét mutatója (32. ábra). Előretételezve további mérséklődés lenne kívánatos, azonban ezt az elkövetkező években nehezíti az állam által támasztott, a lakossági megtakarításokért folytatott intenzív verseny. Érdemes megjegyezni, hogy 100 százalékos hitel-betét mutató mellett sem szűnik meg a külföldi forrásokra való ráutaltság, csupán mérséklődik, ugyanis a forrásoknak a hiteleken túl bankrendszer egyéb eszközeit is finanszírozniuk kell (33. ábra).

32. ábra: Hitel/betét mutató bankonként (2013.december)

Forrás: MNB.

33. ábra: A hitel / betét mutató és a külföldi források alakulása

Forrás: MNB.

Cél: A bankok a következő években fokozatosan, a hitelezést nem veszélyeztetve érik el, hogy önfinanszírozóbbá váljanak és azt követően a hitel/betét mutatójuk ne térjen el tartósan és számottevően a 100 százaléktól.

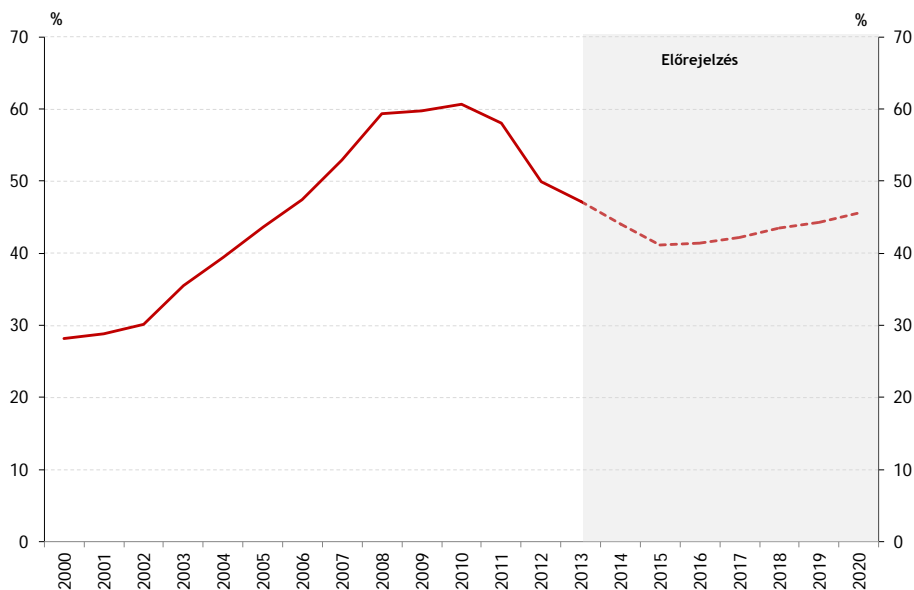
4.5. Növekedést támogató, prudens vállalati hitelezés

Minél alacsonyabbak a hitelkínálati korlátok egy országban, annál inkább ki tudja szolgálni a bankrendszer a gazdaság szereplőinek változó igényeit. A hitelkínálati korlátok adódhatnak a hitelezési képesség (tőke és likviditás), illetve a hitelezési hajlandóság mérséklődéséből. Ugyanakkor a másik véglet, a túl laza feltételek sem kívánatosak, ugyanis jelentős stabilitási kockázatokhoz vezethetnek.

A válság előtti dinamikus növekedésben a hitelezési feltételek lazítása is szerepet játszott, azonban láthattuk, hogy a vállalati hitelezést - leszámítva az ingatlanprojekt szegmenseket - nem lehetett túlzottnak tekinteni. Ugyanakkor a válság után a bankok elsősorban a vállalati szegmensben alkalmazkodtak, és jelentősen szigorították a hitelezési feltételeiket. 2013 sorozatban már az ötödik olyan év volt, amikor csökken a vállalati hitelállomány.

A korábban bemutatottak alapján a magánszektor hitelállománya GDP-arányosan vélhetően már az egyensúlyi hitelállomány alatt helyezkedik el. Ahhoz, hogy a hitelállomány elérje a gazdaság fejlettségének megfelelő szintet, a vállalati hitelezési korlátok oldódása szükséges. Ebben az esetben a magánszektor hitel/GDP-aránya 2016-tól fokozatosan növekedhet a gazdaság potenciális növekedésével párhuzamosan (34. ábra).

34. ábra: Magánszektor (vállalati és háztartási) banki hitel/GDP előrejelzése

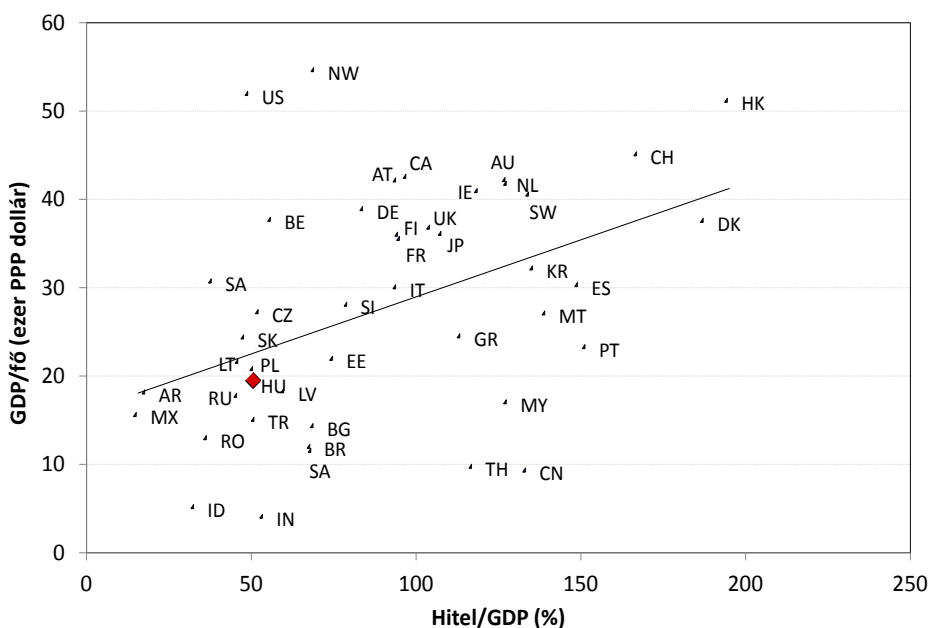

Megjegyzés: 2014-2015 évekre a stabilitási jelentésben publikált előrejelzés alapján. 2016-tól kezdve fokozatos felzárkózást feltételeztünk a Kiss és szerzőtársai (2006) által becsült egyensúlyi pályához.

Forrás: MNB.

A magasabb gazdasági fejlettség és a pénzügyi közvetítés között a kapcsolat kölcsönös: magasabb gazdasági fejlettséggel mélyül a pénzügyi közvetítés, ugyanakkor hitelezés nélkül nem érhető el hosszú távon magasabb fejlettség (35. ábra). Kiss és szerzőtársai (2006) becslése alapján egy 2-3 százalékos potenciális növekedés és 3 százalékos infláció mellett a nominális hitelállomány trendszerű éves növekedési üteme 6-8 százalék.

35. ábra: Bankrendszeri hitel/GDP mutató a GDP/fő függvényében (2012)

Forrás: BIS, EKB, IMF, nemzeti jegybankok.

Megjegyzés: Az egy főre eső GDP 1 százalékos emelkedése hozzávetőlegesen fél százalékkal magasabb hitel/GDP értékkel jár együtt hosszú távon.

3. Keretes írás: Minőségi szempontok a vállalati hitelezésben

A gazdaság hosszú távú növekedése szempontjából fontos a vállalati hitelállomány évi 6-8 százalékos növekedése. A mennyiségi célkitűzésen túlmenően azonban számos egyéb, a jegybank és a magyar gazdaság számára fontos szempont is megfogalmazható a bankrendszer vállalati hitelezési gyakorlatára vonatkozóan, melyek teljesítésével a bankrendszer érdemben hozzájárulhat a hazai gazdaság fejlődéséhez. A szempontok egyrészt a vállalati hitelezésben fennálló aránytalanságok mérséklésére, másrészt a vállalatok különböző finanszírozási módjainak összehangolására, a nagy növekedési potenciállal rendelkező vállalatok finanszírozásának biztosítására irányulnak.

Szükség lenne arra, hogy a hitelnövekedés arányosan valósuljon meg a különböző ágazatok között, elkerülendő, hogy bizonyos ágazatokba túlzott mértékű banki forrás áramoljon, ami az adott ágazatban túlzott kockázatok felépüléséhez vezethet, miközben más ágazatok forráshiánnyal nézhetnek szembe. Emellett az arányosságnak a vállalati hitelek regionális elosztásában is érvényesülnie kellene. A bankrendszernek továbbá szerepe lehet a kv szegmenst érintő heterogenitás mérséklésében is: a mikro vállalkozások nagyobb fokú finanszírozásával érdemben támogathatja azok felzárkózását. Ezen felül mérsékelni kell a hazánkban kialakult duális gazdasági szerkezetet, vagyis azt, hogy a hazai vállalkozások kevésbé versenyképesek, illetve kevésbé vannak integrálva a többségében külföldi tulajdonú, tőkeerős, versenyképes exportszektorba.

A vállalkozásfejlesztések érdekében szükség van az európai uniós és a banki források harmonizációjára. A bankrendszerrel szemben fontos követelmény, hogy biztosítsa, hogy a 2014-2020-as európai uniós költségvetésből hazánk számára elérhető források minél nagyobb mértékben lehívásra kerüljenek és minél hatékonyabb módon legyenek felhasználva.

A vállalati hitelnújtás értékelésekor lényeges szempont lehet, hogy a bankok hozzájáruljanak a magyar vállalatok régiós terjeszkedéséhez azáltal, hogy hitelezési tevékenységük során kiemelt figyelmet fordítanak az exportpiacra kilépni képes vállalatok, valamint a szomszédos országokba beruházó vállalatok finanszírozási forrásainak biztosítására.

Fontos lenne, hogy az újonnan létrejövő, magas növekedési potenciállal rendelkező innovatív vállalkozások, ún. start-up cégek finanszírozási lehetőségei biztosítottak legyenek, mivel ezek a vállalkozások középtávon jelentősen hozzájárulhatnak a potenciális gazdasági növekedés és a foglalkoztatás emelkedéséhez. Ebben elsősorban a kockázati tőkealapoknak, üzleti angyaloknak lehet nagyobb szerepe, lévén, hogy ezen szereplők hajlandóak saját tőkéjüket kockára tenni, valamint jellemzően a finanszírozáson felül útmutatás nyújtásával, speciális management tudás átadásával is hozzájárulnak az induló cégek sikeres működéséhez.

Cél: A hitelintézeti szektornak a hitelezési korlátok fokozatos leépítésével képesnek kell lennie arra, hogy folyamatosan és gördülékenyen ki tudja szolgálni a gazdaság mindenkorai hiteligényét, beleértve a gazdaság kisebb szereplőit is. A következő években a hitelkínálati korlátok szintjét a 2005-ös szintre kell csökkenteni. Hosszú távon a vállalati szektorban pedig évi 6-8 százalékos hitelnövekedési ütem áll összhangban a reálgazdaság fenntartható növekedési pályájával. Kívánatos továbbá a hosszú lejáratú forinthitelek térnyerése is.

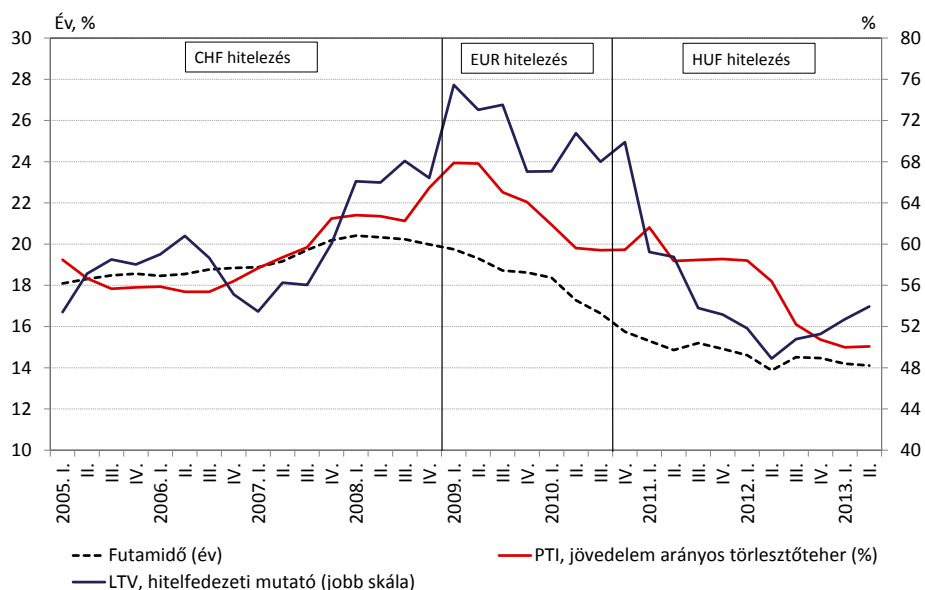
4.6. Egészséges lakossági hitelezés

Egészséges lakossági hitelezésről beszélhetünk akkor, ha a folyósított kölcsönök a lehető legnagyobb mértékben visszafizetésre kerülnek, másrészt a kölcsönök folyósításának szabályai nem túl szigorúak, mivel az növekedési veszteségeket eredményezhet. A túlzott hitelkiáramlás megelőzésében a banki kockázatkezelése az elsődleges szerep, míg az MNB-nek makroprudenciális feladatukra révén van beavatkozási lehetősége.

A válság előtt felépült háztartási hitelállomány jelentős makroprudenciális kockázattá vált. Ennek egyik legfőbb oka, hogy sok háztartás teherviselő képességét szinte teljes mértékben kihasználva adósodott el, ráadásul a hiteleiket főként devizában vették fel. Ebben fontos szerepet játszott a hitelezési feltételek fellazulása, illetve nem megfelelő kalibrálása a devizahitelek esetén (36. ábra).

A válságot követő forint-leértékelődés és gazdasági visszaesés miatt az ügyfelek törlesztési terhei rendkívüli mértékben megnöttek mind a jövedelmükhöz, mind pedig a fedezet értékéhez képest. Ez egyrészt veszélyezteti az ügyfelek megélhetését, másrészt a nemteljesítő hitelállományok emelkedésén keresztül rontja a banki portfóliók minőségét, negatívan hat a pénzintézetek jövedelmezőségére, összességében pedig a fenntartható gazdasági növekedés érdemi korlátját jelenti.

36. ábra: Az új lakáshitelek átlagos futamideje, LTV és kezdeti becsült PTI mutatója

Megjegyzés: A futamidő és a PTI három negyedéves mozgóátlagok. A PTI-t az átlagkereset arányos átlagos kezdeti törlesztőrészlettel közelítettük.

Forrás: MNB.

A válság óta tartó leépülés a kétéves előrejelzési horizonton tovább folytatódhat, illetve a felduzzadt devizahitel-állomány tőketörlesztései is a csökkenés irányába mutatnak. Ugyanakkor a forint hitelállományában fokozatos növekedés következhet be. Rövidtávon a bankok és az ügyfelek óvatossága miatt nem várható, hogy a korábbi erőteljes hitelezés visszatérjen, ugyanakkor szükséges egy olyan szabályozói környezet, amely fenntartható mederbe tereli a forint háztartási hitelállomány növekedését a hitelkereslet újbóli élénkülése esetén.

Cél: A fenntartható gazdasági növekedés biztosítása és a fogyasztók túlzott tehervállalásának megakadályozása érdekében az egészséges lakossági hitelezés feltételeit folyamatosan és következetesen be kell tartani. A devizahitel-állomány természetes leépülése után a lakossági szektorban évi 6-8 százalékos hitelnövekedési ütem áll összhangban a reálgazdaság fenntartható növekedési pályájával.

4.7. Hatékony bankrendszer

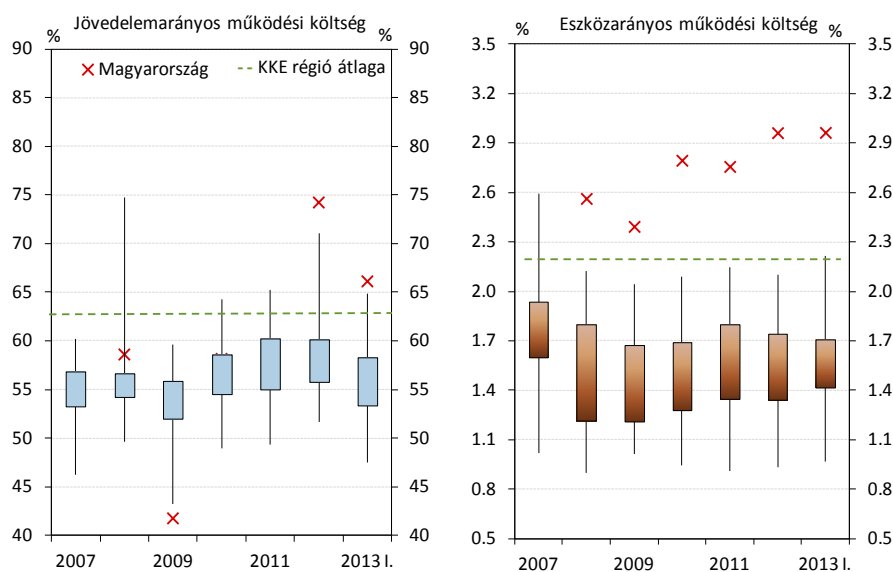
A bankok árképzését a verseny mértéke mellett a hatékonyságuk befolyásolja. A hatékony bankrendszer egyfelől alacsony működési költségekkel funkcionál, másfelől jó kockázatkezelési rendszerrel rendelkezik, ami teret ad az alacsonyabb marzsoknak.

A hatékonyabb méret mellett működő bankok fajlagos költségei alacsonyabbak, mint a kevésbé mérethatékony versenytársaké, ezért jövedelmezőségük is magasabb. A mérethatékony bankok nagyobb piaci részesedést érnek el, ami magasabb koncentrációhoz vezet. A bankok nemcsak méretük növelésével (efficiency of scale), hanem tevékenységi körük, üzleti profiljuk bővítésével (efficiency of scope) is tudják fajlagos költségeiket csökkenteni. A hatékonyság növelésének egy további módja lehet, ha a bankok javítanak inputjaik allokációján, vagy ha egységnyi inputból több outputot hoznak ki, mint korábban. Ebben fontos szerepet játszik az innováció, mert növeli a költséghatékonyságot, és hozzájárul a fogyasztók igényeinek minél szélesebb körű kielégítéséhez. Fontos hangsúlyozni, hogy nem kívánatos az olyan típusú innováció, mely a szabályozás megkerülését szolgálja, illetve mely olyan szereplőkre hárítja a kockázatot, akik azzal nincsenek tisztában és nem is tudják kezelni.

Magyarországon a költséghatékonyság alacsony volt, részben a bankrendszer kis mérete, részben pedig a bővüléshez szükséges magasabb költséghányad miatt, ami fokozatosan javult a mérlegfőösszeg duzzadásával, azaz a mérethatékony növekedésével. Nemzetközi összehasonlításban azonban a 3 százalékos eszközarányos működési költség lényegesen magasabb, mint a 1-2 százalékos európai átlag, illetve a Visegrádi országok esetében megfigyelhető 2 százalékos körüli érték (37. ábra). Ebben markáns szerepet játszik a magyarországi bankok pénzügyi vállalkozásainak és külföldi leánybankjainak jelentős súlya, melyek rendkívül gyenge költséghatékonyságú piacokon működnek: a nem konszolidált adatok szerint az eszközarányos működési költség 2,2 százalékos, de még ez is a legmagasabbak közé tartozik az Unióban.

A költségek elemzésénél még tipikus mutató a „cost-to-income”, működési költségek a szokásos üzleti tevékenység (értékvesztés nélkül) eredménye százalékában, melyben már relatíve jobb a magyar bankrendszer. Ugyanakkor a vitaanyagban rámutattunk, hogy a kamatmarzs hazánkban rendkívül magas, elsősorban a háztartási szegmensben tapasztalt magas kamatfelárak miatt, melyek emelésére lehetőséget biztosítottak az egyoldalú kamat- és díjemelések. Tehát nem költséghatékonyságot mutat, hanem azt, hogy a banki erőfölénynek köszönhetően a bankrendszer át tudta hárítani a terheit. Végül ezen mutató esetén az eredményt (nevező) a bankadó torzítja, ami jól látható a az elmúlt években tapasztalt romlásban, valamint az árfolyammozgásra is nagyobb az érzékenysége.

37. ábra: Az EU-tagállamok bankrendszereinek jövedelemarányos (bal) és eszközarányos (jobb) működési költsége

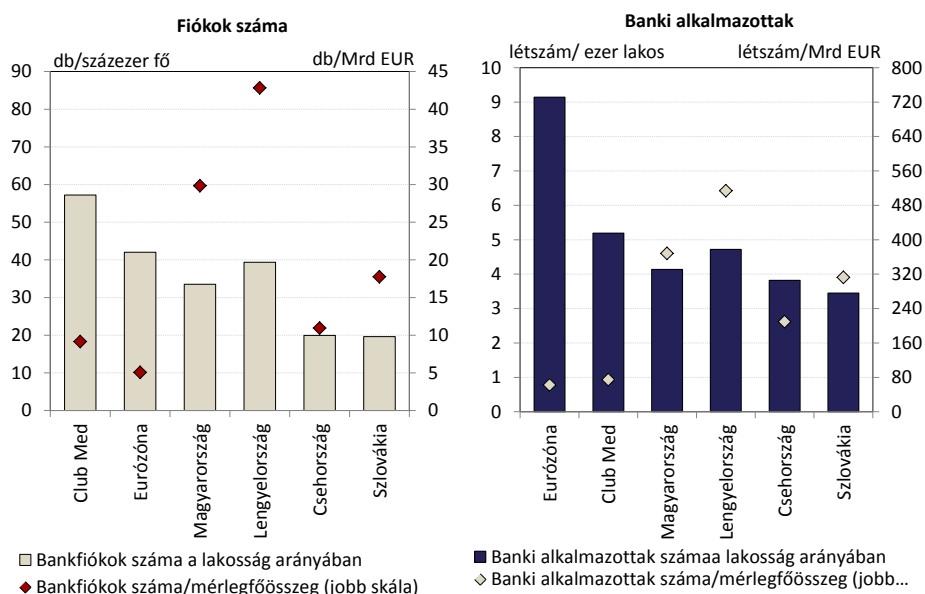

Megjegyzés: Az európai országok értékeinek eloszlása, a doboz a 20-40, a vonal a 60-80 percentiliseket jelzi. V6 a Visegrádi országok időszakon vett átlagára utal Magyarország nélkül.

Forrás: EKB.

Felmerül a kérdés, hogy mi okozza a magyar bankrendszer alacsony költséghatékonyságát. Százezer lakosra Magyarországon 33,5 bankfiók jutott 2012-ben, ami európai összehasonlításban átlagosnak mondható, hozzá kell azonban tenni, hogy több európai országban, köztük a régióban is jóval kisebb fiókszámmal működnek a bankok (38. ábra). Ugyanakkor a banki alkalmazotti létszám átlag alatti Magyarországon, amit a kisebb bankfiók és kisebb méretű befektetési banki tevékenység magyarázhat. Hozzá kell azonban tenni, hogy a nyugati országokban a pénzügyi közvetítés mélysége jóval nagyobb, így ha a mérlegfőösszeghez hasonlítjuk a létszámot vagy a fiókszámot, akkor jóval hatékonyabb bankrendszereket látunk az Unióban (mérethatékonyság).

38. ábra: Hitelintézetek foglalkoztatott létszáma és fiókszama – 2012.

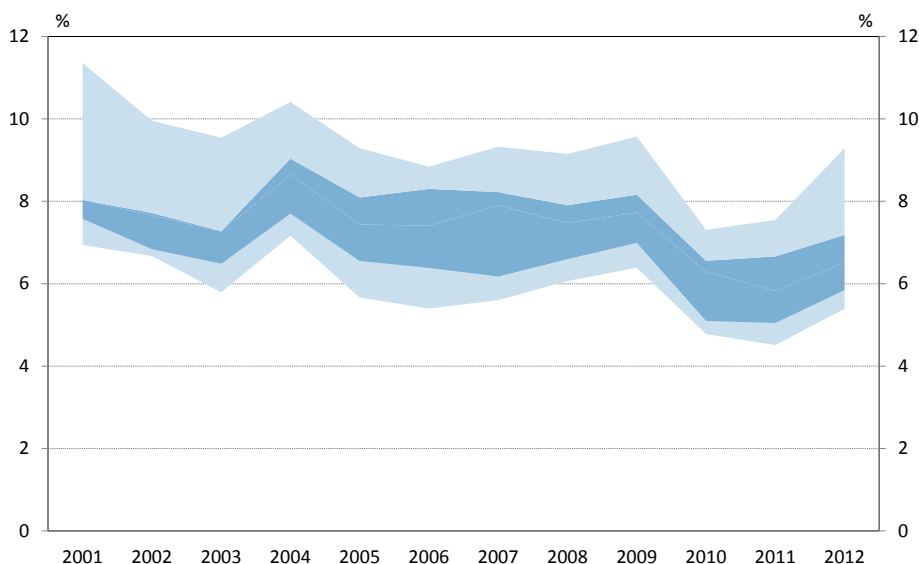
Forrás: EKB.

Az eszközarányos működési költségeknél jelentős a súlya a mérethatékonyságnak, éppen ezért érdemes megvizsgálni a határköltséget is, vagyis hogy egy egységnyi pótlólagos eszköz mekkora pótlólagos költséggel jár. A személyi és anyagi jellegű ráfordítások, valamint az amortizáció mellett a kamatjellegű kiadások alapján származtatott határköltségekben²¹ jelentős heterogenitás látható, amiben mindegyik költségtényezőnek érdemi szerepe van. A gazdaság szempontjából előnyös lenne mind az alacsonyabb határköltségű bankok előretörése, mind pedig a kevésbé hatékonyak javulása.

Bár a határköltség az elmúlt években csökkent, 2012-ben újra megugrott (39. ábra). Mindebben feltehetően elsősorban a forrásköltségek alakulása volt meghatározó. A külföldi forrásköltségeknél a kockázati felár megugrását ellensúlyozta a rövid kamatok csökkenése, míg a forint forrásoknál összességében érdemi csökkenés történt.

A működési költségekben eddig mérsékeltnek tűnő alkalmazkodás következett be, különösen a válság előtti agresszív terjeszkedés fényében, hiszen egyedül a marketing költségekben volt érdemi visszaesés. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a problémás hitelek aránya megugrott. A nemteljesítő hitelek kezelése jelentős erőforrásokat, specializált tudást igényel, ami magyarázatot adhat arra, hogy miért vagyunk a Visegrádi országokhoz képest kevésbé hatékonyak. Ezen felül a csökkenő mérlegfőösszeg mellett a bérinfláció is ellensúlyozta valamelyest az elmúlt években a közel 10 százalékos elbocsátásokkal elérni kívánt költségcsökkenést, valamint figyelembe kell venni, hogy a leépítések kezdetben jelentős költségekkel járnak a végkielégítések miatt. Összességében mindezek és a nemzetközi összehasonlítás alapján is van még tér a költséghatékonyság javítására.

39. ábra: A határköltség alakulása a hazai bankrendszerben

Megjegyzés: egyedi határköltségek mediánja körüli 30-70, 10-90 percentilis. 10 bank alapján, translog költségfüggvény feltételezésével végzett számítások. Az ábra azt mutatja, hogy egy egységnyi pótlólagos eszköz mekkora pótlólagos költséggel jár.

Forrás: MNB alapján saját számítások.

Cél: A bankrendszer hatékonyságát mérő működési költségek/mérlegfőösszeg arányt fokozatosan közelíteni kell az európai országok átlagához, és az évtized végére el kell érni, hogy ez a mutató 1,5-2 százalékos sávba kerüljön. Mindezt úgy, hogy a konvergencia ne menjen a minőség és az innováció rovására.

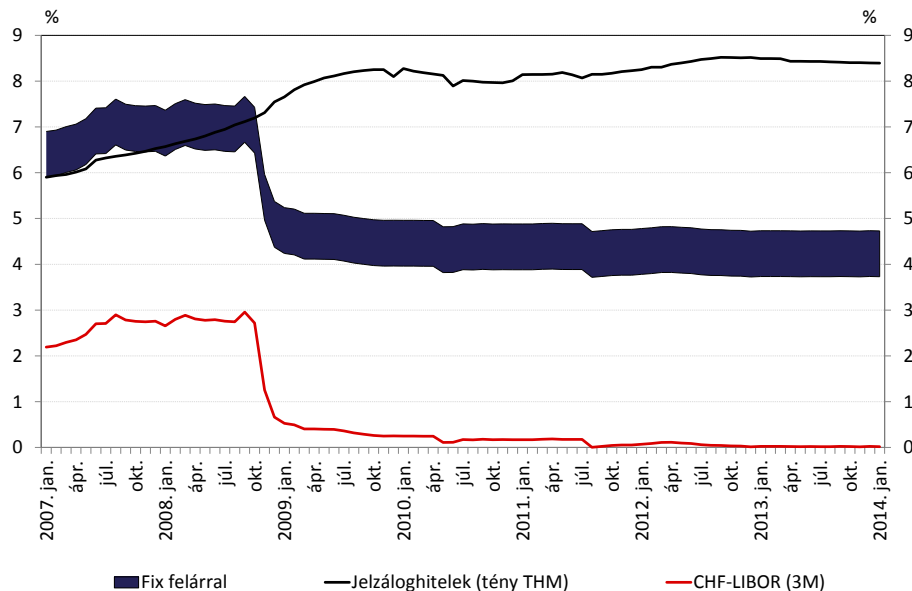
²¹ Fungacova és szerzőtársai (2013) alapján.

4.8. Átlátható és felelős bankrendszer

Egy termék akkor tekinthető átláthatónak, ha az ügyfél annak kockázatait és jövőbeni árazását könnyen fel tudja mérni. A kockázatteljesítő tájékoztatóknak pontosnak, helytállóknak és teljes körűnek kell lenniük, és a pénzügyi innováció nem irányulhat a kockázatok elrejtésére.

Az átlátható és felelős bankrendszernek fontos eleme az átlátható árazás, melynek lényege, hogy a hitelnyújtó választ egy referenciakamatot és egy marzs-mértéket annak függvényében, milyen hitelképességű réteget kíván megcélózni a termékkel; ezek összege a kölcsön kamatlába, ami a futamidő során csak a referenciakamatnak megfelelően változik, tehát a marzs állandó marad a futamidő végéig. Ennek alternatívájaként a bankok választhatnak egy legalább öt évig fennmaradó fix kamatozású terméket, ami szintén megfelel az átlátható árazás követelményének. Értelemszerűen a díjazás is átlátható, valamint az árfolyamrésen keresztül sem jelennek meg rejtett extraterhek. A fogyasztók bizalmának visszaszerzése érdekében fontos az értékesítési csatornák átláthatóságának és a díjazási struktúra transzparenciájának a biztosítása. Ahhoz, hogy az ügyfelek tisztában legyenek az általuk vállalt kockázatokkal, a nem banki értékesítési csatornákat is átláthatóvá kell tenni, mert az ügyfelek jelentős része rajtuk keresztül jut el a banki szolgáltatásokhoz.

40. ábra: Svájci frank jelzáloghitelek állományi hitelköltség, és hipotetikus alakulása egy, a felvételkor rögzített fix felár mellett

Megjegyzés: A sáv azt mutatja, hogy 4-5 százalékos kezdeti referenciakamathoz (3 hónapos LIBOR) rögzített felár esetén hogyan alakult volna az állományon a THM.

Forrás: MNB.

A magyar bankrendszer válság előtti működése nem tekinthető teljes mértékben átláthatónak és felelősnek. Egyrészt a jelzáloghitelek felduzzadása devizaalapú konstrukciókkal történt, melyek jelentős árfolyamkockázatot hordoztak magukban. Másrészt a bankoknak jelentős tere volt a kamatfelárak és ezáltal a hitelkamat, valamint a különböző díjak egyoldalú megemelésére, mellyel éltek is a válság során. Ennek orvoslására született az átlátható árazásról szóló törvény (2011. évi CXLVIII. törvény), mely új hitelek esetén fix kamatlábat vagy a referencia kamathoz kötött fix felárat ír elő. Amennyiben ez a törvény már a válság előtt is érvényben lett volna - mely a válság előtti lengyelországi svájci devizahitelezést is jellemezte - az ügyfelek terhe érzékelhetően kisebb lett volna. (40. ábra)

A bankok a kamatok mellett a díjakban kihasználták erőfölényüket, ami elsősorban az árfolyamrésben jelentkezett, majd 2013-ban szinte az összes díjtételben is jelentős emeléseket hajtottak végre. A válság kitörése után nem látszik, hogy a díjakban jelentős emelést hajtottak volna végre: a bankrendszer negyedéves jutalék-és díjeredménye a kétezres évek második felétől folyamatosan 20 Mrd forint körül alakult. Ugyanakkor (díjakon kívül jelentett tételben)

az árfolyamrésben jelentős emelést hajtottak végre: bankrendszeri szinten korábban alkalmazott átlagosan 2,5 százalékos árfolyamrés (vételi és eladás árfolyam közötti különbség) 2008-at követően átlagosan 3,4 százalékra nőtt. 2013 során már szinte az összes díjtételben emelés volt megfigyelhető, valamint új díjtételek is bevezetésre kerültek. A jutalék-és díjeredmény megduplázódott, melyben a tranzakciós illeték több lépésbeli áthárítása játszotta a fő szerepet.

Cél: A bankok az innovációra való törekvés mellett biztosítsák az ügyfelek számára, hogy a konstrukciók árazása és a benne rejlő kockázatok transzparenssek és világosak legyenek.

4.9. Likvid bankrendszer

A bankok likviditásának elegendőnek kell lenni ahhoz, hogy alapfeladataik ellátása egy kedvezőtlen makrogazdasági forgatókönyv esetén is biztosított legyen. Egy bank akkor likvid, ha vissza tudja fizetni a nála elhelyezett betéteket és annak kamatait, illetve hitelt tud nyújtani. Rendszerszintű likviditási kockázatokról akkor beszélünk, amikor a bankrendszer szintjén jelentős likviditáshiány alakul ki, és a pénzügyi intézmények nem képesek zavartalan működésre, valamint a források közvetítésére.

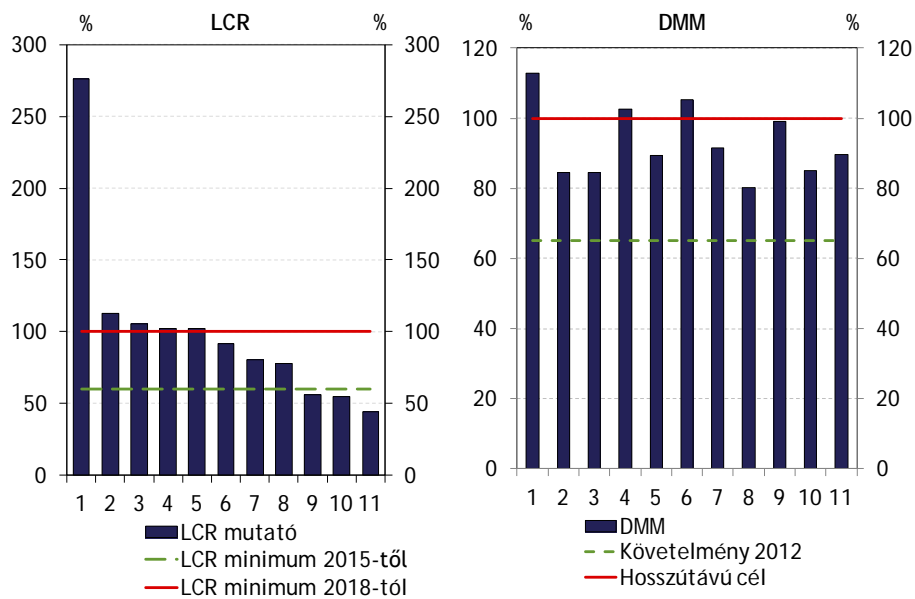
A globális pénzügyi válság kitörése után számos banknak okozott problémát a szükséges likviditás fenntartása, mert a bankközi piacok által biztosított likviditás elapadt. A válság előtt a bankrendszer likviditási kockázataira kevés figyelem helyeződött, mind a globális, mind pedig a hazai bankrendszerben. Magyarországon a válság előtt érdemben csökkent a likvid eszközök aránya, a válság során pedig többször alakultak ki likviditási feszültségek a bankrendszerben.

A globális válság tanulságaira a bázeli hatóságok jelentősen szigorodó tőke és likviditási szabályozással válaszoltak. A Bazel III-as nemzetközi pénzügyi szabályozási javaslatot az EU tagállamok számára kötelező érvénnyel a hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális szabályozására vonatkozó irányelv- és rendelettervezet (CRD IV/CRR) ülteti az európai jogrendbe²², melyek 2014 elejétől fokozatosan kerülnek bevezetésre. A likviditásfedezeti mutató (LCR) a rövidtávú likviditás biztosítására, míg az NFSR a stabil, hosszúlejáratú források biztosítására hivatott (Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2011)).

A hazai nagybankok többsége megfelel a 2015-től életbe lépő LCR követelménynek, de a nemzetközi átlagnál rosszabbul teljesít. A 2018-ra elvárt 100 százalékos szint eléréséhez ugyanakkor 1 400 milliárd forint pótlólagos likvid eszköz bevonása válik szükségessé, változatlan eszköz- és forrásszerkezet feltételezése mellett. Jelentős negatív hatásokkal járhat, ha a bankok a pótlólagos likviditási igényt a mérlegszerkezet átalakításával, illetve az ügyfélhitelek leépítésével teremtik elő. Az NFSR-mutató tekintésben a Bázeli Bizottság bejelentette, hogy a következő években a módszertan felülvizsgálatára fókuszál, így ennek a mutatónak a teljesítésének hatásairól korai még nyilatkozni. Ugyanakkor azt érdemes jelezni, hogy a jelenlegi módszertan szerint számolt mutató 89 százalék, ami a 2018-2019-es bevezetéshez képest elfogadhatónak tekinthető (41. ábra).

²² A kettő között az a különbség, hogy a rendelet közvetlenül hatályos, míg az irányelvet minden tagállamnak a lefektetett elvek szerint kell a nemzeti jogrendszerébe beépítenie.

41. ábra: LCR (likviditási fedezeti ráta) és DMM (devizafinanszírozási megfelelési mutató) bankonként (2013. június)

Forrás: MNB.

Megjegyzés: 2015. jan. 1-jétől az LCR elvárt szintje 65%.

A devizafinanszírozás megfelelési mutatót (DMM) az MNB 2012 júliusában vezette be. A szabályozás a hosszú lejáratú követeléseket és kötelezettségeket veti össze egymással devizanemenként. A hosszú lejáratú devizaeszközöket legalább 65 százalékban kell hosszú lejáratú forrásból finanszírozni. A finanszírozási kockázatok csökkentése érdekében a DMM minimálisan megkövetelt szintjének fokozatos emelése szükséges.

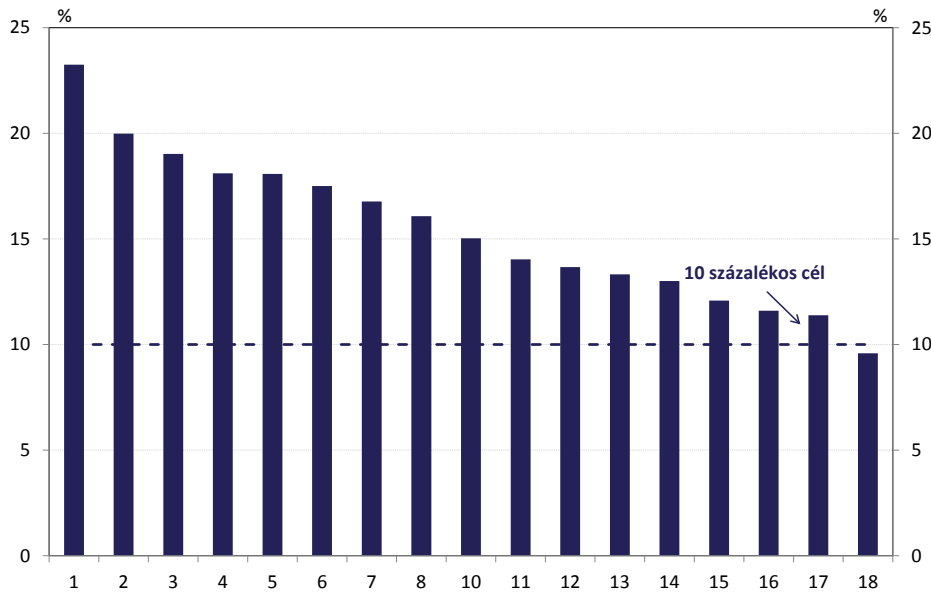
Cél: A bankok likviditásának elegendőnek kell lenni ahhoz, hogy alapfeladataik ellátása egy kedvezőtlen makrogazdasági forgatókönyv esetén is biztosított legyen. Ezen célt a Basel III keretében bevezetésre kerülő LCR és az MNB által bevezetett DMM mutatók hivatottak biztosítani. Az LCR előírt szintje az induló 60 százalékról fokozatosan emelkedve érné el 2018. január 1-re a 100 százalékot.

4.10. Tőkeerős bankrendszer

A bankrendszer megfelelő tőkeellátottsága hozzájárul a hitelezési képességhez, illetve növeli a sokkellenálló-képességet. A bank tőkéje fontos szerepet játszik abban is, hogy válságok kitörésekor felmerülő jelentős intézményi veszteségek következtében ne érje kár a betéteseket, a hitelezőket és végső soron az államot. A tőkemegfelelés megítélése függ a portfólióminőségtől is, hiszen a nemteljesítő hitelállomány magas aránya növeli a tőke jövőbeli eróziójának kockázatát.

A magyar bankok tőkeellátottsága a válság előtt és a válságot követő években is magas volt (42. ábra), amit a jövőben is fenn kell tartani. 2010-ig a tőkemegfelelési mutató növekedését segítette, hogy a bankok jövedelmezősége pozitív volt, s a külföldi bankok a megtermelt nyereségük döntő hányadát visszaforgatták a működésükbe. A válság kitörését követően azonban a nyereséges bankok száma jelentősen lecsökkent, s ebben az időszakban a tőkepótlások és a mérlegalkalmazkodás révén biztosították a bankok a tőkemegfelelésüket. Utóbbi azonban kedvezőtlen, mivel a túlzott hitelezés utáni természetes alkalmazkodás mellett erőteljes hitelkínálati korlátok is felléptek főként a vállalati hitelezésben.

42. ábra: Tőke megfelelési mutató bankonként (2013. december)

Forrás: MNB.

A tőke megfelelés megítélése függ a portfólió-minőségtől is, hiszen a nemteljesítő hitelállomány magas aránya növeli a tőke jövőbeli eróziójának kockázatát. Emiatt fontos, hogy a bankok - a piaci lehetőségekből származó korlátok figyelembevételével - a lehető leggyorsabban megszabaduljanak nem teljesítő állományuk nagy részétől.

Cél: A bankok tőkéjének elegendőnek kell lenni ahhoz, hogy alapfeladataik ellátása egy kedvezőtlen makrogazdasági forgatókönyv esetén is biztosított legyen. Emiatt a bankok tőke megfelelésének a válságból történő kilábalás utáni években is tartósan 10 százalék felett kell maradni. A nem teljesítő hitelek arányát pedig 5 százalék alá kellene csökkenteni.

5. JAVASLAT EGY KONSZENZUSOS JÖVŐKÉP KIALAKÍTÁSÁRA

A magyar gazdaság fenntartható növekedését egy olyan bankrendszer segítheti leginkább, amely erős, felelős üzletpolitikát folytat, és élvezzi az ügyfelek bizalmát. Ennek kialakítása a válság és a stabilizációs időszak után több szereplő közös felelőssége. A kormány biztosítja a jogszabályi, intézményi hátteret, amely a bankrendszer egészséges működését lehetővé teszi. A prudenciális hatóság védi a pénzügyi közvetítést mindazon káros jelenségtől, melyeket – koordinációs probléma miatt – a bankrendszer önmagától nem tud elhárítani. A fogyasztóvédelem feladata, hogy az ügyfelek érdekét védje a bankok erőfölényével szemben, a versenyhivatalé pedig a piac- és versenytorzulás megakadályozása, az összejátszás ellenőrzése és szankcionálása. A hitelintézeteknek felelős magatartással törekedniük kell arra, hogy az ügyfelek bizalmát visszanyerjék. Ezek a célok egy irányba mutatnak.

A hitelintézeti rendszer megfelelő működése az összes érintett közös érdeke, és közös felelőssége is egyben. Emiatt javasoljuk, hogy a bankrendszer jövőképe kialakítása céljából az érdekeltnek kezdjenek vitát. A vita kiindulópontjául az általunk ismertetett kritériumrendszer szolgálhat. (4. táblázat)

4. táblázat: A bankrendszeri mutatók viszonya a 10 kritériumhoz

Elérendő célok	Célváltó	Válság előtt	Jelenleg	Célérték
1. Versengő bankrendszer	A 3 legnagyobb bank részesedése (mérlegfőösszeg)	45% (2007)	45% (2013)	50 % maximálisan
	Vállalati kamatfelár	1,5%	2,1%	1-2%
	Lakáscélú kamatfelár	4,5% (2006-2007 átlaga)	5,4% (2013 H2)	3-4%
2. Tisztességes profit	ROE	21% (2003-2008 átlaga)	1,8% (2013 H1)**	10-12 %
3. Profitot Magyarországon tartó bankrendszer	Visszaforgatott profit aránya	73% (2003-2008 átlaga)	nem értelmezhető	50%
4. Önfinanszírozó bankrendszer	Hitel/betét mutató	156% (2009. március)	110% (2013)	100% körül
5. Növekedést támogató prudens vállalati hitelezés	Éves növekedési ütem	17% (2008.nov./2007.nov.)	-1,4% (2013.dec./2012.dec.)	6-8%
6. Egészséges lakossági hitelezés	Éves növekedési ütem	30% (2008.nov./2007.nov.)	-5,9% (2013.dec./2012.dec.)	6-8%
7. Hatékony és innovatív bankrendszer	Működési költség / mérlegfőösszeg	2,6% (2008)	3% (2013)	1,5-2%
8. Átlátható és felelős bankrendszer				
9. Likvid bankrendszer*	DMM (devizamegfelelési mutató)	nincs adat	65% (2014)	100% (2017-re)
	LCR (likviditás fedezeti mutató)	nincs adat	60% (2015)	100% (2018-ra)
10. Tőkeerős bankrendszer**	NPL (Nemteljesítő hitelek aránya)	3,7% (2008)	14,7% (2013 H1)	5% alatt
	TMM (tőkegyfelelési mutató)	12,9% (2008)	16,5% (2013 H1)	10% felett tartósan

Megjegyzés: *a jelenlegi oszlopban a szabályozói minimum található**Magyarország esetén nemzetközileg összehasonlítható konszolidált adat, mely tartalmazza a pénzügyi vállalkozásokat és külföldi érdekeltségeket is, NPL esetén, pedig magánszektoron kívüli egyéb hiteleket. Nem-konzolidált bankrendszeri TMM: 11,2% (2008), 17,4% (2013), belföldi bankrendszeri magánszektor NPL: 4,1% (2008), 19,5% (2013). ROE: 3,4%.
Forrás: MNB.

6. MELLÉKLET: A HITELINTÉZETI RENDSZER STRUKTURÁLIS KÉRDÉSEI A SZAKIRODALOM FÉNYÉBEN

Ebben a fejezetben áttekintjük a bankrendszer strukturális jellemzői és hosszú távú viselkedését vizsgáló szakirodalmat. Fókuszunkban az a kérdés áll, hogy milyen szerkezetű bankrendszer szolgálja leginkább a fenntartható gazdasági növekedést.

A szakirodalom a témát általában a piaci szerkezet illetve a tulajdonosi szerkezet oldaláról közelíti meg. Ennek megfelelően e két fő dimenzió mentén vizsgáljuk a kérdést. A tulajdonosi szerkezettel összefüggő kérdésein belül nagy hangsúlyt kapnak a külföldi tulajdonú hitelintézetek, amelyen belül külön megvizsgáljuk a külföldi bankok fióktelepeit, valamint speciális szereplőként az állami tulajdonú bankokra vonatkozó szakirodalmat és a szövetkezetek jellemzőit is bemutatjuk egy-egy alfejezetben. A témához lazábban kapcsolódnak a rendszerszinten jelentős intézmények által hordozott kockázatok, azonban fontosnak tartjuk megemlítésüket, így ezt a témát keretes írásként ismertetjük. Az egyéb tulajdonosi szempontú megközelítések irodalmából is ízelítőt adunk, szintén keretes írásban.

Fontosnak tartjuk előrebocsátani, hogy a struktúra mindössze egyetlen aspektus, amely hatással van a bankrendszer hatékonyságára, annak alakulásában több más tényező is meghatározó lehet. Mint az az alábbi áttekintésünkben is kiderül, a szakirodalom ritkán ad teljesen egyértelmű és operacionálízható válaszokat az optimális szerkezetre, a megállapítások legtöbbször egy-egy szempont alapján bizonyos kapcsolatokat valószínűsítene. Éppen ezért fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a szerkezet nem egyértelműen határozza meg a bankrendszer működését és csak általánosabb következtetéseket lehet levonni annak elemzéséből.

6.1. Piaci szerkezet

A piaci szerkezet „optimuma” a szakirodalomban több lehetséges szempont mentén jelenik meg. Sokszor nem válik el élesen a piaci szerkezet és a verseny, előbbiből következtetnek az utóbbira, holott a kettő kapcsolata nem is olyan egyértelmű. Maga a verseny, amelyet valamilyen piaci szerkezetet leíró mutatóval határoznak meg, kapcsolatban áll a jövedelmezőséggel, a pénzügyi stabilitással és a hatékonysággal is, amelyek nyilvánvalóan egymással is összefüggnek, tehát nem lehetséges kizárólag önmagukban vizsgálni e jellemzők és a piaci szerkezet kapcsolatát.

Piaci szerkezet és verseny kapcsolata

A piaci szerkezet mérése általában valamilyen koncentrációs mutatóval történik (HHI, CR5, CR3). A koncentráció mértéke és a verseny foka között a régebbi szakirodalom erőteljes összefüggést feltételezett a *struktúra-magatartás-teljesítmény (SCP) hipotézisek* alapján, melyek feltételezése szerint minél koncentráltabb egy piac, annál valószínűbb a versenyellenes magatartás a szereplők összejátszása miatt. Az elméletet az empirikus tanulmányok (pl. Berger (1995), Móré és Nagy (2003)) többsége nem igazolja. Northcott (2004) szakirodalmi összefoglalója szerint nagyrészt olyan tényezők magyarázzák a kimutatott pozitív kapcsolatot, mint hatékonyságbeli vagy versenykörnyezetben fennálló különbségek.

A másik elterjedt hipotézis a *relatív piaci erő elmélete*. Eszerint a jelentős piaci részesedéssel és diverzifikált termékkínálattal rendelkező szereplők piaci erejüket ki tudják használni az árazásban, és ezáltal jutnak többletprofithoz, nem pedig az SCP-elmélet sugallta versenyellenes magatartás és összejátszás következtében. Berger (1995) az SCP hipotézist elveti, de a piaci erő elméletét sem tudja egyértelműen igazolni, ezért arra a következtetésre jut, hogy a nagyobb profitabilitást valami más okozhatja.

Verseny és pénzügyi stabilitás kapcsolata

A bankok közötti verseny pénzügyi stabilitásra gyakorolt hatása nem egyértelmű, és erről jelenleg is számos vita folyik. Franklin Allen azt az álláspontot képviseli, hogy a verseny nagyobb foka kockázatosabbá teszi a bankszektor. Ezzel szemben Thornsten Beck azt vallja, hogy a verseny önmagában nem káros a pénzügyi stabilitásra, azonban nem megfelelő szabályozási feltételek fennállása esetén, mely engedi a túlzott kockázatvállalást veszélyeztetheti azt. Ezért véleménye szerint a rossz ösztönzőket adó szabályozási keretrendszert kell elsősorban megváltoztatni (szanálás, makroprudenciális eszközök segítségével).

A World Bank (2012) tanulmánya a korábbi szakirodalom alapján sorol fel érveket mind a két elmélet mellett. A hagyományos elmélet szerint a verseny csökkenti a bankok profitját, csökkenti a jövőbeli üzleti értékét és így túlzott kockázatot vállalnak, továbbá nem monitorozzák megfelelően a hitelfelvevőket, amely tovább növeli a bankrendszerben felgyülemlett kockázatokat. Ezenfelül a nagyobb bankok képesek diverzifikálni a kockázatokat, továbbá felmerülhet, hogy egy versenyzői piacon a hitelintézetek ár helyett kockázatban versenyeznek. Ezzel ellentétben mások azt állítják, hogy a nagyobb szereplők nagyobb kockázatokat is vállalnak, valamint komplexebbek a kisebb szereplőknél, így felügyelésük is nehezebb. Újabb ellenérvként merül fel a szakirodalomban, hogy a kevésbé versenyző piac következtében kialakuló magasabb kamatfelárak miatt a vállalatok magasabb kockázatot kénytelenek vállalni, amely növeli a hitelfelvevők bedőlésének valószínűségét. Ezenfelül a kontraszelekció veszélye is felmerül, azaz kockázatosabb ügyfelek vesznek csak fel hitelt, a kockázatkerülőbbek nem. A World Bank (2012) olyan empirikus tanulmányokra is hoz példát, amelyek szintézist teremtenek a két elmélet között: a versenyzői bankrendszerben ugyan magasabb hitelkockázatot vállalnak a szereplők, de megfigyelések szerint magasabb a tőkemegfelelés is, amely összességében csökkenti a kockázatot.

A koncentráció és prociklikusság kapcsolatát OECD-országokon vizsgáló Bouvatier et al (2012) megállapításai alapján a piaci szerkezet nem jelentős tényezője a bankok prociklikus viselkedésének. Vives (2010) szerint feltételezhető, hogy egy bizonyos szintű verseny felett a verseny kockázatalapúvá válik, ha a felelősség korlátozott. A szerző másik megállapítása, hogy bankpánik a verseny szintjétől függetlenül bekövetkezhet, azonban jelentősebb az esélye, ha a banki források piacán erősebb verseny van, ekkor ugyanis a koordináció nehezebb a betétesek és befektetők között, különösen tökéletlen információ mellett. Dell’Ariccia et al (2008) az amerikai sub-prime piacon mutatják be, hogy a hitelezési sztruktúra fellazulásával párhuzamosan új intézmények léptek be erre a piacra, tehát a piaci struktúra és verseny változása magasabb kockázatvállaláshoz vezetett. Allen és Gale (2001) szerint a bankközi piacon a tökéletes verseny megakadályozhatja a likviditás biztosítását átmeneti likviditási gondban lévő banknak.

Beck et al (2006) szerint azonban az erőteljesebben versenyző bankpiacokon (piac támadhatósága alapján: kevesebb belépési korlát, kevesebb tevékenységi korlát) kisebb a valószínűsége a rendszerszintű kockázatoknak. Hasonló eredményt kapott Anginer et al (2012), megállapításaik szerint a belépési korlátok, az alacsony szintű külföldi tulajdoni hányad, a gyenge szabályozás és felügyelet, valamint a befektetővédelem csökkentik a rendszer stabilitását.

Piaci szerkezet és hatékonyság kapcsolata

A hatékonyság mérésére klasszikus módszer a mérethatékonyság becslése és az X-hatékonysági mutató²³ számítása. A mérethatékonysági elmélet szerint a versenyzői piac a hatékonytalan, mert a sok kis vállalat nem képes kitermelni a nagy fix költséget és ezzel épít hatékonytalanságot a rendszerbe. Ezzel ellentétben mások úgy érvelnek, hogy egy koncentráltabb bankrendszerben a verseny nem kényszeríti ki az erőforrások optimális allokációját. Ezt nevezzük X-hatékonyságnak, s ezen elmélet a versenyzőibb piacot tartja hatékonyabbnak.

Holló és Nagy (2006) eredményei szerint a koncentráltabb kelet-európai bankpiacok, és a hozzájuk kapcsolódó oligopolisztikus verseny részben magyarázhatják a kelet- és nyugat-európai piacok közötti hatékonyságkülönbségeket. Northcott (2004) korábban idézett szakirodalmi összefoglalója megállapítja, hogy nincs konszenzus abban, hogy milyen piaci szerkezet optimalizálja a hatékonyságot. A korábbi, allokációs hatékonysággal kapcsolatos tanulmányok a koncentráció és jövedelmezőség pozitív kapcsolatát állapították meg, azonban olyan tényezőket is figyelembe véve, mint pl. a hatékonyságbeli különbség egyes bankok között vagy a belépési korlátok, a pozitív kapcsolat jelentősen gyengül, vagy meg is szűnik. A költséghatékonysággal kapcsolatos tanulmányok megállapításai szerint létezik tér a hatékonyság növelésére, az azonban nem világos, hogy ezt a kellő verseny hiánya okozza, vagy az, hogy az adott bankpiacon lehetőség van a mérethatékonyság jobb kihasználására (vagy esetleg mindkettő).

²³ X-hatékonyságot akkor éri el a vállalat, ha az adott inputokból a lehető legtöbb outputot termeli.

4. Keretes írás: A rendszerszinten jelentős intézmények szabályozása

A „túl-nagy-hogy-bedőljön” („too-big-to-fail”, TBTF) kérdés alapvetően az egyedi bankok rendszerszintű hatását vizsgálja. Kapcsolódik azonban a verseny és a koncentráció szempontjához is, illetve túl is mutat azon, hiszen a helyettesíthetőség hiánya vagy a nagyfokú összekapcsolódás is tehet egy viszonylag kisebb méretű intézményt rendszerszinten jelentőssé, ugyanis pénzügyi nehézségei az egész pénzügyi piacot, és általa a reálgazdaságot is megráznák.

Rose és Wieladek (2012) brit adatokra alapozva megállapítja, hogy az állami beavatkozásnak (kormányzati finanszírozás, jegybanki likviditás, tőkeinjekció és államosítás) valószínűsége pozitívan és nemlineárisan függ a bank nagyságának teljes bankrendszerhez viszonyított arányától. Hahm et al (2012) egy főként nagybankokra jellemző tulajdonságot, a nagyarányú bankközi finanszírozást szintén a hitelezési válságok jó előrejelzőjeként azonosították a feltörekvő országokban. A 2007-ben kezdődött válság egyik tanulsága, hogy a nagyobb, az országok gazdaságához képest jelentős és komplex pénzügyi intézmények nehézségei az összefonódásuk révén dominóhatást indítottak el, a kezdetben lakáspiacon keletkezett válság átgyűrűzött a pénzügyi rendszer egészébe, amelynek összeomlása a reálgazdaságnak is súlyos károkat okozhat (Rosenblum (2012)). A Lehman Brothers 2008. őszi csődje okozta piaci turbulencia tapasztalatait látva a kormányok nem hagytak további jelentős intézményeket bedőlni és kénytelenek voltak kiegészíteni a nagy pénzügyi intézményeket feltőkésítések és garanciavállalások által, amely viszont a szuverének költségvetését terhelte meg látványos módon. Részben ez is hozzájárult az európai szuverén adósságválság kialakulásához.

A nagybankok kimentésének implicit garanciája által okozott erkölcsi kockázat miatt a rendszerszinten jelentős pénzügyi intézmények (SIFI-k) túlzott kockázatokat vállalhatnak, amely a jövőbeli problémák esélyét is megnöveli. Rosenblum (2012) elismeri a bankmentések mögött meghúzódó szándékot, azonban felhívja a figyelmet arra is, hogy az implicit bankmentés sérti az egyenlő versenyt is, ugyanis a SIFI-k emiatt alacsonyabb költségekkel juthatnak forráshoz. További káros hatásnak tartja, hogy a kormányzat éppen a válságot előidéző intézményeket menti meg. Ez a kapitalizmusba vetett hitet ingatja meg, amelynek következtében az emberek kevesebbet fognak vállalkozni, amely pedig komoly súrlódást okoz a gazdaságban és jelentősen hátráltatja a kilábalást. A fentiek megakadályozására hatékony eszközt jelent a veszteségelnyelő tartalékok képzése, mert a költségekben nem megjelenő externáliákat ellensúlyozza, megakadályozza a túlzott kockázatvállalást és kiegyenlíti a versenyt az implicit állami garanciával rendelkező és azzal nem rendelkező bankok között, továbbá egy veszteségelnyelő puffer csökkenti az állami pénzek felhasználásának esélyét is. A válság tanulságait levonva több kezdeményezés indult világszerte, melynek egyik eleme a SIFI-k szolvens működésére irányuló keretrendszer kidolgozása. A nemzetközileg konzisztens módszertan és követelményrendszer, valamint az egységes bevezetés a szabályozói arbitrázs kivédése, illetve az egyenlő versenyfeltételek miatt fontos. A nemzetközi keretrendszernek megfelelő SIFI-szabályozást az EU-ban a hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális szabályozására vonatkozó irányelv- és rendelettervezet (CRD IV/CRR) rögzíti).

Fontos hangsúlyozni, hogy a veszteségelnyelő többletkövetelmények meghatározásának célja a csőd bekövetkezési valószínűségének csökkentése, azonban azt szükséges kiegészíteni hatékony helyreállítási és szanálási mechanizmusokkal is, hogy egy esetleges csőd minél kisebb hatással legyen a gazdaságra (BCBS (2011)). A szanálásnak is lehetnek strukturális vonatkozásai, hiszen a bankrendszerben kell találni szereplőt az életképes funkciók átvételére, amelynek hiányában az államra (állami hídbankra) hárul ennek felelőssége, annak költségvonzatával együtt.

Rosenblum (2012) azonban kétli, hogy az addicionális tőkekövetelmények és a szanálási mechanizmusok elegendőek az államilag garantált bankmentéstől való elállás hitelességéhez, ezért a nagy intézmények strukturális reformját tartja megoldásnak. Több kezdeményezés (Volcker-szabály, Liikanen-jelentés, Vickers-jelentés) indult a témában, melyek egyaránt arra az elvre épülnek, hogy bizonyos kockázatosabb – elsősorban a saját számlás kereskedést és egyéb, értékpapírokkal és származtatott termékekkel kapcsolatos – tevékenységeket valamilyen formában el kell választani a bank betétgyűjtő és nem-banki szektornak szolgáltatást nyújtó egységétől. Sokszor nehéz azonban a kockázatosabb tevékenységeket jól körülhatárolni, melyet a kezdeményezések különbözőségei is jól mutatnak.

6.2. Tulajdonosi szerkezet és irányítási forma

A szakirodalom több dimenzióban is vizsgálja a tulajdonosi szerkezetet, illetve a tulajdonosok típusait. A legtöbb esetben a fő szempontot a hazai és külföldi tulajdonos közötti megosztás jelenti, de a tanulmányok sok esetben az állami bankok szerepét és tulajdonságait is a fentiekkel együtt tárgyalják. A vizsgált szempontok is különbözőek: a legtöbbben a bankok eredményességét vizsgálták különböző mérőszámokkal, de viszonylag széles szakirodalma van a prociklikusság kérdésének és a kockázatvállalás mértékének. Sokszor viszont nehéz elválasztani a tulajdonosi viszonyt a piaci koncentráció és a verseny kérdésétől.

6.2.1. Külföldi tulajdonú bankok

Aydin (2008) számos előnyt felsorol a külföldi tulajdonú bankok mellett, amelyeket kifejezetten a közép-kelet-európai régió országainak vizsgálatakor fogalmazott meg. A külföldi bankok leányvállalatai hozzájárulnak a fejletlenebb fogadó ország hitelezésének növekedéséhez, mert nem csak az ország betéteseinek forrását használják fel, hanem anyabankjuktól is kapnak kölcsön. Így a külföldi bankok elvileg romló piaci kondíciók mellett is képesek lehetnek fenntartani hitelezési volumenüket a fogadó országban, de az empirikus eredmények ezt nem igazolják. A külföldi bankok piaci belépésének megkönnyítése is fokozhatja a versenyt, amely csökkenti a banki hitel- és betétkamatok közötti marzst. Továbbá – szintén főként egy fejlődő ország esetében – pénzügyi know-how-t és a legújabb technológiákat is elterjeszhetik, javítva ezzel a pénzügyi közvetítés hatékonyságát és a szolgáltatás minőségét.

A tanulmány felsorol azonban a külföldi tulajdonban lévő pénzintézetekkel kapcsolatos néhány negatív szempontot is. Amennyiben a külföldi leánybankok a legbiztonságosabb és a legnagyobb nyereséget ígérő ügyfeleket szerzik meg, a kisebb hazai bankoknak a rosszabb minőségű és kisebb hozamot ígérő ügyfelek maradnak, amely akár piaci kilépésüket is eredményezheti. Továbbá elméleti megfontolások azt sugallják, hogy a leánybankok erősen függenek anyabankjuktól vagy anyaországuktól, amelyek problémái más országok pénzügyi rendszerére is negatív hatással lehetnek, szélsőséges esetben a fogadó ország hatóságainak kell közbelépnie a külföldi nehézségek miatt. Aydin (2008) vizsgálati eredményei alapján a külföldi leánybankok az anyaország gazdasági visszaesése esetén sem csökkentik hitelezésüket. Az anyabank rosszabb teljesítménye viszont már erősen befolyásolja a leánybank viselkedését. Továbbá alacsony valószínűségű, de komoly kockázatot jelent a külföldi tulajdonú bankokat illetően, hogy amennyiben a fogadó ország kedvezőtlen gazdasági viszonyait tartósnak vélik, egyszerre hagyhatják el a piacot („sudden stop”), amelynek komoly kihatásai lehetnek a fogadó ország pénzügyi rendszerére.

A külföldi leánybankok és a hazai hitelintézetek *jövedelmezőségének* különbözőségét vizsgálta Chen és Liao (2011). Fő megállapításuk, hogy egy kevésbé versenyző (koncentráltabb) bankrendszerben eredményesebbek a külföldi leánybankok a hazai versenytársaiknál, különösen akkor, ha alacsonyabb a gazdasági növekedés, illetve magas az infláció vagy a kamatszint. Micco – Panizza – Yanez (2007) eredményei szerint a fejlődő országokban a külföldi bankok eredményesebben működnek, magasabb a marzsuk és alacsonyabbak a költségeik a hazai magánkézben lévő bankoknál, melyeknél az állami bankok még rosszabbul teljesítenek. A fejlett országokban azonban nem találtak szignifikáns kapcsolatot a tulajdonos és a teljesítmény között.

A bankok *prociklikusságát*, vagyis a külső sokkokra való reagálását vizsgálta Cetorelli és Goldberg (2010) hazai és külföldi tulajdonlás megbontásában. Fejlett országok hitelintézeteit tartalmazó mintájukon azt találták, hogy a likviditási sokk következtében a hitelintézetek határon átnyúló hitelezésüket csökkentik, a leánybankjaik kevesebb anyabanki hitelt kapnak, valamint a bankközi piac kiszáradása miatt a hazai bankok külföldi forráslehetőségei is elapadnak. Az azonban nem válik egyértelművé, hogy a hazai vagy a külföldi bankok fogják-e vissza jobban hitelezésüket ezek következtében. Ezzel szemben Aiyar (2011) valamint Popov és Udell (2010) azt találták, hogy a külföldi bankok érzékenyebben reagálnak a negatív sokkokra a hazaiaknál. Hills és Hoggarth (2013) szerint a határon átvívelő hitelezésnek – elsősorban a diverzifikált finanszírozás és a megnövekedett verseny következtében – a „jó időkben” vannak előnyei, viszont jelentős kockázatok (hitel-, finanszírozási valamint a lejárat és devizális összhang hiánya) is kiépülnek, amelyek éppen a válság kitörésekor realizálódnak és elmélyítik azt. Hasonlóan Jeon – Olivero –

Wu (2013) szerint a multinacionális bankok mind a kedvező, mind a negatív pénzügyi sokkok közvetítésében jelentős szerepet játszanak a leánybankok anyabanki forrásokra való ráutaltságán keresztül.²⁴ Advjiev – Kuti – Takáts (2012) eredményei is azt támasztják alá, hogy a nemzetközi bankokon keresztül csatornázódnak be a fejlett országok pénzügyi sokkjai a fejlődő országokba, ugyanis a válság utáni határon átívelő hitelkontrakció azokban a fejlődő európai gazdaságokban volt súlyosabb, amelyek jobban függtek az euroövezeti bankoktól. A válság alatti hitelezést elemezve a KKE régióban Cull és Peria (2012) szintén azt állapították meg, hogy a külföldi bankok a hazaiaknál jobban visszafogták hitelezésüket a válság következtében.

A külföldi bankok *kockázatvállalását* vizsgálta Nicolo és Loukoinova (2007). Általánosan megállapítják, hogy fejlődő országokat tartalmazó mintájukon a külföldi leánybankok magasabb kockázatot hordoznak mind a hazai privát, mind az állami bankoknál, utóbbi kettő között azonban nem találtak szignifikáns eltérést. Ha azonban a külföldi vagy az állami bankoknak magasabb a piaci részesedése, feltehetően a nagyobb piaci rész megszerzése érdekében, akkor a hazai bankok is kockázatosabb ügyleteket vállalnak, és növekszik csődjük kockázata.

Az empirikus eredmények szerint a külföldi tulajdonú bankoknak magasabb a kockázatvállalási hajlandósága, amelynek a fejlődő országokban elérhető magasabb marzsok, a globális tevékenység miatt hatékonyabb működés és diverzifikáltabb portfólió lehet az oka. A kockázatvállalás visszaszorítását és a pénzügyi rendszer biztonságosabbá tételét szolgálja a CRD IV/CRR korábnál szigorúbb tőke- és likviditáskövetelményei, amelyek az egész EU-ban egységesek lesznek, így a külföldi (EU) bankokra is ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a hazaiakra. Mindenesetre szükség van a nemzeti hatóságok hatékony információcseréjére és együttműködésére, ami által a több országban jelen lévő bankcsoportok kockázatai könnyebben azonosíthatóak lesznek és együttesen lehet reagálni a felismert kockázatokra és kezelni azokat. A régió országainak hatékony együttműködésére jó példa a 2009 elején indult Vienna Initiative, melynek keretében a külföldi tulajdonú bankok megállapodtak a szabályozó hatóságokkal, hogy nem vonják ki drasztikus mértékben forrásaikat, biztosítva ezzel a feltörekvő EU-államok pénzügyi stabilitásának megőrzését.

Külföldi bankok fióktelepei

A fióktelepek esetében – anyabankjukhoz való erősebb kötődésük miatt – fokozottabban érvényesülnek azok a megállapítások, amelyeket a külföldi leánybankoknál tettünk. Ráadásul a fióktelepek szabályozásában és felügyeletében ugyan részt vesz a fogadó ország felügyelete, azonban a felelőségek jelentős része az anyabank felügyeleti hatóságára hárul. Ezáltal bizonyos hatósági eszközök használata bonyolultabbá vagy lehetetlenné válik, így a fogadó ország kiszolgáltatottabb lesz az anyabank felől érkező fertőzés veszélyének.

A leánybankok és fióktelepek prociklikus viselkedének viszonyára nincs egyértelmű bizonyíték. Pontines és Siregar (2011) eredménye szerint a fióktelepek prociklikusabban viselkedtek a leánybankoknál, így következtetésük szerint a hatóságoknak a leányvállalati formát kell ösztönözni a fejlődő országokban. Az Egyesült Királyságot vizsgálva Hoggarth – Hooley – Kornlyenko (2013) hasonló eredményre jutott²⁵, míg Aiyar (2011) hasonló mértékű prociklikaritást talált a két intézménytípusra. Brei és Winograd (2012) uruguayi és argentin adatokat vizsgálva megállapították, hogy a fióktelepek sokkal kockázatkérülőbbek a leánybankoknál, vélhetően az anyabank fióktelepének hitelezési veszteségeiért vállalt korlátlan felelőssége miatt. A leánybanki vagy fióktelepi forma közötti választásnál a bankcsoport egyes szervezeti egységeinek jogi formája nem elsődleges szempont. Fiechter et al (2011) is rámutat: a decentralizáltabb elven működő bankcsoportok számára alkalmasabb a leányvállalati struktúra, a centralizáltabb szervezeteknél pedig a fióktelepi megoldások, de a gyakorlatban bármely jogi formára találhatunk példát bármilyen üzleti modellben.

²⁴ Modelleredményeik szerint olyan esetekben érzékeny a pénzügyi rendszer az anyabanki finanszírozásra, ha magas a hitel/betét arány (nagyobb ráutaltság az anyabanki forrásra a belföldi helyett), ha újonnan alapított leányként lép be a piacra felvásárlás helyett (nagyobb integráltság az anyabankkal), enyhébb a fogadó ország tőkekorlátozása, illetve ha élesebb a verseny (a nagyfokú verseny miatt a leánybanknak szüksége van anyabanki forrásra is).

²⁵ Ezt több lehetséges tényezővel magyarázzák: ciklikusabb szektornak való hitelezés, a válság előtt gyorsabb hitelnövekedés, erőteljesebb ráutaltság a bizonytalan finanszírozásra (pl. külföldi hitelekre).

Fáykiss – Grosz – Szigel (2013) elemzésük során bemutatták, hogy a hazai fióktelepek egyes részpiacokon (pl. vállalati hitelezés, treasury-tevékenység) aktívabban vannak jelen. Vizsgálatuk arra is rámutat, hogy a válság alatt kevésbé viselkedtek prociklikusan, részesezésük enyhén nőtt a lakossági és vállalati hitelezésben is (ami viszont a részpiaci stratégiákból is következhet). Mindenesetre a portfólióromlás a fióktelepeknél is megfigyelhető volt, de a leánybankokhoz képest kisebb mértékben, így mondhatjuk, hogy a leánybankoknál kevésbé voltak kockázatvállalók a válság előtti időszakban. Ez azonban szintén inkább az eltérő üzleti modellnek (pl. több nagyvállalati ügyfél) tudható be, mint a szervezeti struktúrának. Tanulmányuk kutatási kérdése az volt, hogy mennyire áll fenn a fiókosodás veszélye, azaz a külföldi leánybankok fiókteleppé alakulása. A fiókosodásra az elmúlt években az európai irányelvek nyújtanak szélesebb lehetőséget, valamint az EU új likviditási és tőkeszabályozási rendeletcsomagja (CRD IV/CRR) és a Bankunió felállítása is inkább ösztönzőket teremt erre. A szerzők nem tartják valószínűnek a leánybankok fiókteleppé alakulását, hiába tűnik utóbbi hatékonynak, hiszen jelentős hátránya, hogy az anyabank korlátlan felelősséggel tartozik a fogadó országbeli fióktelep kötelezettségeiért²⁶. A fiókosodás elméleti lehetősége és ezzel kockázatai azonban fennállnak, ezért összességében kívánatosabb lenne, ha a hazai bankrendszer szervezeti formáját tekintve a status quo maradna fent.

6.2.2. Állami tulajdonú bankok

Két ellentétes nézet létezik az állami tulajdonú bankokat illetően (World Bank(2012)). A „fejlesztési nézet” képviselői szerint az állam bankszektori szerepvállalását alátámasztják a piaci kudarcok és a fejlesztési célok, főként azon fejlődő országokban, amelyekben elégtelen a tőke és nagy a bizalmatlanság. Az állam rendelkezik a megfelelő információval és ösztönzőkkel, hogy hosszú távon kívánatos projekteket finanszírozzon, amelyek által leküzdi a magánintézmények kudarcait és aggregált keresletet generál. Ezzel éles ellentétben áll a „politikai nézet”, amely szerint az állami bankok nem a szükséges projekteket finanszírozzák, hanem céljuk a foglalkoztatás növelése, illetve támogatások és egyéb juttatások kiosztása olyan szereplőknek, akik választási szavazatokkal vagy egyéb módon hozzájárulnak az uralkodó rezsim politikai sikereihez. Az első nézet szerint az állami tulajdonlás hatékonyságot és stabil hitelezési piacot eredményez, míg a második nézet épp az ellenkezőjét prognosztizálja.

Tradicionalisan az állami tulajdonú bankok speciális hosszú távú fejlesztési projekteket finanszíroznak és egyes kevésbé hitelezett szektorokban vállalnak szerepet (pl. kkv-k). Ugyanakkor a válság során számos országban anticiklikus feladatot kaptak. Rudolph (2010) szerint az állami tulajdonú bankok Németországban, Kanadában, Kínában, Brazíliában, Lengyelországban erősítették szerepüket a magánszektor hitelezésében, és számos országban speciális garanciaprogramokat indítottak. Ugyanakkor vannak arra utaló jelek, hogy egyes nagy volumenű programok esetében erőteljes volt a politikai befolyásoltság és a hitelek jelentős része nagy vállalatokhoz került (Brazília), amely kétségessé teszi a hatékony anticiklikus hatást. Lengyelország esetében – bár korai még végső ítéletet mondani – úgy tűnik, hogy a jelentős hitelkiáramlás nem járt a portfólió drasztikus romlásával.

World Bank (2012) szerint az állami bankok belépése a piacra versenyelénkítő hatással bírhat, amennyiben más bankok ennek következtében csökkentik árait. Ezt azért képesek kiváltani, mert céljuk nem a profitmaximalizálás. Mindazonáltal ez a stratégia csak abban az esetben indokolt, ha erős a vélelem a bankpiaci erőfölénnyel történő visszaélésre, különben az állami bank komoly veszteségeket lesz kénytelen elszenvedni.

World Bank (2012) szerint a gazdaságtörténeti tapasztalatok azt mutatják, hogy a vállalati szféra válság utáni fellendülésének előfeltétele lehet a pénzügyi szféra felépülése. Mégis, az empirikus irodalom egy része arra a következtetésre jutott, hogy a hitelezés nélküli fellendülés („creditless recovery”) egyáltalán nem ritka, bankválságok után pedig egyenesen gyakori (ezt a jelenséget a szakirodalom „Phoenix miracle” néven említi). Makroszinten azonban az eredmények messze nem perdöntőek, valamint a mikroszintű vizsgálatok sem támasztják alá a fenti következtetéseket, mert a vállalatok a rövid távú hiteleket gyakran hosszú távú kölcsönökkel vagy tőkebevonással helyettesítik. A tény, hogy hitelezés nélkül nincs fellendülés, elegendő indoknak tűnhet az állami bankok hitelezésben betöltött szerepének növelésére válsághelyzetekben.

²⁶ Másrészt persze az sem valószínű, hogy a leányvállalati formában működő hitelintézetet hagyná csődbe menni, főként a reputációs kockázat és a nagy finanszírozási kitettség miatt.

Micco – Panizza – Yanez (2007) szerint a fejlődő országokban az állami bankok mind a külföldi, mind a belföldi magántulajdonban lévő bankoknál rosszabbul teljesítenek. Természetesen az állami bankoknak nem is kell feltétlenül extraprofitra szert tenni, hiszen az állam azért tulajdonolja őket, hogy rajtuk keresztül közösségi feladatokat teljesítsen: olyan kiemelten fontos szektoroknak hitelezzen, amelyek máshonnan nem kapnának hitelt, vagy éppen enyhítse a gazdaság prociklikusságát. Az állami bankok esetében azonban felmerülhet annak is a kockázata, hogy a hitelezést politikai ambíciók vezérlik, amelynek következtében gyengébb törlesztési képességű, de a politikához közel álló vállalatok jutnak hitelhez, vagy a választáshoz közeledve a kormányzat az állami bankon keresztüli hitelélénkítéssel ér el gazdasági növekedést, hogy ezzel szavazókat nyerjen és mandátumát meghosszabbítsák a választók egy újabb ciklussal. A szerzők az utóbbi hipotézis, a választási ciklikusság tesztelésével arra jutottak, hogy választási években az állami bankok hitelezésén túl növekszik az eredményességi különbség is a piaci bankokhoz képest, amelyet elsősorban a kamatmarzsok közötti különbség okoz, amely további bizonyítéka a választási hitelezésnek. Mindenesetre a szerzők a fejlett országokban semmilyen korrelációt nem találtak a teljesítmény és tulajdonos között, valamint megjegyzik, hogy eredményeik nem azt jelentik, hogy a fejlődő országokban az állami bankok ne teljesítenének fejlesztési célokat a politikai hitelezés mellett, azonban utóbbi kockázata nem elhanyagolható.

Calderón (2012) elemzése alapján a magas állami tulajdonú bankrendszerekben általában véve is mélyebb a hitelezési visszaesés, és habár gyorsabb a kezdeti kilábalás, a hitelezés újbóli növekedését lassabban érik el, mint az alacsony állami tulajdonú bankrendszerek esetén. Ezzel szemben World Bank (2012) azt állítja, hogy az állami bankok hitelezése kevésbé prociklikus, és a válság során több ország (pl. Brazília, Kína, Németország) állami bankjait használta a magánszektor hitelezésének fokozására. Cull és Peria (2012) az állami bankok prociklikusságot enyhítő törekvéseinek vizsgálata során megállapították, hogy az állami bankoknak ugyan nem sikerült ellensúlyozni a piaci szektor hitelezésének visszaesését, hiszen ők is csökkentették hitelezésüket a válságot követően, mégis kevésbé voltak prociklikusak. Hasonló eredményre jut Bertay – Demirgüç-Kunt – Huizinga (2012), akik azt találják, hogy a külföldi bankok prociklikusabbak, ugyanis fellendülés esetén támaszkodhatnak az anyabanki forrásokra is a bővülő hitelezésükben, de az állami bankok – különösen jó állami kormányzás (minőségi közszolgáltatások, politikai függetlenség, kormányzati hitelesség) esetén – kevésbé prociklikusak a privát kézben lévő hazai hitelintézeteknél, sőt, magas jövedelmű országokban anticiklikusan viselkednek, ezért hasznos szerepet játszhatnak a pénzügyi stabilitás és a hitelezés helyreállításában a ciklus alján.

Hasonló érvek mentén folytatott vitát a World Bank *All About Finance* blogján Franklin Allen és Charles Calomiris (World Bank (2012)). Előbbi közgazdász szerint „normál időkben” az állami bankok a magánkézben lévő bankokkal versenyeznének, amely a versenyzői költséghatékonyság biztosítása és a korrupció megakadályozása mellett a pénzügyi piacokat, túlzott kockázatvállalást és a versenytársak piaci erejének kihasználását érintő információkhoz való hozzáférés előnyével is járhat. Tőzsdei bevezetésük biztosítaná a megfelelő információhoz való hozzáférést és a részvényárfolyam tükrözné teljesítményük megítélését. Az állami bankok igazi előnyei azonban válsághelyzetben jelentkeznének, ugyanis náluk biztonságban vannak a kereskedelmi és bankközi betétek, megakadályozzák a fertőzést és vállalatokat, elsősorban kkv-eket hiteleznek. A jegybanki beavatkozással szemben előnyük, hogy van tapasztalatuk a kereskedelmi hitelezéssel kapcsolatban. Ezenfelül a fejlődő országokban hozzájárulhatnak a pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés kiszélesítéséhez. Az ellentétes nézetet valló közgazdász szerint három fő tényező szól az állami bankok ellen: (1) gazdasági helyett politikailag ösztönöztek; (2) a kijelölt és választott kormányzati tisztségviselők korrupciójának jelent táptalajt; (3) emiatt óriási veszteségeket halmoznak fel, amelynek következtében más beruházásokat kiszorítanak, vagy extrém esetben akár az állam fizetőképességét is veszélyeztethetik, amely inflációs deficitfinanszírozást eredményezhet. Álláspontja szerint a válság tapasztalatai visszaigazolták nézeteit, ennek illusztrálására példaként említi a kvázi-állami működtetésű Fannie Mae és Freddie Mac túlzott kockázatvállalását és a hitelezési sztenderdek csökkentését az USA-ból, a spanyol caja-k kormányzati ösztönzésre történő hozzájárulását az ingatlanpiaci lufihoz és a német állami bankok rossz befektetési döntéseit. Véleménye szerint hiába tűnik vonzóknak válságidőben egy állami bank felállítása, közép és hosszú távon az már csökkentené a növekedést, rendszerszintű kockázatok kiépüléséhez vezethet (pl. Fannie Mae és Freddie Mac, spanyol caja-k), elősegíti a korrupciót, és jelentős fiskális költségekkel is járhat.

Összességében az állami bankok szerepe és fontossága az irodalom alapján nehezen megítélhető, nagyban függ a gazdaság állapotától, a ciklusoktól és az állami bankok szabályozásától. Az előnyöket és hátrányokat figyelembe véve valamint a potenciális veszélyeket észben tartva érdemes az állami bankoknak kiegészítő szerepet szánni, megfelelő kockázattérítelési rendszert működtetni és fontos olyan intézményi, szabályozási megoldásokat életre hívni, amelyek segíthetik a sikeres működést. Utóbbiakat Rudolph (2010) ismerteti:

- tiszta mandátum,
- hatékony vállalatirányítás,
- prudenciális felügyelet és szabályozás,
- hatékony piaci fegyelmező erő.

6.2.3. A takarékszövetkezeti szektor

A takarékszövetkezetek külön figyelmet érdemelnek, ugyanis történelmi hagyományuk, működési formájuk és tulajdonosi hátterük különbözik a részvénytársasági formában működő hitelintézetekétől. A megkülönböztetett figyelem még azok után is indokolt, hogy az utóbbi években bővült a takarékszövetkezetek tevékenységi köre és egyre több hasonlóságot mutatnak a kereskedelmi bankokkal.

Az európai országok nagy részében a hazai gyakorlathoz hasonlóan működnek takarékszövetkezetek, bár változó piaci részesedéssel. Birchall (2013) adatai szerint a takarékszövetkezetek legnagyobb piaci részesedéssel Franciaországban, Hollandiában és Ausztriában bírnak (2010-es adatok, részesedés betétállományban: 45%, 37% illetve 35%; hitelállományban: 46%, 29% illetve 33%), Magyarország a kisebb takarékszövetkezeti szektorral rendelkező országok közé tartozik a 8,6%-os betét- és 2,8%-os hitelpiaci részesedésével. Mindenesetre az ügyfelek száma 2010-ben meghaladta az 1 milliót, amely jelentősnek mondható az ország méretéhez képest, bár arányában egyáltalán nem kiemelkedő európai viszonylatban.

Általánosan a takarékszövetkezetekről elmondható, hogy hazai tulajdonosaik vannak, és elsősorban a vidékre és a lakosságra fókuszálnak. Piaci erejük is ebben rejlik, hiszen személyesen ismerik ügyfeleiket, így a hitelkihelyezéseknél elvileg jobban fel tudják mérni az ügyfél kockázatát. A hosszú távú kapcsolatokra építenek, így „rosszabb időszakban” sem feltétlenül pártolnak el tőlük ügyfeleik, stabil betétforrást és üzletmenetet biztosítva ezzel számukra. Mivel nagyrészt hagyományos üzleti modellt alkalmaz, nem vállalnak kifejezetten magas kockázatokat. Mégis, kisebb méretük miatt nem tudnak érvényesülni a méretgazdaságosság előnyei, a kisebb kockázatdiverzifikációhoz pedig általában szerényebb mértékű szakértelem társul. Kisebbségi a jövedelmezőségük, tőkeellátottságuk is kockázatokat hordoz magában, amely mellett nem is vonatkoznak rájuk olyan szabályozói-felügyeleti követelmények, mint a részvénytársasági formában működő hitelintézetekre.

Hesse és Cihák (2007) empirikus tanulmánya kifejezetten a szövetkezeti szektor pénzügyi stabilitásra tett hatását vizsgálta. A szerzőpáros elismeri a takarékszövetkezetek ellen gyakran felhozott kritika jogosságát (kisebbségi jövedelmezőség és kapitalizáció), amely sebezhetőbbé teszi őket, eredményeik szerint azonban ezeket a hátrányokat több mint ellensúlyozza az, hogy kevésbé volatilisak a hozamaik. Véleményük szerint ezt az okozza, hogy a fogyasztói többletet gazdasági visszaeséskor pufferként használják.

Ayadi et al (2010) a takarékszövetkezetek különbözőségét emeli ki legfontosabb előnyükként, amely az országok között és az országokon belül is jellemző, valamint megfigyelhető az üzleti modellt, a szerkezetet és az irányítást illetően is. A tanulmány ebben a sokféleségben látja a szövetkezetek hasznos hozzájárulását, ugyanis ez nagyobb versenyre ösztönöz, rendszerszinten kevesebb kockázatot jelent és a helyi növekedést támogatja.

Számos előnyt felsorol Birchall (2013) a takarékszövetkezetek mellett, melyek közül egyetlen aspektus csak a nagyobb diverzifikáció. Általában – a tulajdonosi formából fakadóan – kisebb kockázatot vállalnak, helyi fókuszuk miatt jobban fel tudják mérni a hitelkockázatot, valamint elsősorban saját forrásokra támaszkodnak a bizonytalanabb bankközi finanszírozás helyett. Jelentős szerepük lehet a helyi gazdaság, és elsősorban a kis és középvállalatok hitelezésében, így a vidék fejlesztésében és a foglalkoztatásban is szerepet játszanak. Kedvező hatásuk lehet a

pénzügyi rendszer egészére is, ugyanis felívelő szakaszban nem jutalmazták túl vezetőiket, hanem a válságos időszakban felhasználható tartalékot képeznek, így sokkal stabilabbak a részvényesek által tulajdonolt bankoknál.

Ahogy az irodalom is mutatja, a takarékszövetkezetek hasznos szereplői a pénzügyi rendszernek és stabilizáló hatásuk is lehet. Az előnyök nagy része azonban a kisebb méretből fakad, amely nagymértékű sebezhetőségüket is okozza, mindenekelött a méretgazdaságosság és a kockázatdiverzifikáció hiánya miatt. Ezen problémák orvoslására a legtöbb országban szoros együttműködésre léptek (integráció) a takarékszövetkezetek (a legtöbb európai országban egyetlen szövetség alakult, de Ausztriában és Olaszországban kettő, Franciaországban pedig három van belőlük), így a kockázat diverzifikációja mellett képesek megosztani a magas fix költségeket, pl. marketing, oktatás és továbbképzések, közös informatikai rendszer, közös politikai lobbizás, közös üzleti stratégia, vagy akár egységes márka kialakítása. Együtt képesek lehetnek más pénzügyi szolgáltatásokat is nyújtani (pl. leányvállalati formában), mint biztosítás, eszközkezelés, befektetések stb., amelyet helyi szinten lehetetlen volna működtetni, azonban a szövetkezetek a társulás által olyan ügyfeleket is képesek lehetnek megszerezni, akik szélesebb termékkínálattal igényelnek (Birchall (2013)).

7. HIVATKOZÁSOK

Advjiev, S. — Kuti, Zs. — Takáts, E. (2012), 'The euro area crisis and cross-border bank lending to emerging markets', BIS Quarterly Review, December 2012, pp. 37-47. BIS.

Aiyar, S. (2011), 'How did the crisis in international funding markets affect bank lending? Balance sheet evidence from the United Kingdom', Working Paper, no. 424, Bank of England

Allen, F. — Gale, D. (2001), 'Comparing financial systems', MIT Press, Cambridge

Anginer, D — Demirgüç-Kunt, A. — Zhu, M. (2012), 'How does bank competition affect systemic stability?', Policy Research Working Paper, no. 5981, World Bank

Ayadi, R. — Llewellyn, D. T. — Schmidt, R. H. — Arbak, E. — Groen, W. P. (2010), 'Investigating diversity in the banking sector in Europe: key developments, performance and role of cooperative banks', Centre for European Policy Studies.

Aydin, B. (2008), 'Banking structure and credit growth in Central and Eastern European countries', IMF Working Paper, no. 08/215, International Monetary Fund

Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2011), 'Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems — Revised version', Bank for International Settlements (BIS), Basel.

BCBS (2011), 'Global systemically important banks: assessment methodology and the additional loss absorbency requirement', Rules text, Basel Committee on Banking Supervision, BIS, Basel.

Beck, T. — Demirgüç-Kunt, A. — Levin, R. (2006), 'Bank concentration, competition, and crises: first results', Journal of Banking & Finance, Elsevier, vol. 30, pp. 1581-1603

Berger, A. N. (1995), 'The profit-structure relationship in banking – tests of market–power and efficient-structure hypotheses', Journal of Money, Credit and Banking, vol. 27 no. 2, pp. 404-431

Bertay, A. C. — Demirgüç-Kunt, A. — Huizinga, H. (2012), 'Bank ownership and credit over the business cycle: is lending by state banks less procyclical?', Policy Research Working Paper Series, no. 6110, World Bank

Birchall, J. (2013), 'Resilience in a downturn: the power of financial cooperatives', Report, International Labour Office

Borio, C. — Lowe, P. (2002), 'Asset prices, financial and monetary stability: exploring the nexus', BIS Working Paper, No. 114

Bouvatier, V. — López-Villavicencio, A. — Mignon, V. (2012), 'Does the banking sector structure matter for credit procyclicality?', Economic Modelling, vol. 29, pp. 1035-1044

Brei, M. — Winograd, C. (2012), 'Foreign banks, corporate strategy and financial stability: lessons from the river plate', Working Paper, no. 2012 – 26, Paris School of Economics

Calderón, C. (2012), 'Credit fluctuations and state ownership: evidence at the macroeconomic level', kézirat, World Bank, in: World Bank (2012), 'Global Financial Development Report 2013: Rethinking the role of the state in finance', World Bank

Cetorelli, N. — Goldberg, L. S. (2010), 'Global banks and international shock transmission: evidence from the crisis', Staff Reports, no. 446, Federal Reserve Bank of New York

Chen, S. — Liao, C. (2011), 'Are foreign banks more profitable than domestic banks? Home- and host-country effects of banking market structure, governance and supervision', Journal of Banking & Finance, Elsevier, vol. 35, pp. 819-939

- Csajbók, A. – Hudecz, A. – Tamási, B. (2010): Foreign currency borrowing of households in new EU member states. MNB occasional papers 87.
- Cull, R. — Pería, M. S. M. (2012), 'Bank ownership and lending patterns during the 2008–2009 financial crisis', Policy Research Working Paper Series, no. 6195, World Bank
- Dell’Ariccia, G. — Igan, D. — Laeven, L. (2008), 'Credit booms and lending standards: evidence from the subprime mortgage market', Discussion Paper, no. 6683, CePR.
- Fáykiss, P. – Grosz, G. – Szigel, G. (2013), 'Külföldi bankok fiókosodása – kell-e félnünk tőle?', kézirat, Magyar Nemzeti Bank.
- Fiechter, J. — Ötker-Robe, I. — Ilyina, A. — Hsu, M. — Santos, A. — Surti, J. (2011), 'Subsidiaries or branches: does one size fit all?', IMF Staff Discussion Paper, International Monetary Fund
- Fungáčová, Z. –Solanko, L. – Weill, L. (2013): Does bank competition influence the lending channel in the euro area?, BOFIT Discussion Papers, Bank of Finland.
- Hahm, J. — Shin, H. S. — Shin, K. (2012), 'Non-core bank liabilities and financial vulnerability', Working Paper Series, no. 18428, National Bureau of Economic Research
- Hesse, H. — Cihák, M. (2007), 'Cooperative banks and financial stability', IMF Working Paper, no. 07/02, International Monetary Fund
- Hills, B. — Hoggarth, G. (2013), 'Cross-border bank credit and global financial stability', Quarterly Bulletin, 2013 Q2, vol. 53 no. 2, pp. 126-136, Bank of England
- Hoggarth, G. — Hooley, J. — Kornlyenko, Y. (2013), 'Which way do foreign branches sway? Evidence from the recent UK domestic credit cycle', Financial Stability Paper, no. 22, Bank of England
- Holló, D. – Körmendi, Gy. – Szegedi, R. – Világi, B. (2014): Az MNB makroprudenciális célú analitikus eszközzrendszere. MNB kézirat.
- Holló, D. — Nagy, M. (2006), 'Bank efficiency in the enlarged European Union', BIS Papers, no. 28, Bank for International Settlements
- Jeon, B. N. — Olivero, M. P. — Wu, J. (2013), 'Multinational banking and the international transmission of financial shocks: evidence from foreign bank subsidiaries', Journal of Banking & Finance, Elsevier, vol. 37, pp. 952-972
- Kiss G. — Nagy M. — Vonnák B. (2006): 'Credit Growth in Central and Eastern Europe: Convergence or Boom?', MNB Working Papers 2006/10, Magyar Nemzeti Bank
- Lerner, A., (1934): The concept of monopoly and the measurement of monopoly power. Review of Economic Studies, 1. évfolyam 3, szám (157-175. oldal)
- Michael R King: 'The cost of equity for global banks: a CAPM perspective from 1990 to 2009', BIS Quarterly Review, 2009. 09.
- Micco, A. — Panizza, U. — Yanez, M. (2007), 'Bank ownership and performance. Does politics matter?', Journal of Banking & Finance, Elsevier, vol. 31, pp. 219-241
- Móré, Cs. — Nagy, M. (2003), 'A piaci struktúra hatása a bankok teljesítményére: empirikus vizsgálat Közép-Kelet-Európára', MNB füzetek, 2003/12, Magyar Nemzeti Bank
- Nicolo , G. — Loukoianova, E. (2007), 'Bank ownership, market structure and risk', IMF Working Paper, no. 07/215, International Monetary Fund

- Northcott, C. A. (2004), 'Competition in banking: a review of the literature', Bank of Canada Working Paper, no. 2004-24, Bank of Canada
- Panzar, J. C. – Rosse, J. N. (1987): Testing for monopoly equilibrium. *Journal of Industrial Economics*, 35. évfolyam (443-456. oldal)
- Pontines, V. — Siregar, R. Y. (2011), 'How should we bank with foreigners? An empirical assessment of lending behaviour of international banks to six East Asian countries', Occasional Paper, no. 54, South East Asian Central Banks (SEACEN)
- Popov, A. — Udell, G. F. (2010), 'Cross-border banking and the international transmission of financial distress during the crisis of 2007–2008', Working Paper Series, no. 1203, European Central Bank
- Rose, A. K. — Wieladek, T. (2012), 'Too big to fail: some empirical evidence on the causes and consequences of public banking interventions in the United Kingdom', Working Paper, no. 460, Bank of England
- Rosenblum, H. (2012), 'Choosing the road to prosperity: why we must end too big to fail – now', 2011 Annual Report, Federal Reserve Bank of Dallas
- Rudolph, H. P. (2010), 'State financial institutions: can they be relied on to kick-start lending?', World Bank Other Operational Studies, no. 10216, World Bank
- Vives, X. (2010), 'Competition and stability in banking', Policy Insight, no. 50., Centre for Economic Policy Research (CePR)
- World Bank (2012), 'Global Financial Development Report 2013: Rethinking the role of the state in finance', World Bank.